

Karagöz ve Hacivat
Bursalı Tahir Bey ve Balıkhane
Nazırı Ali Rıza Bey'in gözünden

Sultan II. Murad
İki Mehmet arasında bizi
kendine hayran bırakan bir durak

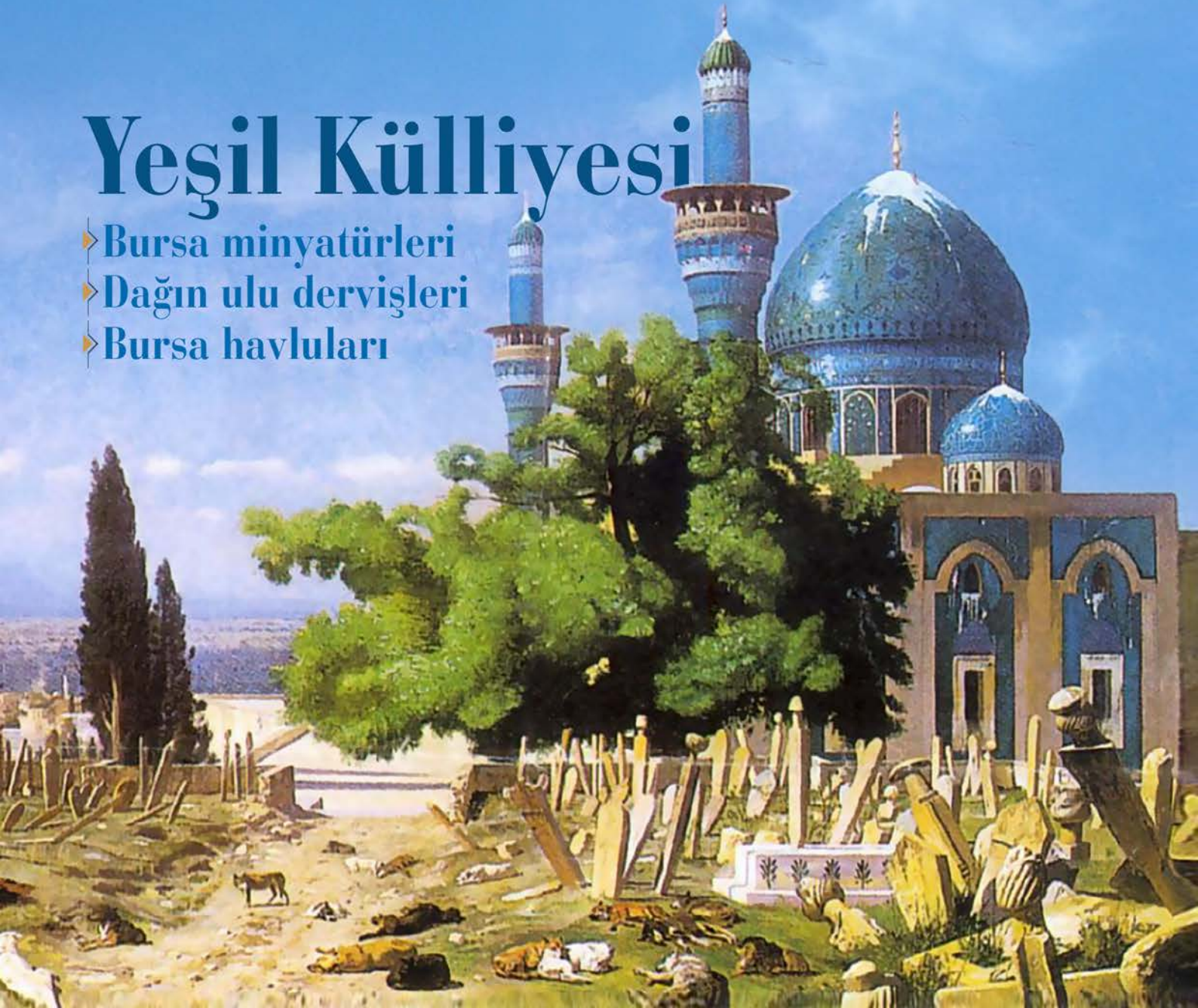

Bursa Günlüğü

Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin Kültür Hizmetidir / Sayı: 1 / Mart 2018
www.bursagunlugu.com / www.bursa.bel.tr

Yeşil Külliyesi

- ▶ Bursa minyatürleri
- ▶ Dağın ulu dervişleri
- ▶ Bursa havluları

YENİDEN YEŞİL BURSA İÇİN ÇALIŞIYORUZ

Karbon ayak izinin azaltılmasından çöp depolama alanlarının rehabilitasyonuna, derelerin ıslahından, ağaçlandırma ve yeşil alanların arttırılmasına kadar yapılan çalışmalarla Bursa'mızın yeşil kimliğini güçlendiriyoruz.

Sahillerimizin temizliğinden, kent girişlerinin düzenlenmesine kadar birçok çalışmayla da şehrimize estetik bir görüntü kazandırıyoruz.

merhaba

merhaba...

Türkiye'nin kültür harmanına 'Bursa Günlüğü' ile katılımın heyecanını yaşıyoruz. Bursa'dan sesleniyoruz: Evliya Çelebi'ye göre 'Ruhaniyetli şehir'den, Dr. Bernard'ın tanımıyla, 'En hoş güzelliklerin bulunduğu köşe'den, Clement Huart'ın, 'Yolculuk zahmetine değer kenti'nden, Dr. Osman Şevki'nin tabiriyle, 'Dünyanın en dilber ovası'ndan sesleniyoruz... İpek yolunun, doğu için bitiş, batı için başlangıç noktasından...

Bursa, sadece ülkemizin değil, büyük bir coğrafyanın da en güzide şehirlerinden biri, adeta bir mana başkentidir. Yetiştirdiği ve bağrından çıkardığı edip ve şairleri ile geçmişle gelecek arasında kurduğu köprünün temellerini daima sağlam tutar. Zengin bir edebi birikime sahiptir.

Üç ayda bir yayınlayacağımız "Bursa Günlüğü" ile niyetimiz; şehrimizin tarihi, kültürel ve doğal değerlerinin farkındalığını artırmak, bilgi birikimini gün yüzüne çıkararak paylaşmak, bu vesileyle Bursa'nın tanıtımına katkı sağlamaktır.

Bir kez okunup raflara kaldırılan kitaplar gibi değil, bir başucu kitabı gibidir Bursa. Hakkında her şey yazıldı, söylendi gibi görünse de dikkatlice bakıldığında,

sırlarının tamamını aşikâr etmemiş, dinlemesini bilene söyleyecek çok sözü olan bir şehirdir. Bu gerçekten hareketle, Bursa Günlüğü'nün ilk sayısının önemli bir bölümünü Yeşil Külliye'ye ayırdık.

Yeşil Külliye, Osmanlı'nın ikinci kurucusu olarak anılan Çelebi Sultan Mehmet tarafından, devletin varlığının ispatı olarak yaptırılan, mimari güzelliği, manevi dinginliği ile ziyaretçilerini büyüleyen bir değer olarak hafızalarda yer etmiştir. Şüphesiz tarihçilerin, edebiyatçıların, seyyahların, Yeşil Külliye hakkında söyledikleri, değerlerimizi layıkıyla anlama çabalarımızın ilham kaynağı oldu. İnanıyorum ki bu ilk sayımıza Yeşil Külliye hakkındaki çalışmalarıyla katkıda bulunan değerli yazarlarımızın yazılarıyla ufkumuz biraz daha genişleyecektir.

Geleceğe not bırakmak adına; 'Kudüste'ki Osmanlı izleri'nden 'Medeniyetlerin Buluşma Noktası İznik'e', 'Bursa'da Tiyatroya Emek Veren Kadınlar'dan 'Bursa Konulu Minyatürler'e, 'Dağın Ulu Dervişleri'nden 'Bursa Havluları'na, 'Kent İçi ulaşım' tarihinden 'Cezayir Ağıdı'na kadar birbirinden değerli yazarların nitelikli yazılarını bir araya getirdiğimiz Bursa Günlüğü'nü keyifle okuyup özenle saklayacağımıza inanıyor, saygılarımı sunuyorum.

Alinur AKTAŞ

Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı

Bursa Günlüğü

Mart 2018 SAYI: 1
Ücretsizdir
Yerel Süreli Yayın
Üç ayda bir yayınlanır

İMTİYAZ SAHİBİ

Bursa Büyükşehir Belediyesi Adına
Alınur Aktaş

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ (SORUMLU)

Ahmet Bayhan

YAYIN DANIŞMANI

Cengiz Erdem

YAYIN KOORDİNATÖRÜ

Ahmet Akhan

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

Sefer Göltekin

EDİTÖR

İbrahim Büyükfuran

KATKIDA BULUNANLAR

Mehmet Esen, Tuğba Özmelek,
Ekrem Şahin, Ömer Kır, Salih Başhan

FOTOĞRAFLAR

Nilay Şahinkanat İlcebay, Yasin Yıldırım,
Mesut Demir, Sertan Akkaya, Ömer Bakan,
Ömer Faruk Dinçel, Kenan Yetişen,
Mustafa Armağan, Mefail Hızlı,
BBB Fotoğraf Arşivi

KAPAK FOTOĞRAFI

Jean-Léon Gérôme'un tablosu
1855 depremi öncesi Yeşil Cami 1876

(Kamil Kepecioglu, Bursa Kütüğü, BBB Kültür A.Ş. Yayınları, C:4S: 253)

GRAFİK TASARIM

Bursa Büyükşehir Belediyesi
Grafik Tasarım Ekibi

İLETİŞİM

Bursa Büyükşehir Belediyesi
Zafer Mah. Ankara Yolu Caddesi. No: 1
P.K.16270 Osmangazi/BURSA
Tel : 444 16 00

iletisim@bursagunlugu.com

www.bursagunlugu.com

www.bursa.bel.tr

BASKI

renkvizyon
YATIRIMCILIK A.Ş.

Anadolu Mh. Karlıdağ Cd. No:32

Yıldırım / BURSA

Tel: 0 (224) 251 04 14

www.renkvizyon.com.tr

Bu dergide yer alan yazı ve görsellerin tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Yazıların hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

İçindekiler

4

Yeşil Külliyesi'nde bir gezinti
Mustafa Armağan

10

Yeşil'in Hünerli Elleri
Sefer Göltekin

18

Sultaniye Medresesi
Prof. Dr. Osman Çetin

22

Zümrüitten yapılmış mabet: Yeşil Cami
Cevat Akkanat

28

Kudüs'te Osmanlı İzleri
Prof. Dr. Mefail Hızlı

58 > Uludağ Yolu Mudanya'dan Başlar Yıldırım Ağanolu

Uludağ ile tanışıklığım çok eskilere dayanır. Uludağ benim 40 yıllık dostumdur, gâh sevgi verir, gâh umut. Şehrin bunaltıcılığı, kirliliği ve keşmekeşinden kaçış noktasıdır. Alır sıkıca kavrar içine ve bırakmaz sizi. Güzelliğiyle âşık eder kendine her seferinde.

66 > Dağın Ulu Dervişleri Ömer Faruk Dinçel

78 > Bursa Havluları Prof. Dr. Hülya Tezcan

90 > Bir Başyapıt: Halay Mehmet Lütfi Şen

32 > Medeniyetlerin Buluşma Noktası: İznik Kemal Taşkın

38 > Sultan II. Murad Han Mehmet Esen

42 > Bursa'yı Konu Edinen Minyatürler İsmail Eryıldız

48 > Bursa'da Tiyatroya emek veren kadınlar Uğur Ozan Özen

54 > Karagöz Hacivat Ekrem Hayri Peker

74 > Kaside-i Menam-ı Bürr-i Asfer ve Tavsifi Burusa Menamî (Mehmet Esen)

76 > Çarşılarımız: Ulu Çarşı Esra çobanoğlu

84 > Bursa'da kent içi ulaşım: B.B.O.İ. Y. Kenan Yetişen

88 > Kent belleğindeki 'Cezayir Ağacı' (Menteşeli) Cengiz Bütün

91 > Malik Aksel Bursa'da anıldı Haber

92 > Bursa'nın yaşam kültürü müzesi Haber

94 > Dünden Kalanlar Etkinlik haberleri

Yeşil Külliyesi'nde bir gezinti

Bu yazıda size hala eski Bursa'nın mutena semtlerinden sayılan Yeşil'deki Yeşil Külliyesi'nden hem belge ve kitaplardan okuduğum, hem de yaşadığım bazı ilginç kesitleri sunacağım.

Çocukluğum -çocukluğum dediysem bundan dümdüz yarım asır geriye uzanın- Bursa'nın tarihî mahalle dokusu ile belli başlı külliyelerden bazısının yanı başına kâh kondu, kâh göçtü. Hikâyesi uzundur. Yine de sabırsızlanan hatıralarımı sırasıyla hizaya sokmaya çalışayım:

1) Bursa'daki ikinci evimiz -tabii kiraydı- Bakırcılar Kapalıçarşısı ile Pirinç Hanı'nın arasınadaki meydan-
cığın tam ortasındaydı. Burası sonraki araştırmalarımda öğrendiğim kadarıyla 1958 Bursa Yangını'nda yanıp maziye karışan Sağrıca Sungur Camii'nin müstemilatındanmış. Bilenlerin malumudur, buradan Ulucami'ye gitmek beş dakikadan fazla çekmez. O iki devasa minareden fıskıran ezan-ı Muhammedî'nin nurlu serpintilerini pencerelerimizin tüllerine yapışmış bulurduk. Dolayısıyla -biraz da babamın hemen karşısındaki PTT binasında memur olması sebebiyle- Ulucami çocukluğumun mutena mahallerinden, adeta cennetlerinden biri olmuş, en kıymetdar hatıralarımdan bir kısmını onun müşfik kollarında yaşamışım.

2) Sonra iş gereği bir dönem Yıldırım Külliyesi'ne epeyce komşu oldum. Henüz biraz haraptı etrafı, bugünkü minareleri de yoktu ama cami ile türbe ve medrese kısmı, müdavimi olduğumuz Hüseyin Kurt hocanın Ülkü Kitabevi'nin hararetli sohbetlerinde terleyen ruhumuzun taze bir soluk almak ihtiyacını karşılardı. Şifahanesi ise henüz harap vaziyetteydi o tarihte.

3) Bir de ilkokul son sınıfı okuduğum Emirsultan İlkokulu günlerimiz vardı. Demek 70'lerin başlarındayız. Maneviyet tüten bir atmosfer Emirsultan'dan gelip geçen çocuk veya büyük hemen herkesi yakalar, geçene kadar yakasını bırakmazdı. Sadece bu semtte sahur vakitlerinde Ramazan davulları çalınmaz, 'davulcu' dedikleri kişi kapılara uzun bir değnekle tak tak vurur ve "Pilava!" diye bağırdı. Bunun, Emir Sultan Hazretlerini rahatsız etmemek maksadıyla konulmuş müeddep bir kaide, güzel bir gelenek olarak devam ettirilmesi arzu olunur ama "Pilava!" diye bağırın 'davulcu' hızla katları yükselerek apartmanlaşan bir semtte hangi kapıya vuracak da duyuracaktır sesini? Bilinmez.

4) Nihayet hem yakınlarındaki Şible/Hoca Taşkın semtine taşınmamız vesilesiyle, hem de okuma serüvenine kendimi iyiden iyiye kaptırdığım demlerde keşfettiğim Sur Kitabevi'ndeki yıllarımda önce müşteri, sonra da personel olarak geçirdiğim mayalanma devreme tanıklık eden Yeşil Külliyesi.

İşte size bu yazıda hala eski Bursa'nın mutena semtlerinden sayılan Yeşil'deki Yeşil Külliyesi'nden hem belge ve kitaplardan okuduğum, hem de yaşadığım bazı ilginç kesitleri sunacağım. Akademik bir sunum olmayacak bu; tarih ile hatıralar arasında gidip gelerek Bursa'yı Osmanlı'nın ilk payitahtı "Bursa" yapan muhteşem külliyelerden birini, karpuzun yeşil kabuğundan değil, kırmızı göbeğinden tanıyacağız.

Önce biraz malumat...

Bâni-i sâni

Külliyenin bânisi, Osmanlı Devleti'nin de "bâni-i sânisî", yani ikinci kurucusu sayılan beşinci Osmanlı Padişahı Çelebi I. Mehmed'dir. Lakabı "Güreşçi" veya "Kirişçi" imiş. 1421 yılında

Edirne'de attan düştükten sonra vücuduna inme inen, lakin bir daha düzelemeyip ardından vefat eden Sultanın başka hayrat eserleri de vardır elbette ama en meşhur ve marufu, ilginç türbesinin de mutena parçalarından birini teşkil ettiği Bursa'daki Yeşil Külliyesi'dir.

Yeşil Külliyesi veya son zamanlarda yayılan galat-ı meşhur deyişle "Yeşil Külliye" denilince öyle hemen gözünüzün önüne İstanbul Fatih'teki Sahn-ı Seman, muhteşem Süleymaniye veya Sokollu Mehmed Paşa gibi dört başı mamur külliyeler gelmesin. Unutmayalım ki, henüz Osmanlı Devleti'nin ikinci asrının başlarındayızdır ve Çelebi Sultan Mehmed vefat ettiğinde Bursa'nın fethinin üzerinden henüz bir asır dahi geçmiş değildir.

Mimari daha aklî bir inzibatın pençesine girmemiş, parçalar daha serbest bir şekilde kulaç atmaktadır bakir

arazilerde. Bu sebeple Yeşil Külliyesi'nin mimarî parçalarının bize biraz dağınık yerleşmiş gibi gelmesini fazla yadırgamamak gerekir. Ne de olsa ilk dönemdir ve buralar yerleşime yeni yeni açılmaktadır, dolayısıyla sonradan aşınası olduğumuz kurallar, daha doğrusu "gelenekler" bu deneme-yanılma devresinde iştahla "icat edilmeyi" beklemektedir.

Külliye'nin dört güzeli

Ele alacağımız Yeşil Külliyesi'nin dört büyük eseri günümüze sağ salım ulaşmış bulunuyor¹ Bunlar,

- 1) Elbette külliye'nin ilk ve en muhteşem eseri Yeşil Camii,
- 2) İlginç mimarisi ve iç ve dışındaki turkuvaz renkli çinilerle tanınan Yeşil Türbesi (Yeşil Türbe),
- 3) Sultaniye Medresesi diye de anılan Yeşil Medresesi ve,
- 4) 1930'lu yıllarda Evkaf (Vakıflar Müdürlüğü) tarafından özel şahıslara satılmış olan Yeşil İmarethanesisidir.

Şimdi sırasıyla bu dört eseri inceleyelim.

Yeşil Camii

Eser planını ve hesaplarını yaptıran inşaatı yürüten Bina Emîni Ahi Çelebi oğlu Hacı İvaz Paşa'nın -Bursa Kültüğü'nde Abdullah oğlu Timurtaş'ın da ona yardım ettiği yazılıdır⁻² eseri olarak kaydedilir. Nakşî yolunun ünlü mutasavvıf şairi Lamî Çelebi'nin cediti Nakkaş Ali'nin çinili olmayan kısımlarını boyadığı bilinen bina, muhteşem altın yıldızlı turkuvaz çinileriyle meşhurdur. İçerisine girenlerin, adeta bir manevî denizde veya havuzda yüzüyormuş duygusuna kapılması bu yüzdendir.

Çiniler bu eserde o kadar mebzul miktarda kullanılmıştır ki, caminin giriş ve üst katlarında yalnız duvarlar değil, yerler de çiniyle kaplıdır

ki, bu kadar değerli bir süsleme malzemesinin mihrap ve diğer duvarlar yanında halı altında kalacağı bilinen zemine

dahi döşenmesinin yegane sebebi, 1402 yılındaki Ankara yenilgisiyle gelen, Kemal Tahir'in yarım kalan romanının ismiyle "Topal Kasırga" Timurlenk darbesinden sonra yeniden ayağa kalktığı mesajını cümle aleme vermek gayesine matuftur.

Evliya Çelebi ve Âşık Mehmed gibi seyyahlar bize caminin kubbelerinin yeşil çini veya kiremitle kaplı olduğunu söylemektedirler ki, aynısı, Yeşil Türbesi için de geçerli olmalıdır.³ Zaten külliye'nin ismi de binaların kubbe ve duvarlarında kullanılan yeşil çiniler ve kiremitlerden gelmekte değil midir?

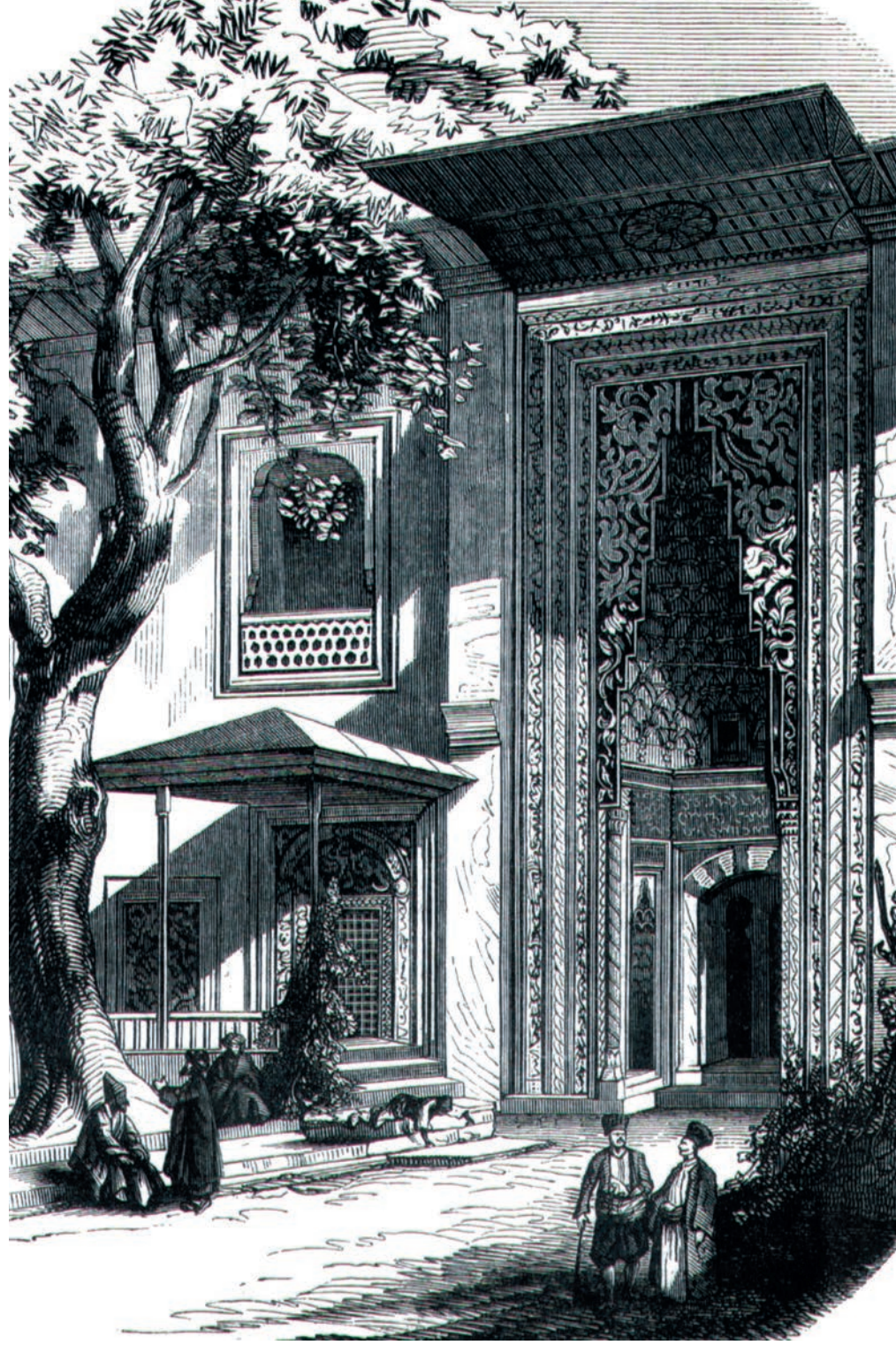
Caminin giriş kısmındaki odalar birer zaviyedir. Bunun manası misafirhanedir. Burada bazı ocaklar da göze çarpıyor ama mimarlık tarihçimiz Ekrem Hakkı Ayverdi bu ocak/şöminelerin bacasının kapalı olduğundan yola çıkarak caminin içinde ateş yakılmayacağı gerekçesini ileri sürer ki, yangın çıkma tehlikesi düşünüldüğünde gayet mantıklı bir itirazdır.

Ayrıca dış pencerelerindeki mermer süslemelerin hiçbirinin diğerine benzememesi bir yana, demir parmaklıklarının birleşme yerlerine kakma olarak altından çiçekler ve süsler yapılmıştır ki, bir benzeri daha yoktur. Demir parmaklıklardaki bu altın kakma çiçekler ve süsler hakkında müstakil bir tez yapıldığını da biliyoruz.

Caminin bir başka hususiyeti ise Evliya Çelebi'nin iki yılda yapıldığını yazdığı muhteşem tak kapısıdır. Caminin kitabesi de burada yer alır. Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle başlayan kitabe binanın Sultan Çelebi Mehmed'in vakfı olduğunu ve onu Cenab-ı Hakkın "rûy-i zemin-i hilafette daim ve sermedî" etmesi ve "murad ve emeller denizinde gemisini emniyetle yürütmesi" duasıyla bitmektedir.

Kitabedeki tarih 822'dir ve 1419 yılına tekabül etmektedir. Ancak caminin bitiş tarihi bundan sonra beş yıl daha sürmüş ve öyle anlaşılmaktadır ki, içerisinin tefrişatı özellikle 1421 yılında bânisi olan Sultanın vefatından sonra bir süre aksamıştır.

Vaki aksamaya en çarpıcı delil, caminin girişine yapılması düşünülen ama Sultanın vefatıyla tamamlanamayan son cemaat yeridir. Avludaki giriş

kısımının sağ ve solundaki yükseltilmiş zeminler bu son cemaat yeri için hazırlanmış, cephe duvarında müşahede edilen küpeşte taşları ise sütunların basacağı yerler olarak hazırlanmıştır. Ne var ki bu son cemaat yeri, Çelebi Mehmed'in ani vefatı üzerine tamamlanamamış, üstelik giriş cephesinde bazı pencerelerin etrafındaki mermere hâkk edilen hatlar da nakış halleriyle inşaatın yarıda kaldığının en çarpıcı misalleri olarak hala görülebilmektedir.

İçerisinde Tebrizli ustaların eseri olan çiniler, Muhammed Mecnun ustanın muhteşem çini mihrabı ve Nakkaş Ali'nin Tebriz'den öğrendiği kalem işleri (ki bir kısmı zamanla kaybolmuştur) ile cami, sanat tarihçimiz Celal Esad Arseven'in deyişiyle "Osmanlı mimarisinin esaslarını kurmuştur".

Kâmil Kepcioğlu'nun sözleriyle bu bahsi tamamlayalım: "Bursa, bu camiyi göğsünde taşımakla ne kadar iftihar eylese ve gurur duysa yeridir."⁴

Yeşil Türbe

Osmanlı türbeleri içinde hacim olarak en büyüğü ve külliyelerde camiden yüksek bir konuma yerleştirilen yegane örnektir. Bir başka özelliği ise yalnız içindeki menevişli çiniler değil, dışındaki yedi cephede ve hatta kubbesinde yer alan (dökülünce sonradan kurşun kaplamaya dönülmüştür) yeşil/turkuvaz renkli çinilerdir ki, Osmanlı mimarisinin ne evvelinde ne de ahirinde rastlanan bambaşka bir özelliktir (İstanbul'da bulunan Sadrazam Mahmud Paşa'nın türbesinin dış cephesindeki çiniler Yeşil Türbesi'ndeki gibi yeckpare olmayıp belli motiflerin içine kakılmış vaziyettedir).

Fakat maalesef halkın "Küçük Kıyamet" (*Kiyâmet-i suğrâ*) adını taktığı 1855 yılındaki korkunç Bursa depreminde kubbesi çöktükten sonra cephesindeki çiniler Fransız Leon Parville tarafından yenilenmişse de, orijinalindeki güzellikler bir daha ihya edilememiş ve 1990'lı yıllarda bu defa tuvaletlere döşenen kalebodur türünden fayanslarla kaplanmaya kalkılmış, son senelerde bir parça düzeltilmişse de, ne yazık ki, başarılı bir restorasyon nasip olamamış, kadim İznik çinileri ise gittiğiyle kalmıştır.

Türbede çoluk çocuğuyla son uykusunu uyuyan Çelebi Mehmed'in yanındaki sandukalarda yatanlar şunlardır:

Kızı Selçuk Sultan, Hafsa Sultan, Ayşe ve Dâye hatunlar ile Mustafa, Mahmud ve Yusuf adlı oğulları.

Türbenin bir başka özelliği de giriş kısmının altındaki mumyalık veya 'kript'idir. Çelebi Mehmed ile diğerleri mumyalığa gömülmeden bırakılmıştır. Bu bilgiyi, vaktiyle kript'in içine girenlerden ve kemikleri yerde görenlerden rahmetli Kâzım Baykal vefatından kısa bir süre önceki ziyaretimde anlatmıştı.

Yeşil Medresesi

16 hücre ile bir büyük dershane-den ibaret olan medrese, caminin güneybatısında, şimdi üzeri kapatılmış bulunan Çanlı Deresi'nin (biz

nedense buraya Karınca Deresi derdik) kenarına kadar uzanan arazide kurulmuştur. Sultaniye Medresesi de denilen Yeşil Medresesi'nin dershane binasının kararmış duvarlarını, tam karşısında bulunan ve iki üç yıl kadar çalıştığım Sur Kitabevi'nden az seyretmemişimdir. Meğer burası Molla Gürani'nin de görev yaptığı Osmanlı'nın en muteber medreselerinden biriymiş ve şöhreti Buhara ve Türkistan'a kadar yayılmış. Hatta oralarda bir hoca kurumlu kurumlu, azametle yürüdüğü zaman kendisiyle "Ne o, yoksa Sultaniye Medresesi'ne müderis mi oldun?" diye latife ederlermiş.

Bir çok alim ve şairin yetiştiği medrese halen Türk ve İslam Eserleri Müzesi olarak hizmet vermekte. İçindeki objelerden maada bahçesinde çok sayıda tarihî değeri haiz mezar taşı ve sanat kıymeti taşıyan kitabeleriyle de gezilip görülmeyi hak etmektedir. Hatta burada bulunan Mihaliç Köprüsü'nün kitabesinde Sultan II. Abdülhamid'in adının geçtiği satır maalesef bir işgüzar tarafından kazanmış vaziyette görülebilmektedir.

Yeşil İmareti

Caminin güneydoğusunda kalan imarethane, daha önce de söylediğimiz gibi 1930'lu yıllarda Vakıflar tarafından özel şahıslara satılmıştır. Fakir fukaraya yemek dağıtılması, karınlarının doyurulması için kurulmuş bulunan Yeşil İmareti zamanla bu işlevini kaybedip ambar olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Kâmil Kepecioğlu'nun *Bursa Kütüğü*'nde dediğine bakılırsa caminin batı tarafında, "Yeşil Misafirhanesi" adıyla bir han da vardı ki, cami ile medrese arasında bulunuyordu (şimdi yerinde bazı eski ahşap evler vardır). Bu tesisler için yukarıda bir ara çocukluğumda ikamet ettiğimizi söylediğim Sağrıca Sungur Mahallesi'ndeki hanların odaları dahil olmak üzere bir çok yer vakfedilmiştir.

Böylece Fatih Sultan Mehmed devrinde ilave edildiğini öğrendiğimiz Yeşil Hamamı ve kaybolan Misafirhanesi ile beraber altı parçaya çıkan ve Bursa'nın ovoidan bakıldığında mutena

bir tepesine kurulmuş bulunan Yeşil Külliyesi ile şehrin doğuya ve güneye doğru biraz daha gelişmesi sağlanmış ve böylece sonradan batısına kurulacak Muradiye Külliyesi ile Çekirge'den Emirsultan-Yıldırım hattına doğru uzanan galaksi şeklindeki gelişme modeli tamamlanmış, klasik Bursa'nın ana hatları bu hamlelerle belirlenmişti. Bundan sonraki asırlar bu hatları korumak ve bu hatlar dahilindeki kanaviçeyi ilmek ilmek işlemekle geçecekti.

70'lerden itibaren iki süreç birden yaşandı Bursa'da. Birincisi yıkılan ahşap konutların yerine konan apartmanlar, ikincisi de tam ters yönde bir hareket, kaybolanların yerinin içimizde oluşturduğu boşluğu telafi etmek istercesine fişkıran nostalji duygusu.

Daha doğrusu Walter Benjamin'in deyişiyle "Son bakışta aşk". Sevgiliden ebediyen ayrılırken ona yeniden aşık olmak... Modernliğin kâbusu da, münbitliği de bu yaman tezatta yatıyor aslında.

Şimdi Yeşil Külliyesi'ni daha iyi tanıyor ve seviyoruz. Etrafındaki güzellikler kaybolduğundan onun kıymetini daha iyi biliyoruz. Biliyoruz ki o ve onun gibi eserler Allah korusun giderse bizi de götürecektir. Bu da diri diri gömülmemiz anlamına gelecektir. Eğer yaşamak istiyorsak Yeşil Külliyesi gibi bizi köklere bağlayan eserleri yaşatmalı ve yaşamalıyız.

İstikbal köklerde dir çünkü...

Dipnotlar

1 Külliye'nin beşinci parçası sayılan Yeşil Hamamı ise Çelebi Mehmed devrine ait olmayıp sanat ve mimarlık tarihçisi Albert Gabriel'in ifadesiyle "adı ve kimliği şüpheli olan Fatih döneminden bir kişiye aittir (Sofu Bedrettin, Köse Türbedar, Köseç Ali Paşa?)" Bkz. Albert Gabriel, *Bir Türk Başkenti Bursa, Çevirenler: Neslihan Er-Hamit Er-Aykut Kazancıgil*, cilt 1, İstanbul, tarihsiz, Osmangazi Belediyesi Yayını, s. 175.

2 Kâmil Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü, Hazırlayanlar: Hüseyin Algül-Osman Çetin-Mefail Hızlı-Mustafa Kara-M. Asım Yediyıldız*, cilt 4, Bursa, 2009, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayını, s. 252.

3 Geniş bilgi için benim *Osmanlı'yı Kuran Şehir: Bursa'ya Şehrengiz* adlı kitabıma bakılmalıdır (ilk baskısı 1998 yılında yapılmıştır).

4 Bursa Kütüğü, 4, s. 255.

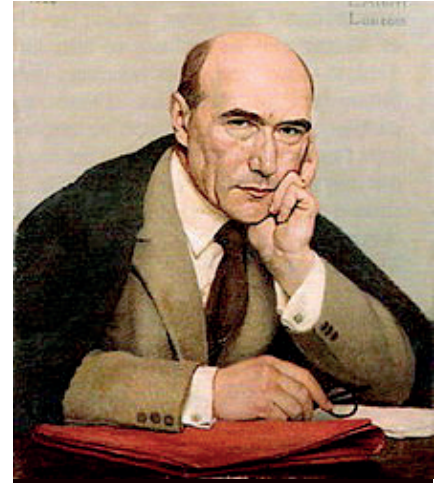
Yeşil'in hünerli elleri

Bu yazıyla muradımız, külliyyede emeği geçenleri, en azından adı zikredilen şahısları biraz daha yakından tanıyabilmektir.

Ahmet Hamdi Tanpınar'a göre Nobel Ödüllü Fransız yazar Andre Gide, Barres veya Loti gibi yazarların beğendiklerini beğenmemek üzere memleketimize gelmiştir. Nitekim Bursa'ya gelinceye kadar, peyzajlarımızı fakir ve neşesiz, insanımızı çirkin bulur. Bursa'ya gelinceye kadar her şeye 'bakar' ancak Bursa'da "zekanın kemal halinde sıhhati"ni 'görür'.¹ Gide'e bu cümleyi söyleten Yeşil Camii'nin büyüleyici atmosferidir.

İnşa edildiği tarihten bugüne kadar zaman zaman tamir ve tadilatın geçmek zorunda kalsa da, her tamir ve tadilatta orjinallüğünden bir parça kaybetse de, Cami başta olmak üzere tüm yapılar, her devirde ziyaretçilerinin hayranlığını kazanmayı sürdürür. Örneğin Evliya çelebi kendine has üslubuyla, "Mihrab ve minberi tariften acizim. Kible kapısının sağında ve solunda yer alan fevkalade nakışları Behzat, Velican, Hatayî gibi sanatkarlar kâğıt üzerine kıl kalemle bile çizemezler" diyecek kadar hayran kalmıştır.²

Yeri gelmişken külliyyenin geçirdiği onarımlardan da kısaca bahsedelim. 1573 tarihinde caminin kubbe kurnunları yenilenmiş. 1617 tarihinde

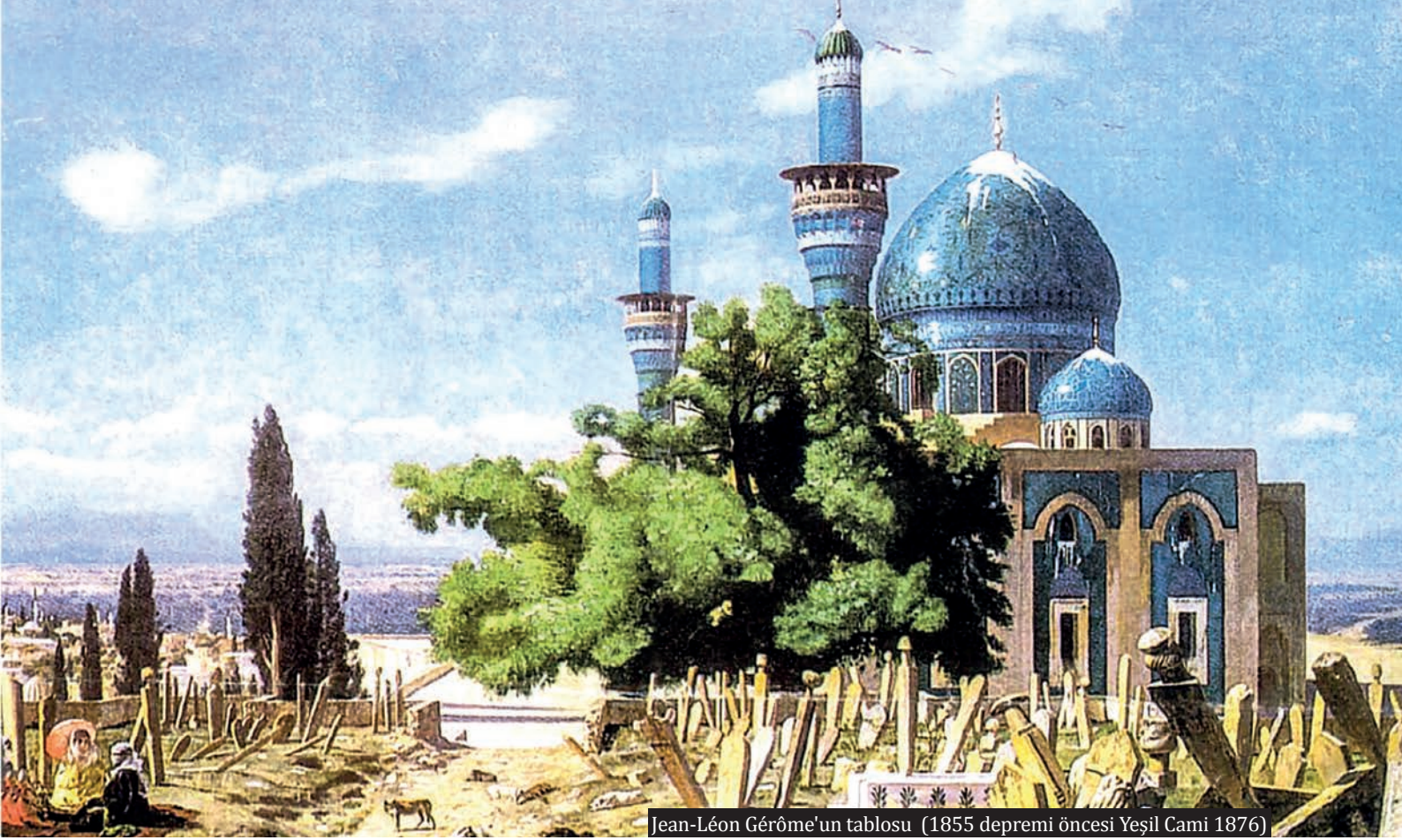

Andre Gide'in Yeşil'de hissettikleri

"Dinlenme, aydınlığa dalma, denge yeri, kutsal gökmavisi, karışksız gökmavisi, zihnin yetkin sağlığına kavuştuğu yer... Enfes bir tarı yerleşmiş senin içine ey cami. Sivri kemerin silmesinin ortasında ve onu kırarak, bu çıkışma ve sevgi yerinde rahatlayan, çatışmaya ara verip dinlenmeye maruz kalan iki eğrinin tam kesişmeleri gereken bu gizli, etkin yerde insanlara öğüt veren bu yassı taşın manevi asılışını sağlayan o tanrıdır. Ey ince gülümseyiş! Parçaları ince ayarlı kemer! Karşılarında ne kadar da rahatça kuruluyorsun zihnimin narinliği! Uzun süre bu kutsal mekanda derin derin düşündüm ve sonunda anladım ki ibadetimizi bekleyen kusur bulma tanrısı buradadır ve bizi arınmaya çağırmaktadır."

(Fransızca aslından çeviren; Ali AKTOGU)
(Bursa'da Zaman Dergisi, Temmuz 2014,
Sayı 11, Sy:12)

Fotoğraf: Wikipedia

Jean-Léon Gérôme'un tablosu (1855 depremi öncesi Yeşil Cami 1876)

medresenin onarılması gerektiği belirlenmiş. 1623 tarihindeki keşifte kubbe kurşunlarının bozulduğu, minarenin şerefesinin, tabhanenin bir kısmının ve medresenin acilen onarılması gerektiği tespit edilmiş. 1635 tarihinde misafirhane ve cami kubbesi kurşunları değiştirilmiş. Kalem işi nakışlar, ilk kez bu tarihte müdahale edilerek yenilenmiş. 1645 yılında su yolları, harim duvarı, doğudaki tabhane kapısı, çatısı ve kaldırımını, batı tabhanesinin çatısı ve caminin 200 adet camı yenilenmiş. 1684 yılında caminin orta ve harim kubbeleriyle tabhanelerin kurşunları yenilenmiş. 1783 yılında kapsamlı bir onarımdan geçmiş. 1855 tarihinde meydana gelen depremde sadece külliyyede değil tüm şehirde onarım faaliyetleri gerçekleştirilmiş. 1881 yılında onarım keşfi yapılmış. Çinilerin tamir edilmesi gerektiği raporlanmış ancak karar uygulanmamış. 1893 yılında caminin kubbeleri, kurşunları, aydınlık feneri yenilenirken, iki minaresi onarılmış. 2009-2012 yılları arasında yapılan onarımda, çini yüzeyler, kalemişi yüzeyler, alçı yüzeyler, mermer yüzeyler, metal yüzeyler ve ahşap yüzeylerde çalışmalar gerçekleştirilmiştir.³

Ahmet Vefik Paşa'nın yönetimi ve

yönlendirmesiyle 1863 yılında yapılan onarım için, restorasyon konusunda bir uzman olduğu ileri sürülen Leon Parvillee(1830-1885), 3000 kuruş aylıkla görevlendirilmiş. Halbuki Parvillee'nin mesleki profilinin pek de yeterli olmadığı görülmektedir. Kimi onun Viollet-le Duc'un yanında yetiştiğini söylese de kimi herhangi bir mimari öğrenim görmeden kendini yetiştirdiğini belirtmektedir. Parvillee'nin Bursa'daki görevini üç yıl boyunca sürdürür. Başta Yeşil Külliyesi olmak üzere bazı anıtsal yapılarda hayli kapsamlı restorasyonlar yapılır. Bu restorasyonlardan en çok etkilenen yapı ise Yeşil Türbe'dir. Özellikle de Taçkapı, kubbe kasnağı ve tüm cephelerdeki çinilerin değiştirilerek yerlerine ya Fransa'da -ya da Kütahya'da yaptırılan çinilerin konduğu; ya da yüzeylerin sıvandığı görülür. (Özgün biçimlemenin yenilenmesi yerine yüzeylerin sıvanması çözümlü bilindiği gibi; Viollet-le Duc'un koyduğu restorasyon kuralları arasında yer almaktadır.)⁴

Yeşil Türbe ve cami ile ilgili tartışma konularından biri de, bugün kurşunla örtülü olan kubbelerin ilk yapıldığında çiniyle kaplı olup olmadığıdır. Eski kaynaklara bakıldığında yapının yıl-

nızca dış duvarlarının değil, kasnak ve kubbesinin de firuze renkli çinilerle kaplı olduğu anlaşılıyor. Lamiî Çelebi'nin 'Şehrengiz-i Bursa'sında geçen, "Hususan türbe-i gerdun nitaki Zümürüddür kamu tak u revakı" (Feleği kuşatan bu özel türbenin, kemer ve kubbesi bütünüyle zümrüt gibidir.) mısralarının yanı sıra Seyyah Âşık Mehmed bin Ömer ve Hoca Sadettin Efendi'nin de kendi eserlerinde benzer ifadelerle yer vermeleri, bu fikri destekler mahiyettedir. Ayrıca Türkistan ve İran mimarisinde yapılara çini giydirme üslûbu esas alınmış, Osmanlı mimarisinde ise yapının iç kısmında çini uygulamasına ağırlık verilmiştir ki, bu bir eldivenin tersine çevrilmesi gibidir. Yeşil Türbe, Tebrizli ustaların imzasını taşıdığına göre yapının dış kısmının komple çini kaplı olması Doğu-İslâm üslûbuna uygun düşmektedir.⁵ Ünlü seyyahımız Evliya Çelebi de, bu söylenenleri destekler mahiyette "Yeşil Cami olarak isim almış olmasının nedeni ise, kubbelerinin ve minaresinin tacı yeşil kâş çini ile kaplanmış olmasındandır. Bu yeşil çinilere güneşin ışıkları vurduğu zaman zümrüt gibi parlak..." der.⁶

Bu yazıyla muradımız, külliyyede emeği geçenleri, en azından adı zikredilen

şahısları biraz daha yakından tanıyabilmektir. Planlar, taş işçiliği, süslemeler, çiniler, sır tekniği, kitabeler, hatlar, mihrap, kubbeler, cümle kapıları, oymacılık işleri, motifler, sütunlar, kaideler, şadırvan, avlu ve ibadet mekânları, renk armonisi, pencereler, ahşap işçiliği gibi farklı ve kusursuz detaylardan bir şaheser çıkaran mimar ve ustalar kimlerdi, nereden geldiler? Şüphesiz her birinin ayrı bir hikâyesi var. Ancak önce, Yeşil Külliyesi'nin, nasıl bir zamanda, nasıl bir ortamda ve ne için inşa edildiğini bilmemiz gerekiyor. Çünkü hikâyesi de kendisi kadar büyüleyici olan Yeşil Külliyesi'nin inşa süreci sadece Osmanlı'nın yeniden dirilişine değil aynı zamanda Bursa'nın da 'yıkılış'lar sonrası 'yeniden oluş'larına verilebilecek en güzel örneklerden biridir.

Bursa'nın Yenilenme Yeteneği

Yenilgi insanlar için olduğu kadar şehirler için de yenilenmenin başlangıcıdır. Dünya, yenilgiyle sınanan şehirlerle doludur. Nice şehir, yenilgiyi kaçınılmaz son bilip hayalet şehirlere dönmüşlerdir. Örnek mi istiyorsunuz:

Bursa'yı yıkılıp yok olan şehirlerden ayıran, her yıkılış sonrasında yeniden oluşlarıdır. Kısacası Bursa yenilgilerini dirilişe çevirebilen bir şehirdir.

İşte ikinci dünya savaşında Almanların yakıp yıktığı Fransa şehri Oradour. İşte depremler sonrası boşaltılan Çin'in Beichuan şehri. İşte Arjantin'in sular altında kalan Epecun şehri. İşte Ermeni işgali sonrası boşalan Azerbaycan'ın Ağdam şehri...

Sayılanlar, uğradıkları felaketlerden dolayı hayalet şehirlere dönenler. Bir de Irak'ta, Afganistan'da, Çeçenistan'da, Jamaika'da, Sudan'da, Eritre'de savaştan yorulan şehirler var. Gazze var, Beyrut var, Kosova, Caharkale, Karabağ var... Liste uzun. Gerçek; şehirler inim inim iniyor silahların altında. Atom bombaları, füzeler, savaş uçakları dünyanın şehirlerini harap ediyor; yollarını, köprülerini limanlarını kullanılamaz hale getiriyor.

Sadece savaşlar mı şehirleri helak eden? Depremler, volkanlar, tsunamiler, yangınlar; insanlarla birlikte şe-

hirleri de alıp götürüyor aramızdan...

Bursa da, bir yıkılışlar şehridir. Ancak Bursa'yı yıkılıp yok olan şehirlerden ayıran, her yıkılış sonrasında yeniden oluşlarıdır. Kısacası Bursa yenilgilerini dirilişe çevirebilen bir şehirdir.

Bursa'da kayıtlara geçen en eski depremin tarihi 32 yılını işaret ediyor. Yüz, yüz elli yılda bir sallanıyor şehir. Çoğunda yerle bir oluyor. Saraylar denizde boğuluyor, İznik yıkılıyor, Karamürsel tümüyle yok oluyor, İmrâlı bile karadan uzaklaşıyor. Hele 1855'teki depremi küçük kıyamet olarak yazıyor kaynaklar. Camiler, türbeler, çarşılar, hanlar, hamamlar harap oluyor. Timur'un istilaları, Karamanoğlu Mehmet Bey'in kuşatmaları, Celali isyanları, Cem Sultan'ın saltanatı sırasındaki tahribatlar, Kallenderoğlu'nun saldırıları yetmezmiş gibi, büyük yangınlarda boğuluyor sık sık. Kayhan Çarşısı, Geyve Han, Çıra

Pazarı, Saraçhane, Kapalı Çarşı yangınlarında derin yaralar alıyor.⁷

Bursa'nın, yıkılış sonrası yeniden oluşlarından biri ve belki de en önemlisi, 1413 yılında Çelebi Sultan Mehmed'in tahta geçmesiyle gerçekleşir. Bu tarih Osmanlı İmparatorluğu'nun da dönüm noktalarından biridir. Sadece Bursa değil, yeni bir Osmanlı inşa edilir. Bu yüzden tarihçiler Çelebi Sultan Mehmed'i "Osmanlı'nın ikinci kurucusu" olarak kabul ederler.

Yıldırım Bayezid 1402 yılında yapılan Ankara Savaşı'nda yenilince, Timur Batı Anadolu'yu alır ve Bursa'ya gelerek şehri tahrip eder. Bu olaydan sonra ortalık iyice karışır. Bayezid'in oğulları 11 yıl sürecek bir taht kavgasına başlar.

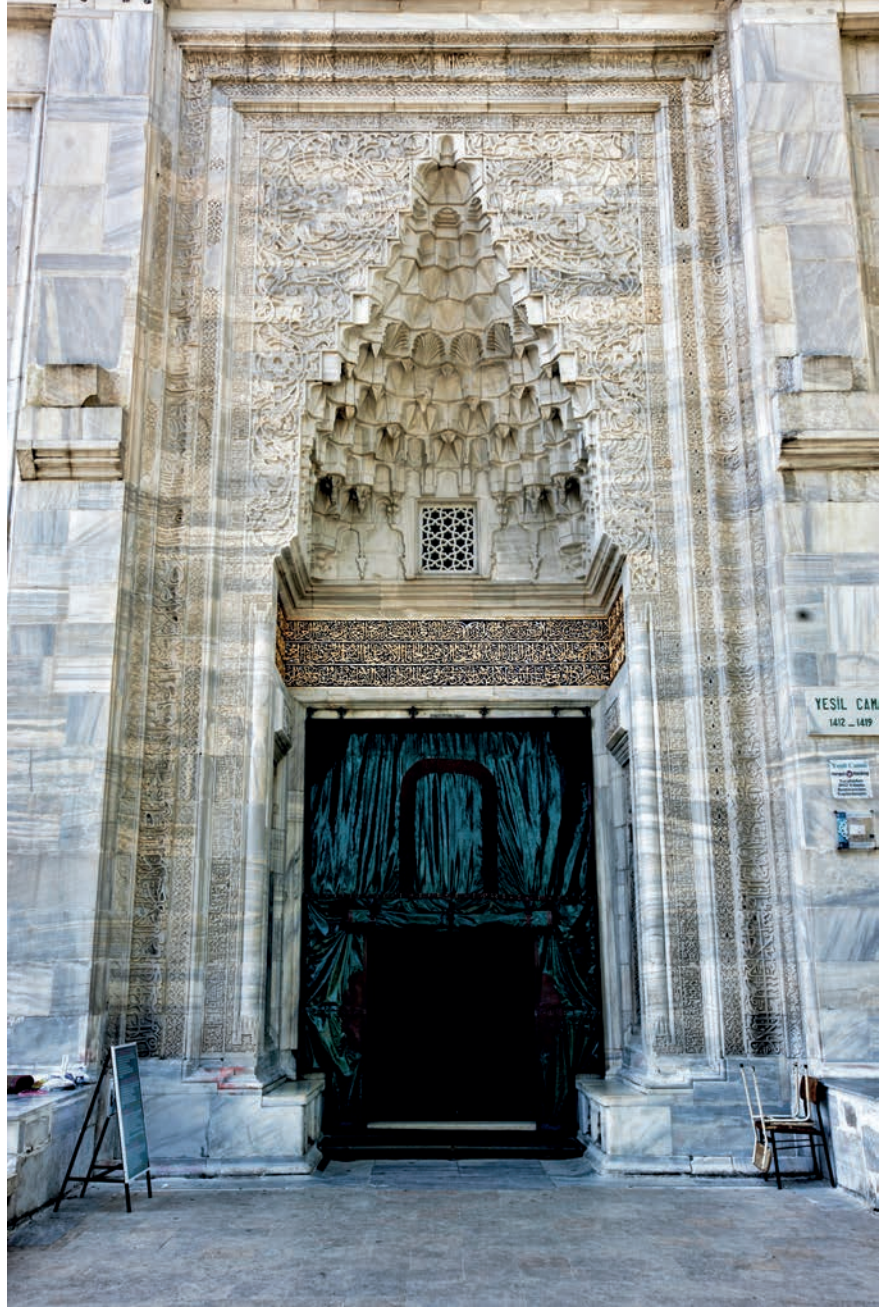
Ankara Savaşı'nın beraberinde getirdiği boşluk, tarihçilerin nitelendirmesiyle her bakımdan fetret dönemi olan bir zaman, iktidar mücadelelerinin sebep olduğu gergin bir ortam, insanların inancını, güvenini ve iktisadi zenginliğini tükettiği bir dönemdir. Süleyman Çelebi'nin kaleme aldığı "Vesiletü'n Necat" yani Mevlid'in yazılışı da insanların dini-sosyal hayatını derinden etkileyen bu dönemde gerçekleşmiştir.⁸

Nihayet 1413'te Çelebi Sultan Mehmed'in devletin başına geçmesiyle fetret döneminin olumsuz etkileri silinmeye yüz tutar. İsyanlar bastırılır, dirlik ve düzen yeniden tesis edilir. Bu süreç, Bursa ile birlikte devletin de yeniden inşa sürecidir.

Yeşil'e emek verenler

Çelebi Sultan Mehmet, devletin yeniden var olduğunu göstermek için Timur İmparatorluğu'ndaki yapılarla boy ölçüşebilecek bir inşa faaliyetine girişmiştir.⁹ 1413 yılında inşa edilmeye başlanan; cami, türbe, medrese, imaret, han, hamam ve çarşıdan oluşan bütünlüğüyle 1419 yılında tamamlanan külliye, kimilerine göre çini ve mermer işçiliği bakımından zirve kabul edilirken, kimileri tarafından Osmanlı'nın yeniden kuruluşunun simgesi, kimilerine göre ise her taşında, her nakışında ayrı bir sır saklayan, henüz gizemi çözülmemiş bir eserdir.¹⁰

Osmanlı Devleti'nin yeniden ayağa kalkışını sembolize eden Yeşil Külli-

yesi'nde çalışmak üzere davet edilen ustalar çini süslemelerde, Anadolu Selçuklu tasarım ve süsleme geleneklerini yeniden yorumlayarak, Osmanlı'ya özgü, gelenek ile yenilik arasında köprü kuran bir sentez ortaya çıkarmıştır. Bu 'imparatorluk ideası'nın tam bir yansımasıdır. Yeşil Külliyesi'nin ilham kaynaklarına bakarken gözümüz ister istemez Orta-Asya'ya bakıyor. Orada, bu yapıdan hemen önce Semerkand'da inşa edilen Timur'un Gur-ı Mir adı verilen abidevi türbesini görüyoruz. Gerek mimarisi ve gerekse de çini süslemeleri ile Yeşil Türbe'den hiç de aşağı kalmayan bir

yapıdır. Gur-ı Mir, Yeşil Türbe'nin Osmanlı mimari temayüllerinin dışına çıkan son derece iddialı çini süslemelerinin nereden ilham alındığını gösterir. Yeşil aynı zamanda, tarihinin en büyük mağlubiyetini yaşatan hasımlarının sahip olduğu olanakları kullanarak, ekonomik olarak en az onun kadar kudretli olduklarını sergilemeyi amaçladıkları bir simge yapıdır.¹¹

Çelebi Sultan Mehmed'in mimar Hacı İvaz Paşa'dan yapmasını istediği Külliye'nin inşasında; mimar Abdullah oğlu Timurtaş, nakkaş İlyas Ali ve oğlu Ali Paşa (Lamii Çelebi'nin

dedesi), çini ustası Mecnun Dede (farklı kaynaklarda Mecnun Mehmet, Muhammed Mecnun olarak da geçmektedir), ahşap oyma zanaatkârı Hacı Ahmed oğlu Tebrizli Hacı Ali ve kiremitçi pir Mehmed Çelebi görev almışlardır.¹²

Hacı İvaz Paşa, külliyeinin inşası için Timur ülkesinden, daha önce Osmanlı yurdundan götürülenlerle birlikte başka ustalar da çağırmıştır. Gelen ustalar içerisinde, Timur ülkesi sanat gelenek ve tekniklerini bilen Tebrizliler, önemli bir yer tutar.¹³

Hacı İvaz Paşa

Fetret dönemi sonrası ağır bir yük ve sorumluluk altına giren Çelebi Mehmet'in, ülkenin yıllardan beri biriken problemlerini çözeceğine dair sağlam ve sarsılmaz inancını destekleyen en önemli iki kişiden biridir Hacı İvaz Paşa. Devlet ve ülke birliği idealini uzun ve çetin mücadelelerden sonra gerçekleştiren Çelebi Mehmed'in kadrosuna sancak beyliği sırasında dahil olan Hacı İvaz Paşa,¹⁴ siyasî şöhretinin yanında Osmanlı sanatına mimar-mühendis olarak da büyük emeği geçmiş önemli bir şahsiyettir.¹⁵

İvaz Paşa, Tokat'ın Kazova (Kazâbâd) nahiyesinde doğdu. Ahî Bayezid b. İvaz Hüseyin'in oğlu olup künyesi İmâdüddin'dir. Çelebi Mehmed'in Rumeli'de kardeşi Mûsâ ile mücadelesi sırasında Bursa subaşısı, bazı kaynaklara göre ise muhafızı oldu. Bu esnada Bursa Kalesi'ni kuşatan, hatta bir rivayete göre Yıldırım Bayezid'in mezarını açtırıp cesedini yaktıran, fakat Çelebi Mehmed'in Şehzade Mûsâ meselesini hallettiğini duyunca şehri ateşe vererek kaçan Karamanoğlu Mehmed Bey'e karşı Bursa Kalesi'ni savundu. Müdafaadaki başarısından dolayı önce Bursa valiliğine getirildi, ardından da vezirlik rütbesiyle taltif edilerek merkeze alındı. Çelebi Sultan Mehmed'in ölümünü, oğlu Murad'ın Amasya'dan Edirneye gelmesine kadar (kırk gün) gizleyerek karışıklıkları önledi. II. Murad'ın hükümdarlığı zamanında da vezir olarak devlete hizmet etti.¹⁶

Hacı İvaz Paşa, siyasî şöhretinin yanında Osmanlı sanatına mimar-mühendis olarak da büyük emeği geçmiş önemli bir şahsiyettir. Çelebi Sultan Mehmed devri ve kısmen de II. Murad

dönemindeki imar faaliyetlerinin büyük bir bölümünü mütevelli sıfatıyla organize etmiş, birçok esere de imzasını atmıştır; ayrıca bazı eserlerin hem bânisi hem de mimarı olmuştur. Hacı İvaz Paşa'nın bânisi, aynı zamanda mimarı olduğu anlaşılan ilk eser, onun Bursa'ya gelerek Osmanlı sarayının hizmetine girmeden önce Ankara'da bulunduğu yıllarda inşa ettiği Samanpazarı semtindeki mesciddir. Bu yapı İvaz Paşa'nın mimarlık alanındaki kabiliyetini ortaya koyduğu ilk örnek olduğu gibi, son cemaat mahallinde yer alan çiçek ve yaprak motifleriyle mescidin içinde duvarlara gömülü çini kâse ve tabaklar, sanatçının dekorasyona ve süslemeciliğe olan ilgisinin de ilk örnekleri sayılmaktadır.¹⁷ Diğer ülkelerden sanat ehlini Osmanlı ülkesine davet ederek özellikle çiniciliğin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Âşıkpaşazâde "Âl-i Osman kapısında paşalarda çinilerle şölen onundur" demektedir.¹⁸

İvaz Paşa'nın Türk mimarlık tarihine geçen asıl faaliyetleri, 1402 yılından sonra ve özellikle Çelebi Sultan Mehmed dönemi eserlerinde kendini gösterir. İvaz Paşa, devrin en önemli eseri olan Yeşil Külliyesi'nin hem inşaat mütevellisi hem de baş mimarı olarak görünmektedir. Onun mimari ve dekorasyon yönünden tam bir şaheser olarak tasarladığı bu yapılar topluluğunun gerçekleştirilmesi sırasında yalnız Osmanlı topraklarından değil İran'dan da kendi sahalarında en mahir sanatçı gruplarını Bursa'ya topladığı anlaşılmaktadır.¹⁹

Hacı İvaz Paşa'nın Bursa'da Kazzâziye (İmâdiye) adıyla bilinen medresesi, Bursa-İnegöl arasında hanı ve çeşmesi, İnegöl'de mektebi, Derekızık köyünde de camisi, Tokat'ta da camisi, medresesi ve mahallesi; Kazova'da mescidi, medresesi, zâviyesi ve hamamı bulunmaktadır. Bunlardan başka Edirne'de camisi, mahallesi ve sarayı olduğu rivayet ediliyor. İvaz Paşa inşa ettirdiği eserleri için dört vakfiye tertip ettirmiştir. Bunlardan ilk üçü Tokat'taki tesislerine, dördüncü vakfiyesi ise Bursa ve civarındaki tesislerine aittir. Ayrıca her yıl Mekke ve Medine fakirlerine dağıtılmak üzere para da tahsis etmiştir. İpek Han, Geyve Han da Hacı İvaz Paşa tarafından inşa edilmiştir. Yunanistan Dmetoka'daki Çelebi Sultan Mehmed camii'nin kitabesinde "sanatında mahir bir üstat,

mühendislerin iftihar ettikleri, mimarların seçkini” diye takdim edilmiştir.

Bazı araştırmacılar, Hacı İvaz Paşa'nın II. Murad nezdinde siyasî itibarını kaybedip görevden uzaklaştırılmasında, siyasî sebeplerin yanı sıra inşa ettiği eserlerde sultanın adından çok kendi adını ön plana çıkarmasının ve kitâbelere kapıkulu hiyerarşisi sınırlarını aşarak kendi adını methiyelerle yazdırmasının da rolü olabileceğini kaydederler. Hacı İvaz Paşa, bir mimar olarak Osmanlı mimarisinin erken dönemine damgasını vurmuş bir şahsiyettir ve inşa ettiği eserlerle Türk sanatı tarihinde özel bir yere sahiptir.

Hacı İvaz Paşa'nın Bâlî, Bekir, Mehmed, Mahmud ve Ahî Çelebi adlarında beş oğlu oldu. Bazı kaynaklarda Vesiletü'n-necât müellifi Süleyman Çelebi de İvaz Paşa'nın oğulları arasında zikredilmekteyse de bunun sağlam bir mesnedi yoktur. Oğullarından Ahî Çelebi'nin (ö. 1437) Atâi mahlasıyla şiirler yazdığı, Anadolu'da Türkçe gazellerle atasözü söyleme âdetini onun başlattığı kaynaklarda zikredilmektedir.²⁰

Son senelerini Bursa'da geçiren ve 20 Ağustos 1420'de salgın halinde bulunan taun hastalığına yakalanarak vefat eden Hacı İvaz Paşa, Pınarbaşı'nda Kuzgunluk tarafındaki hazireye defnedildi.²¹

Çini ustalarıyla düzenlediği şöenler ve ziyafet adeti²² Yeşil Külliyesi'nin planlarının hazırlanmasından çinilerinin sır tekniğine varıncaya kadar her detayına hâkim olan Hacı İvaz Paşa'nın bu kadar mahir ustayı nasıl bir araya getirdiği sorusunun da cevabıdır.

Ali b. İlyas Ali (Nakkaş Ali)

Ankara Savaşı'nın ardından Timur Semerkant'a dönerken Anadolu'dan bazı âlim ve sanatkârları beraberinde götürmüştür. Bursa'ya 1402 yılında giren Timur'un beyi Şeyh Emir Nurreddin, Molla Fenârî, İbn el Cezerî ve Nakkaş Ali'yi Kütahya'daki Timur'la tanıştırmış, 1403 yılında Timur, Nakkaş Ali ve El Cezerî'yi Semerkant'a yollamıştır. Timur'un ölümünden sonra ise bu kişilerden bazıları, Anadolu'ya yeni edim ve muhitlerle geri dönmüşlerdir. Ustaların Anadolu'ya hangi tarihlerde ve hangi nedenle döndüğü konusu net olmamakla bir-

likte 1410'lu yıllarda geldikleri kabul görmektedir. XVI. yüzyılın ortalarında Arapça yazılmış bir ulemâ biyografisi kitabı olan Şakâ-yık-ı Numâniye'de, Nakkaş Ali'nin Semerkant'ta nakkaşlık sanatını öğrendiğinden söz edilir.²³

Divan edebiyatının en çok eser veren temsilcilerinden biri olan Lamii Çelebi'nin²⁴ dedesi olan Ali b. İlyas, Bursa doğumludur. Timur'la birlikte Semerkant'a gidip, nakkaşlığın inceliklerini öğrenmiş, bölgedeki çeşitli eserleri inceleyip bilgisini arttırdıktan sonra Bursa'ya geri dönmüştür. İvaz Paşa, Yeşil Külliyesi'ndeki cami ve türbenin kalem işleriyle çinilerini, taş ve ahşap satırlar üzerindeki nakışlarını, çalışmalarıyla kısa zamanda tanınan Ali b. İlyas'a yaptırmıştır. Bursa Kaleiçi semtinde bir mescid yaptıran Ali b. İlyas, vefat edince bu mescidin kible tarafındaki hazireye defnedilmiştir.²⁵

Muhammed Mecnun ve Tebrizli Ustalar

Selçuklu ve beylikler dönemi yapılarında görülmeyen, renkli sır uygulaması erken Osmanlı döneminde Bursa Yeşil Camii ve Türbesi gibi mükemmel bir örnek ortaya çıkmıştır. Muhammed Mecnun ve Tebrizli ustalar, Yeşil Camii ve Türbesi'nde Timurlu renkli sır teknolojisini Anadolu'ya taşıyarak Timurlu örnekleri gibi yapı dış yüzeylerini de renkli sır çinilerle süslemişlerdir. Çiniye ve çini süsleme tekniklerine tamamen egemen olan, adeta bunlarla oynayarak yeni denemeler ve buluşlar ortaya koyan Mecnun ve Tebrizli sanatçılar, Asyalı ve Anadolulu deneyimleri sentetik bir görüş içinde değerlendirerek bu yapıya özgü bir üsluplaşmayı ortaya koymuşlardır. Başka bir deyişle, çağlarının Anadolulu erken Osmanlı sanatsal birikimiyle, Timurlu ülkelerden gelen dönemsellerin egemen yeni üslup ve teknikleri, yanı sıra kendi kişisel yeteneklerini birleştirerek kendilerinden önce örneği olmayan ve sonra tekrar etmeyen erken Osmanlı döneminin en karakteristik örneklerinden birisini yaratmışlardır.²⁶

Bu ustalar Yeşil Külliyesi ile hem hünnerlerini hem de isimlerini geleceğe taşımışlardır. Külliye taşa, ahşaba ve çiniye isimlerini yazmışlar ve Osmanlı sanatında o güne kadar görülmeyen teknik ve desenler kullan-

mışlardır. Yeşil Camii'nin süslemeleri devam ederken, siyasi rekabet nedeniyle İvaz Paşa'nın 1424 yılında gözlerine mil çekilerek azledilmesinden sonra, camide geriye kalan süslemelerin tamamlanamadığı görülmektedir. Bu usta isimlerine Yeşil Külliyesi'nden sonra herhangi bir yerde rastlanılmamaktadır. Bundan sonra yapılar da sanatçı kitabelerine çok az yer verilmesi bu durumun önemli bir sebebin-

oluşturmuştur.²⁷

Hacı Ahmed oğlu Tebrizli Hacı Ali

Tebrizli ustalar grubunun içerisinde ahşap işçilikle ilgili usta veya ustaların bulunduğu da, Yeşil Türbenin ahşap kapı kanatlarından sağdakinin en alt köşesinde daire formlu kartuşun içerisinde ismine rastlanmasıyla anlaşılmaktadır.²⁸ Ahşap oyma zana-

atkârı Hacı Ahmed oğlu Tebrizli Hacı Ali ve Kiremitçi Pir Mehmed Çelebi de Tebriz'den gelen ustalardandır. Ahşap oyma zanaatkârı Tebrizli Hacı Ali'nin türbe için ceviz ağacından oyduğu muhteşem kapı yalnız Bursa'nın değil, Türkiye'nin de sembolleri arasında yer almaktadır ve türbenin en dikkat çekici köşelerinden biridir. Türbenin ahşap ustası Tebrizli Hacı Ali'nin yaptığı bu kapiya rozet, geometrik, rumi gibi çeşitli yazı motifleri kazılmıştır. Kapının Bursa kemerli cumbası ve çevresi de çini kaplıdır.²⁹

Mimar Abdullah oğlu Demirtaş (Timurtaş)

Eski vakıf defterlerinde Kara Demirtaş Paşa, Gazi Demirtaş Paşa ile birlikte dört Demirtaş'tan daha bahsedilmektedir. Kamil Kepecioğlu bunlara ilaveten Bursa sicillerinde görülen Hacı Demirtaş Çelebi b. Abdullah Kadifeci ile Demirtaş b. Abdullah Mimar'ı da ekler. Yeşil Külliyesi'nin inşasında adı geçen Abdullah oğlu Demirtaş, Bursalıdır. Hacı İvaz Paşa'nın vakfiyesindeki şahitler arasında 'benna' diye ismi yazılıdır. Vakfiyenin tanziminde hazır bulunması, Hacı İvaz Paşa ile münasebetlerinin ziyade olduğu görülmektedir.³⁰

Mimar Abdullah oğlu Demirtaş'ın, Yeşil Külliyesi'nin haricinde başka eserlerde de adı geçmektedir. Bunlardan en ünlü olanı, Irgandı Köprüsüdür. 1442 yılında Pir Ali oğlu Tüccar Muslihiddin tarafından mimar Abdullah oğlu Timurtaş'a yaptırılan Irgandı Köprüsü, Bulgaristan'daki Osman Köprüsü, İtalya'daki Pnte Vecchio Köprüsü ve Venedik'teki Rialto köprüsü ile birlikte dünyanın dört çarşılı köprüsünden biri olma özelliğine sahiptir.

Cami, türbe, medrese, imaret, han, hamam ve çarşıdan oluşan Yeşil Külliyesi'nin, tarihimizdeki haklı şöhretinin sebeplerini, sanat üstünlüğünün yanı sıra, yapıldığı dönemin siyasî şartlarında ve bânisi Çelebi Mehmet'in ruh dünyasındaki önceliklerde aramak gerekir. Yeşil Türbe heybetli edasıyla şehri gözetleyen cesur bir nöbetçiyi andırır; Bursa'nın genel manzarası içinde belki de en öne çıkan mânâ silüetidir. Vakarlı duruşunda, yapıldığı dönemdeki orijinal görünümünü kaybetmenin burukluğuna rağmen yıllara meydan okumanın verdiği bir asalet vardır.³¹

Dipnot-Kaynakça

- 1 (Tanpınar, Beş Şehir, MEB yayımları, İstanbul 1989, Sayfa 124)
- 2 Seyahatname'ye göre Ruhaniyetli Şehir Bursa, Hazırlayan Hasan Basri Öcalan, Bursa İl Özel İdaresi Yayınları, temmuz 2008, Sayfa: 43
- 3 Yrd. Doç. Dr. Doğan YAVAŞ, Restorasyon Sonrası Yeşil Camii, Bursa'da Zaman Dergisi, Temmuz 2012, Sayı: 3 Sayfa: 17-19
- 4 Engin Yenal, Bursa'nın Çalınan Çinileri, Bursa'da Zaman Dergisi, Nisan 2013, Sayı: 6, Sayfa 28
- 5 Zamanı durduran mekan Yeşil Türbe, bursadabugun.com, 06 Ağustos 2011
- 6 Seyahatname'ye göre Ruhaniyetli Şehir Bursa, A.g.e., Sayfa: 44
- 7 Sefer Göltekin, Bursa'da Yaşamak, BBB Kültür A.Ş. Yayınları 2011, Sayfa: 59
- 8 Bilal Kemikli, Bursa Ulucami, Ulucami'de Doğan Şaheser Mevlid ve Süleyman Çelebi, BBB Yayınları, Bursa 2012, Sayfa: 177-179
- 9 Yrd. Doç. Dr. Mustafa Beyazıt, Erken Osmanlı Devri'nde Tebrizli Usta Gruplarının İzi Nasıl Sürülmeli?, History Studies, Volume 6, Issue 3, Sy: 45, April 2014
- 10 Aziz Elbas, Yeşil Külliye ve Çevresi Gezi Rehberi, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2012, Sayfa:8
- 11 İsmail Orman, EMSALSİZ BİR YAPI: YEŞİL TÜRBE, <https://smaior.wordpress.com>, 12 mart 2016
- 12 Yeşil Külliye Broşürü, Bursa büyükşehir Belediyesi
- 13 Yrd. Doç. Dr. Mustafa Beyazıt, Age., Sy: 45
- 14 Prof. Dr. Necdet Öztürk, Fetret Devri ve Osmanlı Hâkimiyetinin Yeniden Tesisi, Türkler, Yeni Trükiye Yayınları, Ankara 2002, Cilt: 9 Sayfa: 417
- 15 Zeki Sönmez, Hacı İvaz Paşa, İslam Ansiklopedisi, cilt: 14, sayfa: 486
- 16 Abdülkadir Özkan, Hacı İvaz Paşa, İslam Ans. Sayfa 485-486
- 17 Zeki Sönmez, Hacı İvaz Paşa, İslam Ans. 486-487
- 18 Abdülkadir Özkan, A.g.e., Sayfa 485-486
- 19 Zeki Sönmez, A.g.e., 486-487
- 20 Abdülkadir Özkan, A.g.e., Sayfa 485-486
- 21 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Hacı İvaz Paşa'ya Dair, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, Sayı: 14, Sayfa 34, dergipark.gov.tr
- 22 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, A.g.e., Sayı: 14, Sayfa 36
- 23 Yrd. Doç. Dr. Mustafa Beyazıt, Erken A.g.e., Sayfa: 45-46
- 24 Günay Kut, Lamii Çelebi, TDV, İslam Ansiklopedisi, c: 27, Sy: 96
- 25 Ali Alparslan, Ali b. İlyas Ali, TDV İslam Ans., C: 2, sy: 400
- 26 Yrd. Doç. Dr. Seyfi Başkan, Timurlu Mimarlığında Çini süsleme Hakkında Bir Değerlendirme, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/10 Fall 2014, Sy: 80-81
- 27 Yrd. Doç. Dr. Mustafa Beyazıt, A.g.e., Sayfa: 46-54,
- 28 Yrd. Doç. Dr. Mustafa Beyazıt, A.g.e., Sayfa: 49,
- 29 Raif Kaplanoğlu, Yeşil (Çelebi Sultan Mehmet) Türbesi, bursa.com
- 30 Kamil Kepecioğlu, Demirtaş maddesi, Bursa Kütüğü, Bursa Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, Bursa 2009, c:1, sy: 268
- 31 Zamanı durduran mekan Yeşil Türbe, bursadabugun.com/haber/zamani-durduran-mekan-yesil-turbe-42826.html

Sultaniye Medresesi

Sayırsız alim ve şairin yetiştiği merkez

Medrese devri geçti, artık üniversiteler var. Ama insan yine de sormadan edemiyor. Acaba Bursa yeni bir "Sultaniye" çıkarabilecek mi?

"Bursa'da Zaman" şiirinden:

*Yeşil türbesini gezdik dün akşam,
Duyduk bir musîki gibi zamandan
Çinilere sinmiş Kur'an sesini
Fetih günlerinin saf neş'esini*

Ahmet Hamdi Tanpınar

Türkçede Ş ve L harfleri daima en güzel terkipler yapar. Yeşil dediğimiz zaman, âdeta bir çimen tazeliğini, bir palet üzerinde ezilmiş bir renk gibi, günün ve saatin bir tarafında bir bahar müjdesiyle toplanmış buluruz. Bu kelimenin ilk cetlerle beraber Orta Asya yaylalarının baharından geldiği o kadar belli ki. ... Fakat Bursa'da yeşilin mânâsı çok başkadır; o ebediyetin rahmanî yüzü, bir mükâfata çok benzeyen bir sükûnun fânî bir saate sinmiş mânâsıdır. Yeşil Türbe, Yeşil Cami der demez, ölüm muhayyilemizdeki çehresini değiştirir, 'ben hayatın susan ve değişmeyen kardeşiyim. Vazifesini hakkıyla yapan fâninin alınına bir sükûn ve

sükûnet çelengi gibi uzanırım...' diye konuşur."¹

Setbaşı Köprüsü'ne geldiğim zaman zihnimden geçen cümleler bunlardı. Bu cümlelerin sahibi olan A. Hamdi Tanpınar sadece yeşil rengin sihri ni değil yeşil çinilere sinen Kur'an sesinin sırrını da keşfeden hassas bir ruha sahip bir edibimiz ve şairimizdi. Ama galiba geçmişte olduğu gibi bugün de Yeşil Bursa'dan, Yeşil Senti'nden, Yeşil Cami ve Türbe'den söz eden herkes, "yeşil" kelimesinin efsunkâr etkisini ruhunda hissediyor.

Gezimizin durak yeri "Yeşil Medresesi"

olacak. Bu ilim yuvasına bir zamanlar “Sultaniye Medresesi” de deniliyordu. Şu anda medresenin bahçe kapısı önündeyim. İçeriye girmeden uzaktan Türbe’ye bir daha bakayım dedim. Gözüm tünelle ilişti. Bu tünelle cami ve türbe arasındaki yol by-pass edildi. Ancak ilk açıldığında tünel geçişinde zemine parke taşı döşenmişti. İlk gördüğümde ‘eyvah, bu sarsıntı türbeye zarar verir’ dedim. Öyle de oldu ve sonunda hatadan dönülerek yol asfaltlandı. Aslında böyle bir sanat harikasının yanı başında tünel açılması ne derece doğrudu, bilemiyorum. Acaba zamanın yapamadığını biz mi yapacağız, bunca felaketin yıkamadığı türbeyi kendi elimizle biz mi yıkacağız!

Sonunda medresenin bahçesindeyim. Artık burası bir müze ve müzenin bahçe girişinde kuruluş kitabesi var. Kitabenin mermer taşı kırılmış olsa da yazıları okunuyor. Bursa’da ilk müze 1902 yılında Erkek Lisesi bahçe ve laboratuvarında ziyarete açılmış. Daha sonra bu müze İstanbul’daki “Müze-i Hümayun” un şubesi haline getirilmiş. İşte bu kitabede Bursa Müzesinin 1904’te “Müze-i Hümayun Şubesi” olarak açıldığı yazıyor. 1929 yılında da Bursa Müzesi Müdürlüğü kurulmuş. Müze ertesi yıl Yeşil Medresesi’ne taşınmış gerekli düzenlemelerden sonra 8 Nisan 1930 tarihinde ziyarete açılmış. 1955 yılında onarıma alınan medrese binası

Ekim 1956’da yeni bir düzenle tekrar hizmet vermeye devam etmiş. Ancak 1971 yılında Kültür Park’ta yeni bir müze binasının yapılması üzerine arkeolojik eserler buraya taşınmış ve 1972 yılında ayrı bir Arkeoloji Müzesi açılmış. Medrese binası da aynı yıl onarıma alınarak yeni bir düzenleme ile 1975 yılında bu defa “Bursa Türk İslam Eserleri Müzesi” olarak ziyarete açılmış.

Burada fazla oyalanmadan kuzey cephesindeki giriş kapısına doğru yürüdüm. İçeri girmeden batı tarafına geçtim ve bir süre sahiplerinden koparılarak burada teşhir edilen mezar taşlarına baktım. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde Bursa’daki bazı mezarlıklar ortadan kaldırıldı, bir kısım abidelerde çeşitli sebeplerle yıkıldı. İşte bu sırada önemli kişilere ait mezar taşları ile çeşitli yapılara ait kitabeler toplanarak Muradiye Türbeleri’nin bulunduğu bahçede teşhir edildi. Değerli ilim adamı Abdülbaki Gölpınarlı da bu kitabe ve mezar taşlarının yazılarını okuyarak önemli bir hizmette bulundu. 1985 yılında bunlardan bazıları seçilerek Türk İslam Eserleri Müzesi’nin batı tarafına yeni bir düzenleme ile yerleştirildi. Müze bahçesinde yer alan bu mezar taşları arasında, üzerinde Mevlid’den bölümler bulunan Mevlid yazarı Süleyman Çelebi’nin ilk kabrinin yan taşları ve Fatih’in ressamı Nakkaş Sinan Bey’in mezar taşı da bulunmaktadır. Birçok

kişi bunları gerçek mezar zannediyor. Burası bir mezar taşları müzesi olarak düzenlendi. Bu taşların buraya getirilmesinin bir amacı da onları koruma altına almaktır. Umarım sanat hırsızlarının eli buraya da uzanmaz!

Artık medreseye girmeliyim. Geri döndüm ve bir süre giriş eyvanının karşısına geçerek bu ilim ve irfan yuvasının başından geçenleri düşündüm. Yeşil Külliyesi içinde yer alan medreseye Sultaniye Medresesi de denildiğini söylemişim Vakfiyesinde belirtildiği üzere 1419 yılında Çelebi Sultan Mehmed tarafından yaptırılmış.

Medreseye kuzeydeki çapraz tonoz örtülü eyvandan giriliyor. Bu ferah kapıdan geçerek avluya ulaştım. Dikdörtgen biçimli bu iç avlunun ortasında bir havuz, üç tarafında üzerleri kubbe ve tonoz örtülü revaklar var. Açık avlulu, dört eyvanlı medrese tipinin güzel bir uygulamasıyla karşı karşıyayız. Revakların arkasında 13 hücre, bir müderris odası, giriş eyvanı ve helâ yer alıyor. Hücrelerin arasına birer küçük yan eyvan yerleştirilmiş. Duvarlarda taş ve tuğla birlikte kullanılmış. E. Hakkı Ayverdi, yapının 30 hücreli ve çift katlı olarak tasarlandığını, Çelebi Mehmed’in ölümüyle yarım kaldığını öne sürüyor. Avlunun kuzeybatı ve kuzeydoğu köşelerindeki merdivenler, hücrelerin tonoz örtüsü ve çok yüksek yapılmış dershane

eyvanı da buna işaret ediyor:

Ana eyvan binaya dışarıdan eklenmiş gibi duruyor. Diğer mekânlara göre zemini oldukça yüksek tutulmuş ve kubbe ile kapatılmış. Diğer mekânların tavanları içten çapraz tonoz, dıştan kiremitle örtülüdür. Hücrelerin dışı açılan birer penceresi var. Aynı ustaların eseri olan medresede cami ve türbeye göre çok az süsleme görülüyor.

Medresenin öğrenci odaları, eyvanları, derslane kısmı, hatta revaklar müze teşhir alanı olarak kullanılıyor. Sasani ve erken İslam döneminden Osmanlı dönemine kadar birçok devlete ait pek çok eşya müzede sergileniyor. Sikkeler, seramikler, dergâh, cami ve mescitlerde kullanılan eşya, Bursa ve köylerine ait her türlü etnografik malzeme, Bursa'ya ait dokuma ürünleri, el işlemleri ve takılar, kahve kültürünü yansıtan malzemeler, madeni eserler, silahlar ve daha pek çok eşya müzede yer alıyor. Ayrıca zengin bir Karagöz koleksiyonu yanında geleneksel bir Bursa sünnet odasına da yer verilmiş. XIV. yüzyıla tarihlenen Memluk Sultanı Berkok'un Yıldırım Bayezid'e hediye

ettiği Kur'an-ı Kerim ile II. Murad dönemine tarihlenen başka bir Kur'an-ı Kerim dikkat çekmektedir. Oldukça büyük boyuttaki bu iki Kuran-ı Kerim, tezhipli sayfaları ve zengin cilt süslemeleriyle müzenin en önemli eserleri arasında yer alıyor.²

Yeşil Medresesi, yapıldığı tarihten sonra yüz yıllarca Bursa'nın en önemli eğitim kurumu olarak varlığını sürdürmüştü. Bursa medreseleriyle ilgili araştırmalarıyla tanınan Mefail Hızlı, Klasik Dönem Bursa Medreseleri hakkında yazdığı eserinde 1426-1600 yılları arasında Yeşil Medresesi'nde görev yapmış 67 müderrisin adını vermektedir. Mehmed Şah Fenarî, Hızır Bey, Hocazâde Muslihiddin Mustafa, Şeyhülislam Zenbilli Ali Efendi, Şeyhülislam Fenarîzâde Muhyiddin Çelebi, Taşköprülü Muslihiddin Mustafa Efendi, Şeyhülislam Ebussuud Efendi, Şeyhülislam Hoca Sadeddin Efendi, Karaçelebizâde Hüsameddin Hüseyin Efendi, Kınalızâde Hasan Efendi vs. gibi devrin en şöhretli ilim adamları ve şeyhülislamları bu müderrisler arasında yer almaktadırlar. Sultaniye/Yeşil medresesinde görev yapanlardan biri de büyük

bilgin Alâüddin Ali b. Muhammed et-Tûsî'dir.³

Alaüddin Ali, öğrenimi ülkesinde tamamlamış ve kısa zamanda Semerkant'ta tanınan bir ilim adamı olmuştu. Daha sonra Osmanlı ülkesine geldi. Âlimlere yakın ilgi gösteren II. Murad, onu Sultaniye/Yeşil medresesine günlük 50 akçe maaşla müderris tayin etti. Fatih, İstanbul'u fethedince Tûsî'yi Zeyrek Camii yanındaki medresede görevlendirdi ve maaşını iki katına çıkardı. Ayrıca İstanbul'a çok yakın Müderris köyünü kendisine tahsis etti. Veziri Mahmud Paşa ile medreseyi ziyarete giden Fatih Sultan Mehmed, Tusî'nin sağ tarafına, vezir de sol tarafına oturup dersini dinlediler. Tûsî'nin ders verme tarzından çok memnun kalan padişah ona 10.000, öğrencilerine de 500'er akçe vermesini emretti. Daha sonra Tûsî'yi II. Murad'ın Edirne'de kurduğu medreseye yine günlük 100 akçe maaşla müderris tayin etti.

Aklî ilimlere ve felsefeye ilgi duyan Fatih Sultan Mehmed, Alaüddin et-Tûsî ile dönemin tanınmış âlimlerinden Hocazade Muslihiddin Efendi'den Gazzali'nin Tehafütü'l-Fe-

lasife'si tarzında bir eser kaleme almalarını, Gazzali ile filozofların görüşleri arasında karşılaştırma yaparak her iki tarafın düşüncesini değerlendirmelerini istedi. Bu çalışmayı Hocazade dört ayda, Tûsî de altı ayda tamamlayıp sultana takdim ettiler. Beğeni toplayan çalışmaları için her iki bilgin 10.000'er akçe ile ödüllendirildi. Ancak Fatih Hocazade'nin eserini daha çok beğenmiş ve onu ayrıca mükâfatlandırmıştı. Bundan rahatsız olan Tûsî, Osmanlı ülkesinden ayrılp memleketine döndü. Daha sonra Semerkant'a giderek burada Hacı Ubeydullah Ahrar'ın halkasına katıldı. 1482'de Semerkant'da öldü. Kitapları yanında birçok talebe yetiştirdi. Eşrefoğlu Rumi, Dimetokalı Şeyh Niyazi, Şücaüddin İlyas, Veziriazam Karamani Mehmed Paşa, Hayâlî, Hatibzade Muhyiddin Efendi, Sinan-ı Acemi, Molla Abdülkerim Efendi, Ali el-Fenari, Simavi Abdullah-ı İlahi, Akşemseddin'in büyük oğlu Şeyh Abdullah kaynaklarda isimleri geçen öğrencileri arasında yer alırlar. Bursalı olmayan Tûsî, Bursa'nın ilim ve irfan hayatına pek çok talebe yetiştirmek suretiyle büyük hizmetlerde bulunmuştu.⁴

Nasıl Tûsî'nin şöhreti bütün İslam dünyasında yayılmışsa "Sultaniye" denilen Yeşil Medresesi'nin ünü de her tarafa duyulmuştu. Dolayısıyla Sultaniye'de görev yapmak bir iftihar vesilesi sayılıyor, böyle bir görevlendirme pek çok ilim adamının hayallerini süslüyordu. Buhara ve Semerkant gibi Türkistan şehirlerinde "Yeşil" in bu şöhretine bağlı olarak bir deyim ortaya çıkmıştı. Buralarda bir ilim adamının gösterişli elbiseler içinde böbürlenek yürüdüğü görüldüğü zaman ona şaka yollu; "Ne o, Sultaniye Medresesi'ne müderris mi oldun" derlerdi. Bu darb-ı meselin ortaya çıkışı, İslâm âleminde Sultaniye Medresesi'nin ne kadar ünlü olduğuna ve büyüklüğüne delalet eder. "Sultaniye"de Tûsî gibi birçok ilim adamı ders vermiş ve sayısız âlimler ve şairler yetiştirmişlerdir. Bu sebeple Yeşil Medresesi eğitim-öğretim tarihimizin övünç kaynakları arasında yer alır.

Kepecioğlu, Bursa Kütüğü'nde "Mesireler" maddesinde, Bursa'da kimin nereleri gezip görmesi gerektiğini anlatırken; "Sanat meraklıları, Yeşil Camii ile Muradiye türbelerini, Yıldırım Camii ve Pınarbaşı suyunun çıktığı yeri ve Irgandı Köprüsü ve Müze binasını

(Yeşil Medresesi) görmeliler" diyor.⁵ Geldik, gördük ve gidiyoruz. Yalnız şu kadar yüzyıl sonra bile hâlâ kullandığımız bu hayır eserlerinin sahibi Çelebi Sultan Mehmed'i dualarla tekrar yâd etmeden buradan ayrılmak doğru olmayacak. Aşıkpaşazade, onun hayır ve iyilikseverliğini şöyle anlatır: "Mehmed Han Gazi'nin huyu ve âdeti o idi ki: Yoksullar için Bursa'da bir büyük imâret yaptırdı. Birlikte bir de büyük medrese yaptı. Her yıl Mekke ve Medine yoksullarına çok mal gönderirdi. Kendi memleketinden Peygamber'in Medine'si yoksullarına mülkler dahi vakfetmişti. Olduğu şehirlerde cuma sadakasını da verirdi."⁶

Medrese devri geçti, artık üniversiteler var. Ama insan yine de sormadan edemiyor. Acaba Bursa yeni bir "Sul-

taniye" çıkarabilecek mi? Kim bilir?

(BBB, Bursa Gezileri Kitabı'ndan alınmıştır.)

1 A. Hamdi Tanpınar, Beş Şehir, 1000 Temel Eser, İstanbul 1969, s. 110.

2 Türkiyede Vakıf Abideler ve Eski Eserler, III, 318-320; Asuman Türkmen, "Türk İslam Eserleri Müzesi", Bursa'nın Tarihi Mahalleleri, Bursa 2011, II, 150-153.

3 Mefail Hızlı, Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri, İstanbul, 1998, s. 85-88.

4 Mustafa Öz, "Alâeddin Tûsî", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2012, XXXI, 432-433; Kamil Kepecioğlu, age, I, 100.

5 Kamil Kepecioğlu, Bursa Kütüğü, Bursa 2009, III, 212-213.

6 Aşıkpaşaoğlu Tarihi, sad. Nihal Atsız, İstanbul 1970, s. 216.

Yeşil Camii

Zümrütten yapılmış mabet

Yeşil Camii, çevresindeki külliyeyle birlikte, Osmanlı birliğini yeniden kuran Çelebi Mehmed tarafından yaptırılmıştır. Bu yüzden camiiin adını Evliya Çelebi, “Yıldırım Bayezid Hân oğlu Mehmed Hân Câmii” olarak zikreder.

Yeşil, Bursa'da pek çok şeyin adıdır. En başta Bursa'nın sembolü ve adıdır. Sonra, bir semtin, bir külliyenin, camiiin, türbenin, medresenin adıdır.

Yeşil, Bursa'da her şeyin adıdır. Adını 'Yeşil'den almış onca mekânı bir yazıya sığdırmak ne kadar zorsa, bunlar arasından birisini seçip bir yazıda işlemek de o kadar zor. Bu sayfalarındaki yazış sebebimiz camilerimizi anlatmak olmasa, çıkış yolumuz bütünüyle çatallaşacak... Bu anlamda, 'Yeşil'lerden camii olanını seçme mecburiyetimiz bizi rahatlatıyor...

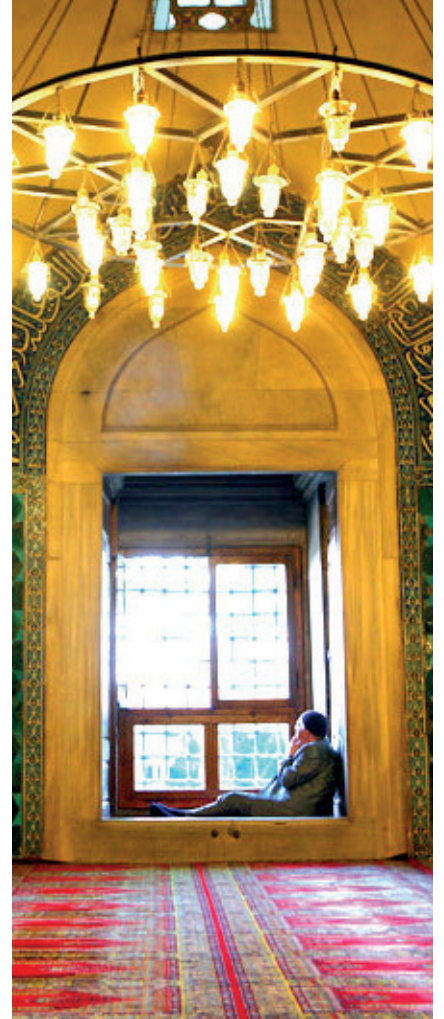
Mehmet Âkif'in "kocaman bir zümrütten oyulmuş" dediği; Evliya Çelebi'nin "gönül açıcı" ve "cennete benzer" ifadeleriyle övdüğü Yeşil Camii'ni, Beş Şehir muharriri Ahmet Hamdi Tanpınar (Yeşil Türbe'yle birlikte) şöyle takdim eder: "Türkçede Ş ve L harfleri daima en güzel terkipler yapar. Yeşil dediğimiz zaman, âdeti bir çimen tazeliğini, bir palet üzerine ezilmiş bir renk gibi, günün ve saatin bir tarafında bir bahar müjdesiyle toplanmış buluruz. Bu kelimenin ilk cetlerle beraber Orta Asya yaylalarının baharından geldiği o kadar belli ki... Fakat Bursa'da yeşilin mânası çok başkadır; o ebediyetin rahmanî yüzü, bir mükâfata çok benzeyen bir sükûnun fânî bir saate sinmiş mânâsıdır. Yeşil Türbe,

Yeşil Cami der demez, ölüm muhayyilemizdeki çehresini değiştirir, 'ben hayatın susan ve değişmeyen kardeşi-yim. Vazifesini hakkıyla yapan fâninin alınına bir sükûn ve sükûnet çelengi gibi uzanırım...' diye konuşur."

Erken dönem Osmanlı yapılarından olan Yeşil Camii, çevresindeki medrese, imaret, hamam ve türbeden oluşan Yeşil Külliyesi'nin ana unsuru olarak 1419'da inşa edilmiştir. Bu tarihte Timur istilası bitmiş, fakat maddî etkisi sürmektedir. Karamanoğlu istilâsı geçmiş, Şeyh Bedrettin gailisi geçiştirilmiş, memleket huzura kavuşmuştur. Yeşil Camii, çevresindeki külliyeyle birlikte, işte böyle bir süreçten sonra, Osmanlı birliğini yeniden kuran Çelebi Mehmed tarafından yaptırılmıştır. Bu yüzden camiiin adını Evliya Çelebi, "Yıldırım Bayezid Hân oğlu Mehmed Hân Câmii" olarak zikreder.

Camiin mimarı Hacı İvaz bin Bayezid'tir. Onunla birlikte bu esere Nakkaş Ali bin İlyas Ali, Muhammed el Mecnun (çini), Tebrizli Ali ibn Hacı Ahmed (ahşap) gibi sanatkârlar da emek harcamıştır.

Yeşil Cami, Osmanlı mimarlığında 'ters T planlı' (Bazı kaynaklarda 'tabhaneli', 'zaviyeli', 'kanatlı' veya 'Bursa tipi') olarak nitelenen yapı grubuna girer.

Cennete Girişin Muhteşem Kapısı...

Yeşil Camii'yi anlatmaya girişinden başlayacağız, taç kapısından... Bunun için de önce kuzey cephesi üzerinde durmamız gerekecek.

Camiin bu cephesi mermer kaplıdır ve bütün ihtişamını taş süslemesinden almaktadır. Alınlıklar, pencerelerin söveleri, kemer tablaları, üst kattaki maksurelerin şebekeleri ve bütün bunların merkezindeki taç kapının çevresi kaliteli mermer kabartma yazılarıyla, rumi motifler ve kıvrık dallarla donatılmıştır. Ayrıca

kapının iki yanındaki küçük mihraplar da benzer sanat özellikleri göstermektedir. Taç kapının mermer kabartmalarıyla zıtlık oluşturan zengin mukarnaslı kavsarası (üstteki yarım kubbe), dönemin en görkemli taç kapılarından birisinin ortaya çıkmasına katkı sağlar.

Evliya Çelebi haklı olarak bu kapıyı yere göğe sığdıramaz: "... bir kible kapısı vardır ki, sağında ve solunda yüksek kemerine varıncaya kadar kat kat, düğüm düğüm rumiler ve zülûf nigâr fevkalâde nakışlar vardır. Bunlar öyle nakışlar ki, Behzad, Hatâyî kâğıt üzerine kıl kalemlerle bile yazamaz. Amma

mermer üstadı bu kapıya tam üç yıl (ham mermer üzerine) keser vurarak ustalığını göstermiş, binanın sahibi Mehmed Han'dan üç sene zarfında kırk bin altın almıştır. Yeşil imâret kapısı kırk bin altına yapılmış ve süslenmiş diye destan olmuştur. Doğrusu, kara ve deniz seyyahları tarafından beğenilmiş bir yüksek kapıdır."

Kazım Baykal "İlim ve Sanat Yönünden Yeşil Camii'nin Dış Kapısı Kitâbeleri" başlıklı makalesinde Evliya Çelebi'ninkine benzer bir üslup kullanır: "Yeşil Cami kapısı Selçuk mimarisinden örnek olarak koca mimar, Vezir Hacı İvaz Paşa'nın himmetiyle toplanmış

hattat (güzel yazı sanatı üstâdı), hak-kâk (taş oymacısı), nakkaş, cemiyet bilgini din alimi, şairleri, ustalarının sanat sentezidir. Taşların üzerine yerli, Bursa çiçeklerinin resimlerini yapmışlar, mermer oymacıları bu resimleri taşa oymuş, kabartmışlar, şairler bu çiçekleri tarihi kitâbenin içinde sembolize ederek şiir vücuda getirmişler, din alimleri günün sosyal gidişini çok güzel anlamışlar da ona göre Hazreti Peygamber (A.S.)'ın hadisi şeriflerini derleyip taşa yazdırmışlar, işte böyle bir eser vücuda getirmişler."

Kapının tam tepesindeki üç satırlık kitâbe Arapça'dır. Besmeleyle başla-

yan bu kitabenin bir bölümünü Kazım Baykal'ın Türkçesiyle okuyalım: "Kudreti her şeye hakim, ilmi her şeyi ihata etmiş olan Rabb'imizin takdiri ile örülmüş Cennet-i Naim örneklerinden bir örnek, âhiret bahçelerinden bir bahçe, dünya süsleriyle meydana getirilmiş olan makam, kâinât kuruluştan beri san'atının inceliği ve manzarasının güzelliği ile bütün cihana ne kadar iftihar etse, en mamur şehirler bile benzerine kavuşamadıklarından dolayı çekingen bir vaziyette karşısında ne kadar utanıp kalsalar yeridir." denilmektedir. Kapının sağ ve solundaki mihrapçıkların üstünde caminin mimarına ait kitâbeler yer almaktadır.

Ana Mekân, Cennet Mekân...

Taç kapıdan ana mekâna ulaşmak için 2.30 metrelik bir dehliz (koridor) vardır. Koridorun sonundaki kapıdan da geçilerek camiin içine ulaşılır.

Camiin ana mekânı iki büyük kubbenin örttüğü ve kible ekseni yönünde uzunlamasına dikdörtgen bir alanı kapsar. Sağda ve solda, ibadet mekânı boyunca yan yana sıralanmış odalar zaviyeli camilere has kanatları oluşturur. Bunlardan öndeki odalar ibadet mekânına birer kapıyla bağlanır. Ortadakiler ise bütün enlerini kaplayan birer kemerle açılarak ibadet mekânının eyvanlarını oluşturur. En gerideki (giriş yönündeki) odaların ise ibadet mekânıyla bağlantısı yoktur. Bu odalara, kible kapısından içeriye doğru uzanan dehlizin iki yanındaki koridorlarla ulaşılır.

Camiin ana mekândaki ilk kubbesi 13 metre çapında, 25 metre yüksekliğindedir. Bu kubbenin tam ortasında sekiz pencerele bir aydınlatma feneri ve bu fenerin de tam altında sekizgen bir şadırvan yer alır. (Şadırvan bugün âtıl durumdadır. Vaktiyle bu şadırvanda bulunduğu bilinen paha biçilmez zarif fiskeye bugün yerinde değildir ve âkıbeti de bilinmemektedir. Fiskeyeden boşalan yer maalesef yeşil renkli plastik bir çiçekle kamufle edilmiş haldedir.) Bu bölümden mihrap tarafındaki ikinci kubbenin örttüğü yükseltilmiş mekâna basamaklarla çıkılır. İki bölüm arasındaki bağlantı, mermer bir Bursa kemeri ile sağlanmıştır. Bu kemerin zeminle birleştiği her iki kısımda, ikişerden toplan dört zemin terazisi bulunmakta olup, bu-

gün sadece doğu taraftakilerden birisi işlevini sürdürebilmektedir.

Camiin iki ana kubbesi prizmatik üçgenler üzerinde yükselir. Eyvanlar ve mihrap tarafındaki odalar yivli kubbelerle örtülmüş, giriş bölümündeki odalar ise çapraz tonozla kapatılmıştır. Oda ve eyvanlardaki kubbeler orta kubbelere göre alçakta tutulmuştur.

Mekân Birliği Değil, Vatan Dirliği...

Buraya kadar belirtilenlerden de anlaşılacağı üzere Yeşil Camiin içinde bir mekan birliğinden söz edilemez. Bu durum sadece yan odalar ve eyvanlarla açıklanamaz. Bunların dışında, cami girişinin iki yanında ve üstünde bulunan mahfiller de birliği bozar.

Şöyle ki, girişte, asıl cami mekânından bütünüyle ayrılmış çapraz tonozlu odalar arasında yer alan bölüm iki katlıdır. Altta iki yanda saray mahfilleri (Girişin sağındaki, günümüzde müezzin mahfili olarak kullanılmaktadır.), üstte hünkâr mahfili ve daireleri bulunur. Giriş sofasının iki yanında merdiven holleri, bunların üst katında dışarıya açık iki balkon vardır. Kuzey dış cepheden görülen bu iki balkon içeriye bağlantılı değildir.

Bilindiği üzere, Bursa'daki selâtin camilerden büyük bir kısmı aynı zamanda devlet yönetim merkezi olarak kullanılmıştır. Mimarının gerek ibadethane, gerekse sosyal hayat mevkii olarak tasarlanması, diğer bir ifadeyle, devletin dirliği, milletin birliği için kullanımı, en bariz şekliyle Yeşil Camii'nin bünyesinde görülmektedir.

Bu arada, Yeşil Camii'de son cemaat yeri bulunmayışı önemli bir ayrıntıdır. Osmanlı camilerinin alışılmış unsuru olan son cemaat yerinin Yeşil Camii'deki eksikliği süregelen tartışmalara konu olmuştur. Son cemaat yerinin plânda bulunduğu, fakat inşaat sırasında gerçekleştirilemediği düşünülmektedir. Bu düşünceyi ispatlayacak bazı izler mevcut yapıda bulunmaktadır: Beden duvarındaki üzengi taşları, beş gözlü bir son cemaat yerinin planlandığına işarettir. Bu mekânın yapılamayışına gerekçe olarak da Çelebi Mehmet'in ani ölümü gösterilmektedir.

“Başka Memleketlerde Böyle Bir Allah Evi Görmedik”

Evlıya Çelebi, “*Bu cennete benzer câmide güzel sanatkârlar çeşitli işler yapmışlardır ki, insan medihten âcizdir.*” der ve Yeşil Camii görmeye gelen seyyahların “*Başka memleketlerde böyle bir Allah Evi görmedik*” dediklerini kaydeder. Seyyahları böyle söyleten, camiiin iç mekânındaki tezyinatın zengin ve uyumlu göz kamaştırıcılığıdır. Diğer bir ifadeyle, caminin çini, taş, kalemîşi ve alçı bezemelerinin yüksek kalitesidir. Bu arada, sadece camiiin değil, bütün Yeşil Külliyesi’nin mozaik veya renkli sır tekniğindeki çini süslemeleri, Türk çini sanatında o zamana kadar görülmeyen bir kusursuzluğu simgeler.

Seyahatname yazarımıza göre camiiinin “*Yeşil câmi adı ile anılmasına sebep, kubbeleri ve minaresinin tâci yeşil çinilerle örtülü oluşu ve güneş ışığından zümrüt yeşili parlaklığıdır.*” Bu konudaki bir başka iddia da, çinilerinin ve şaheser mihrabının güzelliğinden kaynaklanmaktadır. Bunlardan da anlaşılacağı üzere, çini, Yeşil Camii’yle özdeşleşmiş halde karşımıza çıkar.

Bazı eski kaynaklarda ve güncellenmemiş bilgilerden oluşturulmuş birtakım derleme kitaplarda camiiin iç kısmının tamamıyla çiniyle kaplı olduğu yazılsa da, bu bugün için doğru değildir. Biz çini bakımından ‘*var olanı*’ kısaca anlatmaya çalışalım:

Yeşil Camii’nin mihrabı çini sanatının seçkin örneklerinden birisidir. Eni 6, yüksekliği 10.67 metre olan mihrap, sanki bir çini cennetidir. Mihrabın dış çevresindeki kufi ve sülüs karışımı yazılar, çiçekli pervaz ve mihrap yuvası, 12 sıralı mukarnas yaşmağı görülmeye değerdir. Mihrap nişinin ortasındaki ‘*Allah*’ kelimesi sonradan yazılıp buraya monte edilmiş olmalıdır.

Bu arada, öndeki ana bölümün doğu ve batı duvarlarındaki çinilerin koyu lacivert olduğunu ve üstten bir hat (yazı) kuşağı ile kuşatıldığını belirtelim.

Giriş üstünde, loca görünümündeki hünkar mahfili renkli sır tekniğinde, kısmen kabartma çinilerle kaplıdır. Geometrik, yıldızlı desenin ayrıntılarında küçük çiçekli ve rumili motifler kullanılmıştır. Hünkar mahfilinin korukuluğu da bir çini harikasıdır. Yapıda-

ki süslemenin tamamından sorumlu olan Nakkaş Ali bin İlyas Ali’nin adı ise hünkar mahfilinin üst kısmındaki kitabede yer almaktadır.

Camiin çini bakımından en zengin kısımları arasında girişteki dehliz ve bunun iki yanındaki mahfiller de bulunmaktadır. Yandaki her iki mahfil de bütünüyle (tavanları da dahil) çini kaplıdır.

Yeşil Camii’nin çinileri pek çok şaire ilham kaynağı olmuştur. İşte “*Bursa’da Yeşil’de*” şiirinde İbrahim Tarık Çakmak bu çinileri şöyle anlatıyor:

“*İçi bin bir zevk dolu bir çini bahçesi ki,
Yer yer füsün kokuyor, renk renk çiçek
sunuyor.*”

*Gönül Tanrı’ya uçan bir bahar serçesi ki,
Kâh hünkâr mahfiline, kâh mihraba
konuyor...”*

Yeşil Camii, çininin yanı sıra, başka kaliteli süsleme örneklerine de sahiptir. Bunlar arasında, kubbelerde kullanılan mukarnas süslemeler ve pencerelerdeki mermer ve ahşap işçilik önemlidir. Özellikle pencere kanatlarındaki rumi oymalar, yıldız

ve çiçek motifleriyle geometrik bir şekilde süslenmiştir. Bu aksamda ayrıca kabartma yazılar da bulunmaktadır.

Camiinin kapı, pencere ve dolap kapaklarında kullanılan demir aksam da orijinal sanat unsurları olarak kayda değerdir.

Bu arada, Yeşil Camii'nin kuzeybatı ve kuzeydoğu köşelerindeki minarelerin 19. Yüzyıl sonlarında yapılmış olduğunu belirtelim.

Son olarak camiin 1855 depreminde zarar gördüğünü ve tamiratının Leon Parvillée tarafından yapıldığını; ayrıca 2002'de zeminine yapılan ahşap döşemeler ile, zeminde var olan orijinal ısıtma tuğlalarının fonksiyon açısından zedelendiğini belirtelim.

Yeşil'de Yaşanmış İlginç Olaylardan Bir Demet...

Vaktiyle TRT radyolarının birisinde yayımlanmış olan "Sanatçı Gözüyle Kentler" başlıklı programda (Hazırlayan: Güneş Buharalı) Bursa'yı anlatan Abdülbaki Gölpinarlı, Yeşil Camii ustalarından olan İvaz Paşa'yla ilgili şu olayı aktarıyordu:

"Mihrabın yukarısında sağa gelen üst müstatil tarafında 'Amel-i üstâdâh-ı Tebriz' yazılıdır. Diğer yanda ise: 'Pendâşt sitemgerin sitembâmenkert/ Dergerdeni ordumen duberment buğ-zeşt' yani, 'Sitem eden, zulmeden bu zulmü bana yaptı sandı. Oysa ki bana yapılan zulüm geldi geçti, ama vebali onun boynuna kaldı.' yazılıdır." Noktasız harflerle yazılmış olan bu metnin yazılış gerekçesini araştıran Gölpinarlı, Hasan Âli Yücel'e danışır ve şu karara varırlar: *"Camiin mimarı İvaz Paşa kahra uğramış, gözlerine mil çekilmiş, köyüne gönderilmiş, ölünce cenazesi getirilmiş, camiin bir köşesine defnedilmiştir. Bu satırları camiin bu bölümüne üstadlarının âkıbetini unutmayan Tebriz ustalarındır."*

Yeşil Camii'yle ilgili bir başka husus, arefe ve bayram günleriyle ilgilidir. Malum olduğu üzere, ülkemizin tamamında arefe günü ikindiden sonra ve bayram günleri top atışları yapılır. Yeşil Camii, vaktiyle Bursa'da Ramazan ve bayram toplarının atıldığı camiidir. Ayrıca, arefe günü atılan bayram toplarından sonra bu camiin avlusunda toplanmış olan delikan-

lılar, piştovlarını, altıpatlarlarını çekerek havaya ateş etmeye başlayıp bayramı karşılarlarmış.

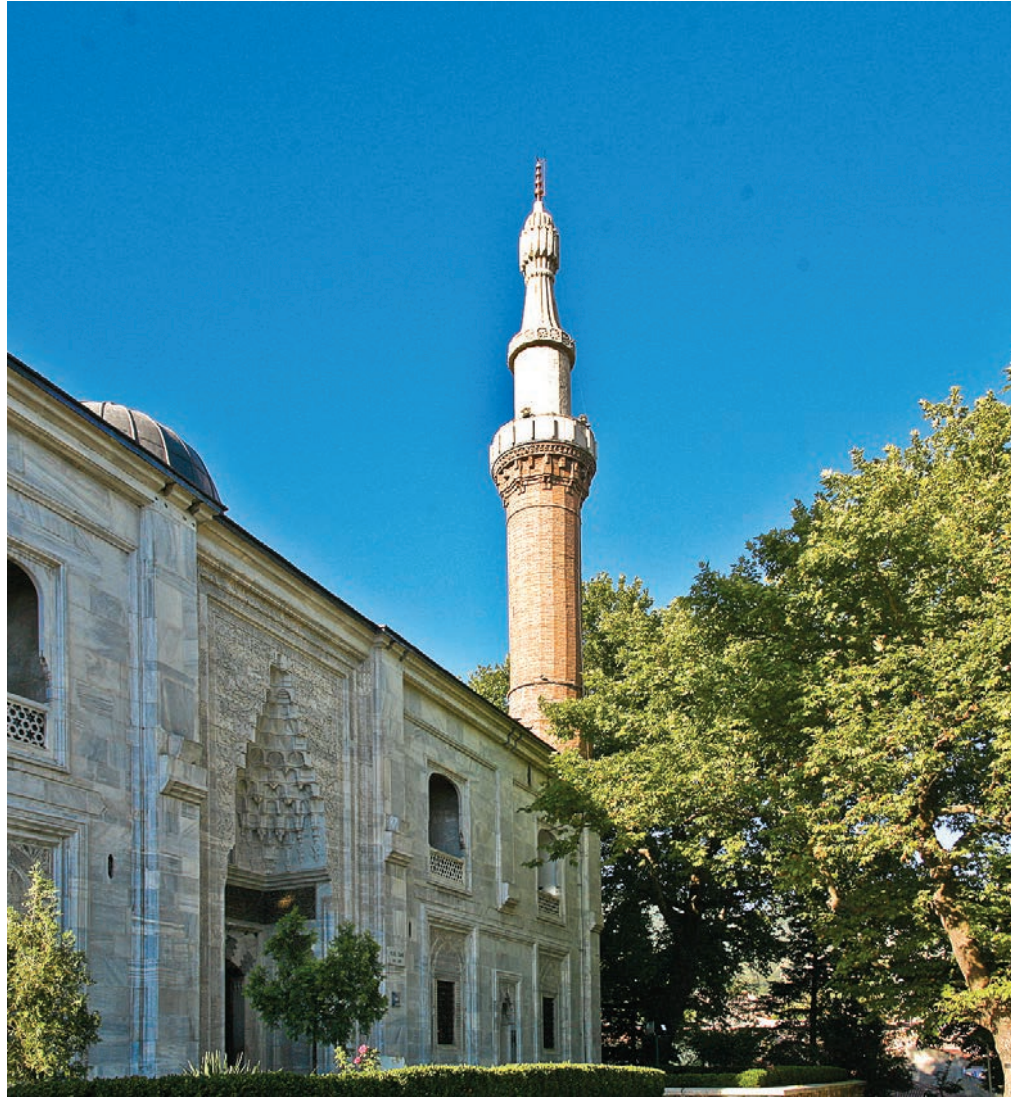
André Gide, Yeşil Camii için *"zekânın kemal halinde sıhhati"* der. Bu bize, Yeşil Camii'n eski imamlarından şair ve neyzen Mustafa Efe'nin vaktiyle bu camii ziyarete gelen ABD büyükelçisi Robert Pearson'a söylediği cümleyi hatırlatır: *"Yeşil Mosque was built 1412 that before discovery of USA."* Büyükelçinin çevresindeki yerli ekâbiri hassas kılan bu cümle, Yeşil Camii'n büyüklüğünü ve hangi zekânın mahsulü olduğunu göstermeye yeter.

Yazımıza 'Yeşil'in Bursa'daki önemiyle ilgili cümlelerle girmiştik. Bitirirken de aynı noktaya geliyor ve sözü şaire teslim ediyoruz. *"Bursa'da Yeşiller"* başlıklı şiirinde Selâhattin Batu şunları söylüyor:

*"Bir tepeden dört ufka hükmeden Yeşil Cami
Akan zümrüt sulara demirlemiş bir gemi
Sonsuzluğu bekliyor ince minarelerle.*

*Çiçekler oylum oylum sarmaşıyor mermerle,
Eski kitabesinde her kıvrım işlemeli
Alhnyazılarının belki bu en güzeli,
Bir ışık bahçesine çekiyor bakışları.*

*İçerde boydan boya gül, çiçek nakışları.
Konuşuyor çiniler pencere içlerinde.
Karanfiller, laleler eski sevinçlerinde
Mavi, mor bahçecikler kucaklamış minberi
Sanki baharlar açmış altıyüz yıldan beri.
Talikler dört duvarda avizeler boyunca
Ayetler çiçek çiçek, hadisler gonca gonca.
Narçiçeği camlardan taşıyor, yeşil, sarı
Kubbelere foşkıran ışık şadırvanları.
Fiskiyede su yeşil, hava yeşil, yer yeşil
Bir neşe cennetinde bitme bilmeyen sabah
Bütün güzelliğiyle sarmış etrafı Allah.
Bilinmez her köşede hangi sırdır gizlenen
Mermerde bir ölümsüz bahardır filizlenen."*

Kudüs'te Osmanlı İzleri

Osmanlı'nın büyük değer verdiği ve mübarek addettiği Kudüs, Müslümanlar için Kâbe'nin (Mescid-i Haram) yer aldığı Mekke'den ve Peygamber Efendimizin Ravzasının (Mescid-i Nebevî) bulunduğu Medine'den sonraki üçüncü kutsal şehirdir.

Üç semavi dinin ortak paydasında yer alan kutsal Kudüs, tarihi boyunca birçok katliam, yağma ve yıkıma maruz kalmış ve barış, huzur ve güven ortamının uzun süre hasretini çekmiştir. Gerçekten de Kudüs, İslâm tarihi boyunca anıldığı adıyla "*dârü's-selâm*" (*esenlik şehri*) niteliğine ilk kez ve sadece müslümanlar eliyle kavuşmuştur.

6000 yıllık tarihi boyunca, pek çok peygamberi bağrına basan ve Müslümanların ilk kiblesi olan Kudüs, Hıristiyan ve Yahudiler için de değişik yönleriyle kutsal sayılmıştır. Osmanlı'nın büyük değer verdiği ve mübarek addettiği Kudüs, Müslümanlar için Kâbe'nin (Mescid-i Haram) yer aldığı Mekke'den ve Peygamber Efendimizin Ravzasının (Mescid-i Nebevî) bulunduğu Medine'den sonraki üçüncü kutsal şehirdir.

Hız. Ömer Kudüs'te

İslâm coğrafyasına dahil olduğu 638 yılında, anahtarlarını teslim almak için Kudüs'e gelen ve Son Peygamber Hz. Muhammed (as)'in en yakın arkadaşlarından biri olan Hız. Ömer'in, şehrin ruhanî lideri ve ileri gelenleri ile birlikte şehri gezerken namaz

kılma isteğine papazın kilisede kılabileceği yolundaki teklifini, kılacağı namaz sebebiyle daha sonraları o kilisenin camiye dönüştürülmesi ihtimalini ifade ederek nazik bir şekilde reddetmesi hususu, üzerinde dikkatle durulması gereken bir konudur.

Kudüs hıristiyanlarına gösterdiği muamele ve verdiği "*emanname*" doğrultusunda, şehirde yaşayanların temel hak ve hürriyetleri koruma adına din, mezhep, çalışma ve seyahat özgürlüklerini garanti altına almasının ne denli önemli olduğu şüphesizdir. Hız. Ömer'in başlattığı barış ve huzur hamlesi daha sonraları akamete uğramış ve 1099 yılında Haçlılar Kudüs'ü istilâ ederken sadece müslümanları değil, şehirdeki yahudilerin hemen tamamını katletmişlerdi. 1187 yılında Salâhaddin-i Eyyûbî tarafından barış ruhunun adeta tekrar diriltildiği Kudüs, bu özelliğini daha sonraki

yüzyıllarda Eyyûbiler ve Memlûkler dönemlerinde büyük ölçüde devam ettirmiş, ancak bu kutsal kentin manevî ruhuna yaraşan en uygun yönetim anlayışı dört asır boyunca Osmanlılar eliyle gerçekleştirilmiştir.

Kudüs'ün Osmanlılar Tarafından Fethi

İstanbul'un fethinden sonra İslam dünyasında büyük bir güç haline gelen Osmanlı Devleti'nin sınırları, Yavuz Sultan Selim'in (1512-1520) Dulkadiroğlu Beyliği'ne son vermesiyle Memlûk toprakları olan Suriye'ye dayanmıştı. 24 Ağustos 1516 tarihinde vuku bulan Mercidabık savaşını kazanan Yavuz Sultan Selim, daha sonra Mısır'a yürümüş ve beş ay sonra 22 Ocak 1517 tarihinde Memlûkleri bozguna uğrattığı Ridaniye Savaşı sonrasında sadece Kudüs değil, Suriye, Filistin ve Hicaz topraklarını Osmanlı Devleti'nin kontrolü altına almıştır¹.

Yavuz Sultan Selim Kudüs'te

Kudüs'ün hangi tarihte fethedildiğine dair kesin bilgi bulunmamasıyla birlikte fetih kronolojisi takip edildiğinde Ramazan 922, yani Ekim 1516 tarihinde bu şehrin alınmış olması kuvvetle muhtemeldir. 31 Aralık 1516'da bu kutsal şehri ziyaret eden Yavuz Sultan Selim'i, Kudüs Ermeni ve Rum patrikleri ile rahipler ve şehir halkı

karşılımışlardı. Sultan, yanındakilerle beraber Kubbetü's-Sahra'yı, Harem-i Şerif'teki kutsal yerleri ziyaret etmiş ve Mescid-i Aksa'da akşam namazını kılmıştır. Daha sonra kendisini karşılayan Ermeni patriği Serkis'e, tıpkı Hz. Ömer'in emannamesi gibi, verdiği fermanla hıristiyanların kutsal yerlerde serbestçe ibadet edebileceklerini ilan etmiş ve her türlü haklarının güvence altına alınmasını sağlamıştır².

Şam vilayetine bağlı sancaklardan biri olarak yönetilmeye başlanan Kudüs, Sultan Abdülmecid döneminde bir süre Sayda Eyaleti'ne, daha sonra Beyrut'a, Sultan Abdülaziz'in ilk dönemlerinde Suriye vilayetine bağlanmış, 1871 yılından itibaren de doğrudan İstanbul'a bağlı müstakil bir mutasarrıflığa dönüştürülmüş, bunun sebebi olarak da bu şehrin malî, idarî ve özellikle siyasî-politik konumunun hassasiyeti gösterilmiştir.

Osmanlıların Kudüs'e Katkıları

Fethini müteakip Osmanlı tarihi boyunca Mescid-i Aksâ'yı barındırması bakımından "çevresi mübarek kılınan"³ bir şehir olarak sürekli hürmet beslenen ve ilgi gören Kudüs'e dört asır boyunca çok ciddi yatırımlar yapılmış, hemen her padişah, yakınları ve diğer hayırseverler tarafından vakıflar aracılığıyla pek çok eser kazandırılmıştır.

Kudüs'e bu bağlamda en çok ilgi gösteren ilk padişahın Kanunî Sultan Süleyman (1520-1566) olduğunu ve bu hükümdara hanımı Hürrem Sultan'ın cömert bir şekilde eşlik ettiğini belirtmeliyiz. Kanunî döneminde gerçekleştirilen faaliyetler arasında Eyyûbî hükümdarı el-Muazzam döneminde yıkılan surların yeniden inşası oldukça önemlidir. 1531-1541 yılları arasında inşa edilen ve 868 dönümlük arazinin etrafını çevreleyen Kudüs surlarının uzunluğu 3 kilometreyi, yüksekliği 12 metreyi aşmakta ve bu surlar üzerinde 34 kule bulunmaktaydı. 7 kapıdan girilen bu surlar⁴, Kudüs şehrinin korunarak günümüze ulaşmasında bir hayli etkili olmuştur. Peygamber Efendimiz (as)'in Mirac'a yükseldiği kutsal kayayı çevreleyen ve 7. yüzyıl sonlarında Emevi halifesi Abdülmelik bin Mervan tarafından yaptırılan Kubbetü's-Sahra'nın süslemeleri de Kanunî döneminde gözden geçirilmiş ve bu kapsamda kutsal mabedin dış yüzü mermer ve çinilerle bezenmiş ve bugünkü görünümünü kazanmıştır.

Yine bu dönemde şehrin su yolları tamir edilmiş ve çok sayıda çeşmenin inşa edilerek halka hizmet vermesi sağlanmıştır. Kubbetü's-Sahra bölgesinde bulunan bir şadırvan, dönemin Kudüs valisi Kasım Paşa tarafından 1525 yılında yaptırılmıştır. Bu şadırvanın suyunun geldiği Sultan havuzu da Kanunî'nin Kudüs'teki izlerinden biridir.

Hürrem Sultan'ın Kudüs'e İlgisi

Kudüs'e yapılan yatırımlar hususunda Kanunî Sultan Süleyman'ın eşi Hürrem Sultan'ın önemle hatırlanması gerekir. Gerçekten bu şehre adını altın harflerle yazdıran, devletin siyasi başkenti İstanbul, Bağdat, Şam, Konya ve Mekke gibi bazı şehirlerde yaptığı vakıfların yanı sıra ilk kiblemiz Kudüs'e hatırı sayılır eserler kazandıran Hürrem Sultan'ın çabalarını kısaca aktarmak istiyoruz.

Bir cami, hemen karşısında bir imaret, bir han, salih ve müttaki müminlerin kalabileceği 55 odalı bir ribatın oluştuğu Haseki Sultan Külliyesi adıyla büyük bir yapıyı 1551 yılında Kudüs'e kazandıran ve bunu ciddi vakıflarla destekleyen Hürrem Sultan, bu kutsal şehre ciddi bir ekonomik hareketlilik kazandırmıştır. Hürrem Sultan vakıflarının en önemlilerinden biri, günümüzde de faaliyetini sürdüren imarettir (aşevi)⁵. "Haseki Sultan Tekkesi" adıyla hizmet veren ve Mescid-i Aksâ'nın Meclis Kapısına 100 m. uzaklıkta olan bu aşevi sadece ramazan ayında değil, yıl boyunca fakirlere ücretsiz yemek vermekte, yaklaşık 100 aileye yılın her günü çorba, haftada iki gün de yemek ve et ikramında bulunmaktadır. 9 görevli ile hizmet vermeyi sürdüren tekkenin günlük giderinin 2 bin 100 dolar

olduğu belirtilmektedir. Hürrem Sultan'ın vakfiyesine göre fakirlere, düşkünlere, zayıflara ve muhtaçlara vakfeylettiği imaretin, "nevâlesi bol bir mutfağı, benzeri olmayan temiz bir yemekhanesi, bir fırını, bir kileri, bir de avlusu" bulunmaktaydı⁶.

Osmanlı Padişahlarının Kudüs'e Kazandırdıkları

Osmanlı hükümdarlarının Kubbetü's-Sahra ve Mescid-i Aksâ gibi manevî değeri oldukça yüksek makamların bulunduğu Kudüs'e büyük kıymet verdikleri şüphesizdir. Hemen her padişah döneminde bu mübarek yapılar başta olmak üzere bütün eserlerin hizmetlerinde aksama olmaması için ciddi çaba sarfedilmiştir.

IV. Murad (1623-1640), şehirde huzur ve istikrarın kısmen tehlikeye düştüğünü görünce güvenliği sağlayabilmek adına Kudüs ile el-Halil yolu üzerinde bir kale inşa ettirmiş,

kışla olarak düzenlenen bu kaleye bir komutan (dizdar) ve 40 asker yerleştirilmiştir. Ayrıca kaledekilerin namazlarını kılabilmeleri için bir de mescid yaptırılmıştır.

II. Mahmud döneminde (1808-1839) Kubbetü's-Sahra'nın yıldızları tazelenmiş ve cami tamir edilmiştir. Göreve ilk geldiği dönemlerde inşa edilen Peygamber Âşıkları Kubbesi, Tevbe ve Rahmet Kapıları, Eşrefiye medresesinin ve Mathara kapısının arasında bulunan Osmanlı Medresesi de Kudüs'te varlığını sürdüren diğer yapılarıdır.

1860 yılında Sultan Abdülmecid (1839-1861) Mescid-i Aksâ'nın tamiirine 20 bin, Sultan Abdülaziz (1861-1871) ve ondan sonra da Sultan II. Abdülhamid (1876-1909), buranın onarım ve süslemelerine harcanmak üzere şahsi bütçelerinden 30 biner lira harcamışlardır.

Oldukça yoğun faaliyetlerin yaşandığı II. Abdülhamid döneminde Kudüs'te çeşitli imar çalışmaları arasında şehir kaldırımlarla döşenmiş, 1867'de Yafa-Kudüs ve 1870'de de Kudüs-Nablus karayolları açılmış, 1892'de ise liman kenti Yafa ile Kudüs'ü birbirine bağlayan demiryolu hizmete girmiştir.

Nüfusu giderek artan ve her geçen gün büyüyen şehrin daha düzenli yönetilmesini sağlamak amacıyla yine

bu dönemde (1863) Belediye teşkilâtı kurulmuştur. Bir süre sonra (1892) Belediye Hastanesinin de hizmet vermeye başladığı Kudüs'te ayrıca saat kuleleri ve çeşmeler/sebiller yaptırılmış, şehrin kanalizasyon sistemi, aydınlatılması ve sokakların ağaçlandırılmasına özen gösterilmiştir⁷.

Kudüs'ün eğitim ve kültür hayatı da Osmanlılar döneminde önemini korumuştur. İslâm tarihi boyunca farklı müslüman ülkelerden gelen yüzlerce âlim Mescid-i Aksâ'yı ziyaret etmiş ve bir kısmı Kudüs'te yaşamayı tercih ederek şehrin ilmî hayatına katkıda bulunmuştur. Osmanlı döneminde devralınan İslâmî miras korunmuş ve Kudüs, ilmî cazibe merkezi olmayı sürdürmüştür. Şehirde kurulan medreseler vakıflarla desteklenmiş, medreselerin etrafı tasavvufî hayat açısından da canlanmıştır. Mescid-i Aksâ ve Şam Kapısı civarında bulunan birçok tekke ve zâviye ile Mevleviyye, Şâzeliyye, Rifâiyye ve Ahmediyye gibi tarikatlar şehrin dinî ve kültürel hayatına belirgin katkı sağlamıştır⁸.

Kudüs'te Diğer Osmanlı eserleri

Kudüs'teki diğer Osmanlı eserleri arasında Mescid-i Aksâ'nın kubbesi, Mescid-i Aksâ'nın İmar Heyet Ofisi, Tercüme Odası, Öğretmenlerin Odası, Müezzinler Odası, Sedne Odası, İtfaiye Merkezi, Mescid-i Aksâ Güvenlik Müdürünün odası, Kayıt Bay Çeşmesi, Şalan Çeşmesi Mescidi, Bederi Çeşmesi, Asardiye Medresesinin namazgâhı sayılabilir.

Yapılış tarihi netlik kazanmayan Kudüs'teki Osmanlı eserleri de şöyle sıralanabilir: Disi Camii, Ömer-i Safir Camii, Mus'ab Camii, Han Sultan Camii, Ebu Bekir Sıddık Camii, Osman bin Affan Camii, Suveyka Allun Camii, Burak Camii, Şeyh Reyhan Camii, Şeyh Mekki Türbesi, Şeyh Hasan Türbesi, Hz. Süleyman'ın (a.s.) Makamı ve Camii, el-Halil Kapısı Kabirleri, Attarlar Çarşısı Sebili, Zeytinyağı Hânı Sebili, Dercu'l-Vâd Sebili, Dercu Hitta Sebili, Dâri Şeref ve bunlara ilaveten çok sayıda köprü ve çarşı yapımı...⁹

Her karışında Osmanlı hatırası ve her yerde Osmanlı kokusunun hissedildiği bu kutsal kent, 7 Aralık 1917 günü 20. İngiliz Kolordusunun yoğun yağmur altında başladığı top atışlarıyla daha fazla harabeye dönmemesi için

9 Aralık 1917'de 3. Türk Kolordusunun geri çekilmesi sonrasında İngilizlerin eline geçmiştir.

Sonuç

401 yıl süren Osmanlı'nın hâkimiyeti sırasında adalet ve hoşgörünün eşsiz örneklerinin yaşandığı Kudüs'ün her taşında, her sokağında, her yapısında ecdadımızın izleri bulunmaktadır. İrk, dil, din ayrımı gözetmeden, adaletli bir icraattan asla taviz vermeden ve bu beldenin kutsallığını unutmadan sergiledikleri yönetim modeli sebebiyle Osmanlı padişahları Filistin coğrafyasında hâlâ hayırla ve hürmetle anılmaktadır. Gerçekten de hangi ilâhi dinden olursa olsun inançlarına duydukları saygı sebebiyle bu üç dinin mensuplarını buluşturan bir peygamberin adını Kudüs'ün Şam kapısında kale duvarındaki kitabeye "*Lâ ilâhe illa'llâh İbrâhîm Halîlu'llâh*" (*Allah'tan başka ilâh yoktur ve Hz. İbrahim de O'nun dostudur*) ifadesini yazmaktan onur duymuşlardır. Yüzyıllarca güven, huzur ve barışın belki de en önemli referansı işte bu yaklaşım olmalıdır.

Dipnotlar

1 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c.2, Ankara 1995, s.284-292.

2 Yavuz Ercan, Kudüs Ermeni Patrik-

hanesi, Ankara 1988, s. 11-17. Yavuz Sultan Selim'in Kudüs ve Mescid-i Aksâ ziyareti hakkında ayrıca bkz. Selahattin Tansel, "Fetihnâme-i Diyâr-ı Arab", Tarih Vesikaları Dergisi, sy. XVII, İstanbul 1958, s.319 vd.; Joseph von Hammer, Büyük Osmanlı Tarihi, c.III, çev. M. Atabey, İstanbul 1989, 497; Şükran Yaşar, "Kudüs'ün Osmanlı Yönetimine Girişi ve Yavuz Sultan Selim'in Kudüs Ermenilerine Tanıdığı İmtiyazlar", Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c.1, sy.2, 2003, s.109-110.

3 İsra, 17/1.

4 Kâmil Cemîl el-Aselî, "Kudüs: Osmanlı Dönemi Sonrası", TDVİA, c.26, İstanbul 2002, s.335.

5 el-Aselî, agm, s.335.

6 Hürrem Sultan'ın vakıf olarak Kudüs'e kazandırdığı yapılar hakkında geniş bilgi için bkz. Şehri Kartal, "Haseki hürrem Sultan Yapıları" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İTÜ FBE, İstanbul 2002, s.244-315.

7 Yasemin Avcı, Değişim Sürecinde Bir Osmanlı Kenti: Kudüs 1890-1914, Ankara, 2004, s. 178.

8 el-Aselî, agm, s.337.

9 Bilgi için bkz. Feyza Betül Köse, "Osmanlı Dönemi Kudüs'ünde Mimari Çalışmaları, KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy.29 (2017), s.27-44.

Medeniyetlerin
buluşma
noktası

İznik

İznik, Bursa iline bağlı ve Bursa'ya 85 km. uzaklıkta, Türkiye'nin Marmara bölgesinin güney doğusunda ve kendi adıyla anılan gölün doğu kıyısında'dır.² Surlarla çevrili kentin güney kapısına ismini veren Yenişehir ilçesi, Kuzeyde Samanlı Dağları, Güney Doğusunda Körüstan ve Avdan Yaylaları, Güney batısında Müşküle Yaylası, Kuzeyinde Hacı Osman Yaylası bulunmaktadır. Şehir, içinde Karasu, Dereköy ve Zeytinlik deresi bulunan gayet verimli bir ovaya yerleşmiştir.³ Şehrin üç yanı dağlarla, batı yakası ise İznik Gölü ile çevrelenmiştir. Gölün öbür yakasında Orhangazi ilçesi bulunmaktadır. İlçenin batısında ise önemli bir liman şehri olan Gemlik bölgeye ticari fayda sağlamaktadır. Göl sularının seviyesi, yaz ve kış mevsimlerine göre ortalama 50 cm alçalıp yükselir. Deniz düzeyine göre ortal-

ma 85 m. yüksekliktedir.⁴ İznik gölü 308 km² yüzölçümü ile Türkiye'nin beşinci büyük gölüdür.⁵ İznik coğrafyasının tarıma elverişli yapısı sayesinde tarihi süreç içerisinde, bünyesinde barındırdığı halka önemli bir geçim kaynağı olmuştur. Nitekim gölün ve diğer yer altı sularının tarım için kullanılabilir olması dolayısıyla bölgede son derece kaliteli, çeşitli ve bol ürün yetişmiş ve halende yetişmektedir.

Şehrin ilk yerleşim yeri olarak kullanılması kalkolitik döneme kadar uzanmaktadır.⁶ Fakat elimizde olan kesin bilgilerle şehrin tarihçesini M.Ö 316 yani Hellenistik Dönem’de Makedonyalı İskender’in komutanlarından Antigonos’un bölgede hâkimiyet kurup bölgeyi şehirleştirmesine kadar dayandırabilmekteyiz. Şehri kuran Antigonos kendi isminden yola çıkarak şehre “Antigonia” ismini vermiştir. Yine Makedonyalı Büyük İskender’in valilerinden biri olan Lysimakhos, Antigonos ile girdiği mücadele sonucu Antigonos’un ölmesi üzerine şehir hâkim olmuştur. Ardından şehri egemenliği altına alan Lysimakhos Şehrin ismini karısı “Nike”nin isminden esinlenerek “Nikaia” olarak değiştirmiştir.⁷

İznik, Anadolu’da Hellenistik kültürün ve gücün etkisi azalınca bugünkü Marmara Bölgesi’nde kurulan Bithinya Krallığı’nın hâkimiyetine girmiş ve I. Nikomedes (m.ö. 278-250) tarafından İzmit (Nikomedea) şehri kuruluncaya kadar bir süre Bithinya Krallığı’nın başşehri olmuş, III. Nikomedes’in (m.ö. 91-74) vasiyeti üzerine Roma idaresine girmiştir. Şehir, 123 yılında şiddetli bir deprem sonucu harabeye dönmüş ve İmparator Hadrianus (117 -138) tarafından yeniden imar ettirilmiştir; bu sebeple Hadrianus ikinci kurucusu sayılmaktadır.⁸

Ardından Roma egemenliğine giren şehrin önemi artmış ve tarihte iz bırakacak önemli gelişmelere ev sahipliği yapmıştır. Bunlardan en önemlisi ekümenik yani evrensel olarak adlandırılan konsillerdir. Hıristiyanlık tarihinde büyük öneme sahip olan bu konsiller ile günümüz Ortodoks ve Katolik ayrışmalarının temeli atılmıştır. I. İznik Konsili Hıristiyanlıkta kiliseye bağlı bütün piskoposların katılımıyla düzenlenen, önemli dini konuların tartışılıp karara bağlandığı genel konsillerin ilki olup imparator 1. Konstantinos’un daveti üzerine 325 yılında İznik’te gerçekleştirilmiştir.⁹ Daha sonra İznik, bu önemli konsillerden birine daha 787 yılında toplanan ve II. İznik Konsili olarak tarihe geçen VII. Ekümenik Konsil’e ev sahipliği yaptı.¹⁰

Büyük Roma İmparatorluğu’nun ikiye ayrılmasının ardından İznik, Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu’nun egemenliği altına girmiş, tarihinde-

ki en uzun tabiiyetini de bu devlet hâkimiyeti altında yaşamıştır. İznik, Bizans İmparatorluğu egemenliği altında yaklaşık 750 yıl kaldıktan sonra Türk akınlarına uğramıştır. Nihayetinde 1075 yılında Kutalmışoğlu Süleyman Şah, İstanbul’un hemen yanı başında büyük ve tarihi bir Bizans kenti olup, sağlam surlara sahip bulunan İznik’i fethetti ve burasını temelini atmakta olduğu Türkiye Selçuklu Devleti’nin başkenti yaparak devletini kurdu.¹¹ Şehrin ismi olan “Nikaia”nın bu dönemde Türkçeleş-

tirilerek “İznik” şeklinde değişmesi muhtemeldir.

22 yıl Türk hâkimiyetinde kalan şehir I. Haçlı seferleri sırasında 18 Haziran 1097’de Bizans’a sulh yolu ile teslim edilmek zorunda kalınmıştır.¹² İkinci defa Bizans egemenliğine giren şehir bu dönemde gerçekleşen haçlı seferlerinin geçiş yolları üzerinde bulunduğu için haçlı sürecinden oldukça etkilenmiştir. Özellikle 1204 yılında düzenlenen 4. haçlı seferleri sırasında İstanbul’un Latinler tarafından ele geçirilmesi sonucu İznik’in önemi daha da artacaktır. Öyle ki Ostrogorysky’nin Bizans Devleti Tarihi’nde: *Bizans erkânının hiç de küçük sayıda olmayan bir kısmı Latinler tarafından işgal edilen bölgeleri terk ederek henüz zaptedilmemiş olan yerlere kaçmıştı. Bu kaçaklar mahalli halkın desteği ile Bizanslılığı mahv olup gitmekten kurtaran yeni devletler kurdular. Anadolu’da Aleksios III. Angelos’un damatlarından biri olan Theodoros Laskaris’in idaresinde İznik devleti meydana geldi.*¹³ denmektedir. Görüldüğü gibi İznik, Bizans İmparatorluğunun başşehri konumuna yükselmiştir. Ardından İznik Bizans Devleti İstanbul’daki Latin krallığı ile mücadeleye girişmiş ve nihayetinde 15 Ağustos 1261 yılında şehir geri alınmıştır.¹⁴ XIV. Yüzyılda Bizans İmparatorluğu’nun gücünün oldukça kaybetmesi ve Osmanlıları’nın bölgede güçlenmesi sonucu İznik yeniden Türklerin eline geçecektir. Şehir 1331 yılında Orhan Gazi tarafından teslim alınmıştır.

Şehir Planı

Milattan önce IV. Yüzyılda kurulan ve şehir statüsüne kavuşan İznik şehri Helenistik çağın bütün şehirleri gibi karelere bölünmüş düzenli bir plana sahipti: bu plan ana çizgileriyle bu günkü yerleşmede de görülmektedir.¹⁵ Tamamen surlarla çevirili olan şehrin dört giriş ve çıkışı bulunmaktadır. Birincisi İstanbul yolu istikametine doğru açılan ve adını bu yoldan alan İstanbul kapı; oldukça ihtişamlı bir yapısı olan bu kapının iki yanında insan suretini andıran heykeller mevcuttur. İkinci kapı ise bu günkü Bursa'nın Yenişehir ilçesine açılan ve adını da Yenişehir'den alan Yenişehir kapıdır; İstanbul kapıya göre daha az gösterişli bir yapıya sahiptir. Üçüncü kapı ise doğuya, yani bugünkü Bilecik'in Osmaneli ilçesine açılan kapıdır. Osmaneli'nin eski adının Lefke olduğu kayıtlarda mevcuttur, doğu kapısına ismini veren Lefke Osmanlı egemenliğine girince Osmaneli olarak isim değişikliğine uğradıysa da İznik'in doğu kapısı hala Lefke kapısı adıyla anılmaktadır. Dördüncü ve son kapı ise göle açılan Göl kapıdır. Günümüzde tamamen yıkık durumda bulunan kapı şehrin Osmanlı egemenliğine girmeden önce göl bağlantısı nedeniyle en önemli kapılardan bir tanesi konumda olduğu düşünülmektedir. Zira kuşatma sırasında şehrin gölden defalarca yardım aldığı bilinmektedir. Belki de fetih sırasında

Bursa'dan daha çok direnmesin sebebi de şehrin bu göl bağlantısıdır.¹⁶

1331 yılında Osmanlı egemenliğine giren şehir imar faaliyetleri bakımından zengin bir dönem yaşamıştır ve Osmanlı mimarisinin ilk örnekleri bu şehirdedir. Fetihden hemen sonra Orhan Bey ilk olarak Çandarlı Kara Halil'i buraya kadı tayin etmiş, bazilikayı camiye çevirerek ve bir imaret ile bir medrese yaptırarak İznik'in imar faaliyetine başlamıştır.¹⁷

Şehrin Klasik Dönemde İnşâ Edilmiş Önemli Yapıları

İznik şehri XIII. Yüzyıl dolaylarına gerek İstanbul'a yakınlığı, ticaret yolları üzerinde bulunması ve daha önce Türkiye Selçuklu Devleti'nin ilk başkenti olmasından dolayı büyük öneme sahiptir. Nitekim Osmanlı Beyliği bu önemin farkındaydı ve şehri ele geçirir geçirmez imar faaliyetlerine başlamış ve Osmanlı yapılarının ilk örneklerini bu şehirde inşa etmiştir. Bunların en önemlileri şunlardır...

Hacı Özbek Camii: 1332 yılında inşa edilmiş Osmanlı'nın ilk camii örneklerindedir.¹⁸

Hacı Hamza Bey Mescidi ve Türbesi: 1345-46 yılında inşa edilen Hacı Hamza Camii ile hemen yanındaki 750 (1349-50) tarihli Hacı Hamza Türbesi 1930'lu yıllarda yıktırılarak ortadan kaldırılmıştır. Caminin ve türbenin kitabeleri İznik Müzesi'ndedir.

Yeşil Camii: 1378-79 yılları arasında Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa tarafından yapılmış ve 1392 yılında tamamlanan Yeşilcamii şehrin merkezindeki en önemli abidelerden biridir. Düzgün kesme taş malzeme ile inşa edilen yapının sırlı tuğla ve çini kaplı minaresi dikkat çekici olup yapıya adını vermiştir. Günümüzde şehrin simgesi ve önemli bir turizm potansiyeline sahiptir.

Mahmut Çelebi Camii: 1442-43 yılları arasında yapılan Mahmut Çelebi Camii kare planlı, üzeri prizmatik üçgenlerle geçişi sağlanan kubbe ile örtülüdür. Üç birimli bir son cemaat yerine sahip olan caminin yanı başında bulunduğu bilinen imaretle kuzeyde yolun karşı köşesindeki çeşme son yıllarda yıkılmıştır.¹⁹

Eşrefzâde Külliyesi: Camii, türbe ve tekmeden ibaret olup 1485 inşa edilmiştir; bilhassa 1623-29 seneleri arasında konulan çinileri bakımından ehemmiyeti haizdir.²⁰ 1920 işgal yılları sırasında yıkılan caminin yerine 1950 yılında aslına benzer boyutlarda yeniden inşa edilmiştir.²¹

Hacı Hamza Hamamı (II. Murad Hamamı): XIV. Yüzyılda yapıldığı tahmin edilmektedir. Hacı Hamza Hamamı'nın günümüzde sadece erkekler kısmı hizmet vermekte olup, bayanlar kısmı çini atölyesi olarak kullanılmaktadır. Kitabesi bulunmaması nedeniyle yapılışı birçok araştırmacı tarafından değişik tarihlerde gösterilmiştir. Hamamın plan tekniği, duvar örgüsü ve mimarisi erkekler bölümünün XV. yüzyılın ilk yarısından, sonradan eklendiği anlaşılan kadınlar kısmının ise aynı yüzyılın sonlarından olduğu belirlenmiştir.²²

Nilüfer Hatun İmareti: Günümüzde İznik müzesi olarak kullanılmakta

İznik'in Osmanlı klasik döneminde Batlı gezginlerin ifade ettiği gibi yüksek avlulu, bahçeli ve küçük pencere evlere sahip olduğunu görmekteyiz.

olan imaret Yeşil Cami'nin kuzeybatısındadır. Hangi tarihte yapıldığını kapı başlığının üzerinde bulunan üç satırlık kitabeden anlıyoruz. Kitabede, *Bu mamur olarak sürececek olan mübarek ve şerefli imaretin yapılmasını büyük hükümdar, kerem sahibi Hakan, Sultanoğlu, Sultan Orhan'ın oğlu Murad, Allah mülkünü daim kulsın, emretti. Annesi merhume ve mağfura Nilüfer hatun için, Allah onu mağfiretine doyursun. Yedi yüz doksan senesi (H.790- M. 1388) cumade'i evvelinin başında.* 1955 yılında geniş çaplı onarıma tabi tutulan bu binanın etrafındaki eklentiler kaldırılarak bugünkü görkemli görünüşüne kavuşmuştur.²³

Süleyman Paşa Medresesi: Süleyman Paşa Medresesi Osmanlı'nın ilk medresesidir. XIV. Yüzyılda Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa tarafından yaptırılmıştır. Medresenin giriş kısmı ile kubbelerinin birkaçı yıkılmıştır. Medresenin 13 hücreli bir dershanesi ve 19 kubbesi vardır. Medrese restorasyonu tamamlanmış ve halen çini ve seramik atölyelerinin teşhir dükkânları olarak işlev görmektedir.²⁴

İznik Şehrinin Türk Tarihindeki Önemi

1071 yılındaki Malazgirt savaşından sonra Bizanslılar ile Selçuklular arasında yapılan antlaşma, Romanos Diogenes'in yerine tahta çıkan VII. Mikhael Dukas tarafından tanınmamıştır. Bu gelişme Sultan Alparslan'ın Anadolu'yu barış yoluyla kontrol altında tutma politikasının değişmesine neden olmuş bunun yerine, Anadolu'yu bütünüyle fethetme amacına yönelmesini sağlamıştır.²⁵ Ardından 1071 yılındaki Malazgirt zaferiyle önleri açılan Türkler Anadolu topraklarında hâkimiyet alanlarını genişletebilmek için akınlarını arttırdılar.²⁶ Bu veriler doğrultusunda İznik şehrinin Türk hâkimiyetine girmesiyle Anadolu'da yayılma ve yurt edinmede önemli bir rol oynamıştır bu açıdan önem arz etmektedir.

Alparslan'ın 1072 yılında ölümüyle Büyük Selçuklu tahtına Melikşah geçmiştir.²⁷ Taht değişikliği sonrasında ortaya çıkan kısa süreli siyasi belirsizlikten yararlanarak merkezden bağımsız hareket etme yoluna giden bazı gruplar ortaya çıkmıştır.

Alparslan ile aralarında, babasının idam edilmesi nedeniyle ailevi husumet de bulunan, Kutalmış Bey'in oğlu Süleyman Şah, Anadolu'nun batısında kendi başına fetihler yapmaya başlamıştır. Suriye'de Şam emirlerinin Yabgulu Türklerine karşı ittifak kurmaları nedeniyle bu bölgedeki Türklerle beraber Anadolu'ya gelen Süleyman Şah, Konya'yı ve Gavele Kalesi'ni alıp batıya doğru ilerleyişini sürdürmüştür ve İznik kapılarına kadar gelmiştir. Bizans İmparatorluğunun içinde bulunduğu iç karışıklıklardan da faydalanan Süleyman Şah 1075 yılında İznik'i ele geçirip kendisine merkez yapmıştır. Böylece Türkiye Selçuklu devleti kurulmuş aynı zamanda da Anadolu'daki ilk Türk başkenti statüsünü kazanan İznik, 1097 yılına kadar Türkiye Selçuklu devleti yönetiminde kalmıştır.²⁸

I. Kılıç Aslan döneminde zaman zaman damadı Çaka Bey ve Bizanslılar tarafında saldırıya uğrayan İznik I. haçlı seferi sırasında yukarıda da değindiğimiz gibi 1097 yılında Godefroy De Bouillan tarafından ele geçirilip Bizans İmparatorluğuna bırakılmıştır.²⁹ Yukarıdaki bilgilere dayanarak İznik şehrinin Türkiye Selçuklu devleti için merkezi ve yerleşik bir güç olmasında önemli bir rol oynadığını söyleyebiliriz. Ayrıca yukarıda da belirttiğimiz gibi İznik alındıktan sonra Türkiye Selçuklu devletinin Anadolu'da yayılma politikası izlediğini söyleyebiliriz. Türkiye Selçuklu devletinde önemli bir yer tutan İznik asıl Türk şehri olma kimliğini Osmanlılar zamanında kazanmıştır. Yukarıda-

rıda da belirttiğimiz gibi fethin ilk yıllarında önemli bir merkezdir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Osmanlı Tarihi eserinin birinci cildinde aktardıklarına göre beylik merkezi bile olmuştur.³⁰ İlerleyen dönemlerde İstanbul'un fethi, Çandarlı sülalesinin yönetimden uzaklaştırılması ve Celali isyanlarının etkisiyle şehir gerilemiştir. Fakat kuruluşla birlikte yukarıda da teker teker incelediğimiz gibi ilk Türk-Osmanlı yapılarının örneklerini hala bünyesinde barındıran bir şehirdir. Bu verilere dayanarak İznik'in Türk-Osmanlı medeniyetinin önemli bir örneği olduğunu söyleyebiliriz.

Sonuç

Anadolu'da bulunan antik döneme ait sayılı şehirlerden bir tanesi olan İznik, kültürel mirasımız açısından önem teşkil etmektedir. Zira bünyesinde barındırdığı antik ve Bizans dönemi tarihi eserleri bakımından oldukça zengindir. İznik, özellikle Doğu ve Batı Roma döneminde Hıristiyanlık tarihi açısından iki önemli konsile ev sahipliği yapmıştır. Konsillerin yapıldığı kilise olan Ayasofya Kilisesi günümüzde de varlığını devam ettirmekte olup turizm potansiyeli açısından önem teşkil etmektedir.

Coğrafyanın ve İstanbul'un tarih içerisinde İznik üzerinde belirleyici unsurlar olduklarını düşünmekteyiz. Daha önce de belirttiğimiz gibi coğ-

rafya, İznik ekonomisini ve dolayısıyla şehrin gelişimini doğrudan olumlu etkilemiş, tarıma müsaitliği sebebiyle cazibe merkezi haline getirmiştir. Tarihi süreç içerisinde İznik şehrinin kaderi diğer yandan da İstanbul'a bağlı olmuştur. Nitekim Bizans döneminde 1204 yılında 4. Haçlı Seferleri sonucu başkentini kaybeden Bizans İmparatorluğu, merkezini İznik'e taşımış ve İznik, dönemin önemli bir şehri konumuna gelmiştir. Ancak 1261 yılında İstanbul'un geri alınması ile İznik eski önemini yitirmiştir. Aynı şekilde Osmanlı Döneminde de 1453 İstanbul'un fethi ile İznik'in kaderi yaklaşık 200 yıl önceki gibi olmuştur. Fethinden (1331) itibaren 1453 yılına kadar her alanda önemli faaliyetler yürütüp önem kazanan İznik, 1453 yılından sonra yine her anlamda gerilemeye başlamıştır. Bu gerileme XVII. ve XVIII. yüzyıllarda da sürmüştür. Bahsettiğimiz çöküşe etki eden bir diğer önemli unsur ise coğrafyanın bu sefer ise dezavantajı olarak ortaya çıkan sıtma ve kolera salgınıdır. Bu hastalıkların ortaya çıkmasına ve büyümesine sebep olan unsurlar ise yine coğrafi faktörlerdir. Göl ve şehrin sulak olmasına bağlı olarak ortaya çıkan bataklık sonucunda sivrisinek gibi haşereler bu hastalıkların insanlar arasında yayılmasına etki etmiştir. O dönemde var olan tıbbi müdahalelerin bu hastalıklar karşısında yetersiz kalması sonucu şehrin gerilemesi hızlanmıştır.

Şehir yapılanmasında ise Süleyman Paşa, Çandarlı Sülalesi ve Eşrefzâde Rumi gibi isimlerin etkin rol aldığı-

miş ve şehrin gelişimine etki etmişlerdir. İznik'in şehir yapısına günümüzde bile ayakta duran eserleri yaptırmış olan bu zatlar şehir tarihi ve yapısı açısından önemlidir.

Hülasa İznik şehri tarih içerisinde gerek konumu gerekse işlevi bakımından her zaman ön planda olmuş ve zaman zaman bölge tarihine zaman zaman ise dünya tarihine doğrudan ya da dolaylı şekilde etki etmiştir.

Dipnotlar

* Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümünde 4. Sınıf Lisans öğrencisidir.

2 Kağan Mehmet Usta, İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından İznik'in Değerlendirilmesi (Kısaltma: Turizm), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2005, s. 27.

3 Robert Anhegger, "İznik" (Kısaltma: İznik), Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi, V, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993, s. 1256.

4 Hayati Doğanay, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Çizgi Yayınevi, Konya, 2001, s. 72.

5 Mehmet Gürdal, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Muğla Üniversitesi Matbaası, Muğla, 2001, s. 97.

6 Mehmet Aközer, "Bursa" (Kısaltma: Bursa), Yurt Ansiklopedisi, III, Anadolu Yayıncılık A.Ş., 1982, s. 1670.

7 Semavi Eyice, "İznik" (Kısaltma: İznik), *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2001, s. 543.

8 Eyice, İznik, s. 543.

9 Mustafa Sinanoğlu, "İznik Konsili", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2001, s. 549.

10 Eyice, İznik, s. 543.

11 Ali Sevim- Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset Teşkilat ve Kültür* (Kısaltma: Selçuklu), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s.522.

12 Cüneyt Kanat, Devrim Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2013, s.79

13 Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi* (Kısaltma: Bizans), çev. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2015, s.393.

14 Ostrogorsky, *Bizans*, s.415.

15 Eyice, İznik, s. 543.

16 İnalçık, *Devlet-i Aliyye*, s. 43-44.

17 Güneş, Osmanlı, s. 545.

18 Anhegger, İznik, s. 1262.

19 Çobanoğlu, *Mimari*, ss.566- 547.

20 Anhegger, İznik, s. 1263.

21 Usta, *Turizm*, s. 27

22 Anhegger, İznik, s. 1263.

23 Usta, *Turizm*, s. 64.

24 Usta, *Turizm*, s. 64.

25 Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993, s.50.

26 Faruk Sümer - Ali Sevim, *İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1971, s. 64.

27 Sevim-Merçil, *Selçuklu*, s. 76.

28 Uğur Eker, İznik ve Çevresi Türk Dönemi Mimarisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s. 24.

29 Bahattin Kurtulmuş, İznik 36 No'lu Şer'iyye Sicil Defteri'ne Göre İznik'te Sosyal Hayat, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 1998, s. 4.

30 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, ss. 120-121.

KAYNAKÇA

AKÖZER, Mehmet, ve diğerleri, "Bursa-İznik", Yurt Ansiklopedisi, III, Anadolu Yayıncılık A.Ş., İstanbul 1982.

ANHEGGER, Robert, "İznik" Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi, V, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993.

DOĞANAY, Hayati, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Çizgi Yayınevi, Konya, 2001.

EKER, Uğur, İznik ve Çevresi Türk Dönemi Mimarisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek

Lisans Tezi, İstanbul, 2007.

EYİCE, Semavi, "İznik", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, XXIII, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2001.

GÜRDAL, Mehmet, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Muğla Üniversitesi Matbaası, Muğla, 2001.

KANAT, Cüneyt ve Devrim Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2013.

KURTULMUŞ, Bahattin, "İznik 36 No'lu Şer'iyye Sicil Defteri'ne Göre İznik'te Sosyal Hayat", Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 1998.

MERÇİL, Erdoğan, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul, Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic.İstanbul, 2015.

OSTROGORSKY, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2015.

SEVİM, Ali-Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset Teşkilat ve Kültür*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.

SİNANOĞLU, Mustafa, "İznik Konsili" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXII, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2001.

SÜMER, Faruk ve Ali Sevim, *İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1971.

TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993.

USTA, Kağan Mehmet, "İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından İznik'in Değerlendirilmesi", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2005.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2016.

İki Mehmet arasında bizi kendine hayran bırakan bir durak

Sultan İkinci Murad

İkinci Murad, Fetret dönemini atlatıp devleti bütün teşkilatlarıyla bir arada tutan, adeta Osmanlı'nın ikinci kurucusu kabul edilen Çelebi Mehmet'in oğlu olarak 1404 yılında Amasya'da dünyaya geldi. Bursa'da aldığı saray eğitiminden sonra, Amasya sancakbeyliğinde devlet yönetimine hazırlandı. Babasının vefatıyla 1421 senesinde Bursa'da tahta çıkmıştır.

Sultan Murad, büyük bir sarsıntıdan yeni çıkmış olan bir devletin hükümdarı olduğu zaman çok gençti. Anadolu'da Timur'un ihya ettiği Türk beyliklerinin; Rumeli'de devletin zaafından istifade etmek için fırsat gözleyen Balkan ve Avrupa devletlerinin korkunç ihtiraslarıyla karşı karşıya idi.

Bizans, devletin başına her gün yeni bir gaile, bir iç buhran açmak için sinsi sinsi çalışıyordu. Böyle buhranlı bir devirde devlet idaresini eline alan Sultan Murad Han, bütün hayatı boyunca

Anadolu'da Türk birliğinin kökleşmesi, Rumeli'de tabii hudutlar içinde yaşamayı tercih etmesine rağmen, memleket menfaati icap ettiği vakit asla vazifeden kaçmayan, rahatını değil, hayatını bu uğurda feda etmekten çekinmeyecek kadar cesur, metin iradeli ve azimkar idi.

Sultan Murad'ın en önemli arzusu İstanbul'u fethedip Hazreti Peygamber Efendimizin müjdesine nail olmaktı. Tıpkı ataları gibi İstanbul'u kuşatsa da neticeye bir türlü ulaşamadı. Bu arzu içinde geçirdiği gecelerin birinde Fetih Suresini okurken, Muradiye Külliyesinde hanedan dışındaki yatan tek kişi olan Ebe Gülbahar Hatun gelip kutlu haberi verdi:

-Sultanım! Müjdelers olsun, Bir oğlunuz oldu.

Sultan Murad, gayr-i ihtiyari bir şekilde: -Elhamdülillah, Ravza-i Murad'ta bir Gül-i Muhammedi açtı, dedi.

Böylece adını Mehmet koydu.

II. Mehmet'in doğumunu takip eden günlerin birinde, Sultan II. Murat Han ve Hacı Bayram-ı Velî görüşürlerken içeriye bir beşik getirdiler. Hacı Bayram-ı Velî, beşiğe baktı ve herkesin işiteceği bir sesle Fetih Suresi'ni okumaya başladı. Herkes hayretler içinde kaldı. Henüz beşikte kimin bulunduğu bakılmadan Fetih Suresi'nin okunmasına bir mana veremediler. Sureyi bitirdikten sonra Sultan Murat Han'a dönen Hacı Bayram-ı Velî:

"-Siz bir zât-ı kâmilisiniz. Şehzâdeniz için

okuduğunuz o güzel mısraî tekrar okur musunuz?” dedi.

Zaten hayretler içinde bulunan II. Murat, ikinci bir hayretle Hazret-i Pir'e baktı. Bu şiiri kimseye okumadığı halde Hacı Bayram-ı Velî'nin ona işaret etmesindeki manayı kavramaya çalışarak oğlunun doğumunda gönlünden kopan o meşhur mısraî okudu:

“Ravza-i Murât'ta bir gül-i Muhammedî açtı!..”

Bu mısraî terennümden sonra susan Sultan, ne kadar büyük bir veli ile muhabbet ettiğini ve onun âlî derecesini düşünerek gönlünden Cenâb-ı Hakk'a şükreyledi. Susmuştu, çünkü karşısındaki Allah dostunun serpeceği maneviyat incilerini toplamanın fazilet ve kazancının idraki içindeydi. Nitekim O'nun sükûtuyla Hacı Bayram Hazretleri, mütebessim bir çehre ile başını manidar bir şekilde salladı ve gözlerini bir noktaya dikerek konuşmaya başladı:

“-Sultanım! Bayezid Han ve sizin İstanbul'u muhasaranız zamanında elden gelen her şey yapılmıştır. Buna rağmen fethin nasip olmayışı, onun vaktinin henüz gelmemiş bulunmasındandır. Çünkü her şey, Allah'ın takdiriyle belli bir zamana rehnolunmuştur...” dedi.

Sultan II. Murat Han, konuşmanın burasında gayr-i ihtiyarî olarak:

“-Acaba takdir-i ilâhî, feth-i mübîn hususunda kime yâr olacak? Acaba bu şeref bana nasip olur mu?” diye sordu.

Hacı Bayram-ı Velî konuşmasına şöyle devam etti:

“-Sultanım! İstanbul'u fethetmek size nasip olmayacak. Evet, o mübarek belde elbette fetholunacaktır, fakat bunu ben dahi göremeyeceğim. O belde-i tayyibenin fethi, sizin şu beşikteki gül-i Muhammedînin ile bizim köse Akşemseddin'e nasip olacaktır.” dedi.

Huzurda bulunan herkesin gözlerinden inci tanesi gibi yaşlar dökülmeye başlamış, gönüller, büyük bir manevi heyecan ve vecd ile dolup taşmıştı. Hacı Bayram-ı Velî, sualler kendisine daha tercih edilmeden onları cevaplandırmış ve bu manevi ziyafet başta Sultan olmak üzere herkesi mesrur eylemişti. Hacı Bayram-ı Velî, son olarak Sultan'a:

“-Sultanım! Mehmet'imizi hocasına, yâni Akşemseddin'e bırakmak gerek! Zira biz dahi onun liyakatini bilenlerdiniz!..” diyerek sözlerini bitirdi.

Geleceğin büyük fâtihini yetiştirecek olan Akşemseddin, büyük bir edeple başını önüne indirdi. Tevazu ve mahviyet deryasında kaybolup gitti.

Osmanlı topraklarını 880.000 km²'ye çıkarmış bulunan II. Murat Han, üç gün hasta yattıktan sonra vefat eyleyip Cenâb-ı Hakk'ın sonsuz rahmetine müstağrak oldu.

Bundan sonra II. Murat Han, hep oğlu Mehmet'in yolunu gözlemeye başladı. Şehzâde on iki yaşına gelince, saltanatı ona bıraktı. Zira İstanbul'un fethini görme arzusu iyice şiddetlenmiş, bu yolda batıdan gelecek tehlikeleri ise, yaptığı anlaşmalarla bertaraf etmişti.

Sultan II. Murat Han, saltanattan feragat ile Manisa'ya çekilirken de bu işi sırf Allah rızası istikâmetinde yaptığını beyan sadedinde şu beyti terennüm ediyordu:

*“Varalım bir iki gün zikredelim Mevlâ'yı,
Bize ismarladılar mı bu yalan dünyayı?”*

Sultan İkinci Murad'a ait olan bu beyit adeta kendilerinin dünya nimetlerine gözünün kapalı olduğunu, sadece imanlı bir kul olarak yaşayıp ölmeyi istediğini bize anlatır. Böylece Osmanlı Devleti tarihinde bir ilk olan, sağlığını dayken tahtı terk eden padişah örneği de Sultan Murad ile gerçekleşmiştir. Bütün bunlar gösteriyor ki, II. Murat'ın tahttan feragatinin en büyük amili, Hacı Bayram Velî'nin müjdelediği ve oğluna nasip olacak olan feth-i mübînî görmektir. Nitekim Osman Gazi'den beri devam edegelen «İstanbul'u aç, güzlâr yap!» nasihatini üzere II. Murat Han'ın oğlu Mehmet'e:

“-Oğlum, İstanbul'u fetheylesin!” diye vasiyet etmesi de, O'ndaki bu arzu ve talebin şiddet derecesini göstermeye kâfidir.

Fakat Haçlı ittifakı ciddi bir tehlike arz etmeye başladığında da oğlunun çağrısına uyarak ordunun başında Varna ve II. Kosova savaşlarından Cenab-ı Hakk'ın nasibiyle muzaffer ayrılmıştır. Halkının kendisine karşı duyduğu sevgi ve tazimden dolayı Ko-ca Murad Bey, Koca Murad Gazi isimleriyle andığı Murad Han, in-çe ruhlı, hassas, lütufkâr, adil, merhametli olup sözüne sadık, ce-sur ve tedbir sahibi, kumanda kabiliyeti yüksek bir devlet adamıydı.

Hemen bütün ömrünü gaza meydanlarında geçirdiği halde, imar işlerine ehemmiyet verip çok eser bıraktığı için Ebu'l Hayrat diye anılırdı. Saltanatı döneminde Bursa, Edirne ve başka şehirlerde yoksullar için imaretler, vakıflar ve ulema için medreseler yaptırdı. Vakıf malına önem verir, bu önemi göstermeyeceklere de şedit bir şekilde

beddua etmekten geri durmazdı:

«Vakfın iptal edilmesi ve değiştirilmesi için çalışan, ihmal edilmesine ve başka bir hale dönüştürülmesine kasteden Sultan, Bakan, Kadı kim olursa olsun, Hak Teâlâ'nın, Meleklerinin ve bütün insanoğullarının laneti onun üzerine olsun. Kim onu işittikten sonra değiştirirse, günahı değiştirenlerin üzerindedir. Kuşkusuz Allah işiten ve bilendir.»

Bu duanın ahından korkan hangi kul, devlet malını kötüye kullanabilir ki?

Ayrıca II. Murat Han, son nefesleri yaklaştığında vefat edeceği gönlüne doğarak şunları söylemiştir:

“-Vücudumu doğrudan doğruya toprağa koyun! Cenâb-ı Hakk'ın rahmet ve yağmuru üstüme yağsın! Hükümdarlar gibi üstüme kubbe yapmayın! Mezarımın çevresinde Kur'ân-ı Kerîm okuyanların oturması için yerler yapmanız kâfidir. Defnimin cuma günü olması arzumdur. Şu an bütün malım parmağımdayı yüzüktür. Helâl malımdır. Satıla ve parası bitinceye kadar başucumda Kur'ân-ı Kerîm tilâvet ettirile...”

Osmanlı topraklarını 880.000 km²'ye çıkarmış bulunan II. Murat Han, üç gün hasta yattıktan sonra vefat eyleyip Cenâb-ı Hakk'ın sonsuz rahmetine müstağrak oldu.

Sultan İkinci Murad; iki Mehmet arasında bizi kendine hayran bırakan bir durak.

Sultan ikinci Murad; Muradiye'de ebedi istirahatında, adı arşa yükselmiş bir Burak.

Hangi kelimelerle anlatmaya gücümüz yeter ki, onu.

Sabrın acı meyvesinde sükûtumuz ve sükunetimizle el pençe divan durur, ona layık torunları olmamızı Yüce Rabbimizden bütün varlığımızla isteyebiliriz ancak.

Yaptırdığı bu imaret altında, Mahmur kıldığı bu şehrin bağrında, Kıyamete kadar bize emanet kılınmış bu cennet vatanda,

Torunlarını bekleyen coğrafyalarda, Ez-cümle adının bir kere bile ulaştığı herkes ondan razıdır ve Ona minnettardır. Cenab-ı Hak da Ondandır. Ruhu şad olsun.

Hakkında ne dediler:

Gerek çağdaşı olan gerekse modern tarihçiler Murad Han'ın de-hasında, büyüklüğünde, iyilik ve ihsanlarının bolluğunda, imar, medeniyet ve kültür hamlelerine verdiği önem hususunda birleşmektedirler.

Meşhur Bizans tarihçisi Dukas, II. Murad Han hakkında şu mütalaada bulunmaktadır:

Allah bilir ki Murad halka karşı daima teveccühkar ve fukaraya karşı cömert idi. Bu lütuflarını yalnız kendi ırkından ve dininden olanlara değil Hıristiyanlara da ibzal ederdi. Hıristiyanlarla yaptığı yeminli muahedelerin hükümlerine riayet ederdi. Ancak Hıristiyanlardan bazılarının yeminlerinden döndükleri görülmüş ise de, bu muameleleri sebebiyle Cenab-ı Hakın gazabına uğramışlar ve Murad'ın intikamından kurtulamamışlardır.

Murad'ın hiddet ve şiddeti çok sürmezdi. Muzafferiyetten sonra, düşmanını takip etmezdi ve herhangi milleti sonuna kadar mahvetmek istemezdi. Mağlup olanlar elçiler göndererek sulh talebinde bulundular mı, kendisi de elçileri memnuniyetle kabul eder ve bunlarla sulh aktederek, kendilerine yol verirdi.

Halkondil:

Sultan Murad kanunları, adaleti seven talihli bir adamdı. Yalnızca kendini savunmak zorunda kaldığında savaşırdı. Kimseye haksız yere saldırmazdı. Saldırıya uğrarsa savaşırdı. Bu korkudan veya tembellikten değildi. İcap ederse kısım dahi sefere çıkar, gözü-nü budaktan sakınmazdı.

Hammer:

Murad otuz yıl boyunca memleketi şeref ve hakkaniyetle idare ederek milletin hatırasında mütedeyyin, lütuflar, adil ve metin bir hükümdar namı bıraktı. Harpte olduğu gibi sulhde dahi sözünün sadık eri idi. Fakat ahdini bozanlardan müthiş intikam alıyordu.

Babinger:

II. Murad'ın âdilliği, iyi huyluluğu, dürüstlüğü ve açık sözlülüğü ile sağlam karakteriyle yalnızca Osmanlı değil, Bizans tarihçileri tarafından da çok övülmektedir.

*Solakzade Mehmed Hemdemi Efendi:
Çünkü ol Şehinşah-ı ali-nelâd
Bunca zaman etti gazâ ve cihâd*

*Sünnet-i ecdâdını yâd eyledi
Anların ervahını şâd eyledi
Yaptı nice hangah u medrese
Ta şecer-i cehl i kökünden kese
Hâdi-i tevfiğ olup reh-nümâ
Yaptı nice cami-i cennet-nümâ
Sıdk u hulûs ile edip yapısın
Açtı imaretlerinin kapısın
Eyleye hayratını Mevla kabul
Çünkü budur dergah-ı âliye yol*

Neşri:

Sultan Murad Han Gazi halka ve askerlere hâmi idi. Zamanında ulema ve suleha ve fukara refah ve emniyet içinde idiler. Onun zamanında memleket, bid'atten pak ve abad oldu. Seyyahların ittifakı bu idi ki, onun memleketleri gibi adaletle süslü bir ülke ve onun gibi şerefli bir padişah görülmüş ve işitilmiş değildi. Ülke ehl-i sünnet mezhebi ile süslenmişti. Yetmiş iki milletten kimseler gelerek Rum'da karar kalmışlar emniyetli ve aman içerisinde yaşarlardı.

Şükruallah ise:

Bu dindar padişahın çağında Rum ülkesi kaygı ve tasadan, kötül işlerden, dar düşünceden, eğlenceden uzak olup korkusuzluk ve doğruluk ile süslü, bolluk ve ucuzluk ile bezeli idi. Dinin ve dindarların değerini, erdemlilerin hakkını tanırdı. Acun (dünya) ülkelerinin durumunu iyi bilen araştırmacılar, görgülü güngörmüş kimseler bir ağızdan:

“Sultan Murad çağındaki Rum (Osmanlı ülkesi) gibi ehli sünnet ve cemaat mezhebi ile süslü, doğruluk ve adaletle bezeli bir el ve ülke ne görülmüş ne de işitilmiştir” diyorlardı.

Müslümanlar, onun ülkeler donatan kutlu çadırının gölgesinde rahatlık ve korkusuzluk buldular. Bu dindar padişahın uğurlu çağında yapılan hayrat; din düşmanları ile yapılan gazalar; ülkeler fethi; medreselerin, mescitlerin, hangahların, camilerin, minberlerin, taştan köprülerin, kervansarayların ve başka hayır eserlerinin yapılması; bilginlerin uluğlanıp, yüceltilip yetiştirilmesi; zahitlerin, abidlerin el üstünde tutulması, ahalinin ve güçsüzlerin esirgenip, acınması hiç bir çağda görülmemiştir. Dedikten sonra nihai sonu şu ifadelerle bağlamaktadır:

*“Rabbinin Gel buyruğu tatlılıkla erince
Ona doğru can kuşu nice uçmasın nice?”*

II. MURAD DÖNEMİ KRONOLOJİSİ (1404-1451)

1404 Osmanlı padişahlarının altıncısı olan Sultan II. Murad Han, Amasya'da doğdu. Çocukluğu Amasya, Bursa ve Edirne'de geçti.

1410 Babası Çelebi Mehmet ile Bursa'ya gelerek burada saray eğitimi aldı.

1415 İdari ve askeri bilgileri öğrenip tecrübe kazanması ve devlet yönetimine hazırlanması gayesiyle lalası Yörgüç Paşa'nın yanında Amasya Sancakbeyliğine gönderildi.

1416 Börklüce Mustafa isyanını bastırdı.

1417 Biçeroğlu Hamza Bey'le birlikte Samsun'u Cenevizlilerden aldı.

1421 Çelebi Mehmet'in vefat üzerine II. Murad Bursa'da tahta çıktı.

Aynı yıl Sultan Murad'ın amcası Şehzade Mustafa saltanat hakkı gerekçesiyle Rumeli'de faaliyetlerde bulundu. Gördüğü destekler üzerine Edirne'yi ele geçirip ve kendisini padişah ilan etti.

1422 Ulubad suyu savaşında Mustafa Çelebi yenilgiye uğramış ve Edirne'de idam edilmiştir. II. Murad Rumeli'ye sefer düzenledi. İstanbul'u altıncı defa kuşattı.

1423 Eflak, Arnautluk ve Mora'ya seferler düzenledi. Sultan Murad'ın kardeşi Şehzade Mustafa isyan etti ve İznik'te yakalanarak idam edildi.

1424 Kuzey Karadeniz'in Sinop Bölgesi'nde Çandaroğlu İsfendiyar Bey itaat altına alındı ve beyliğine son verildi. Bizans 30000 duka altın vererek Osmanlı Devleti ile arasında barış antlaşması yaptı. Eflak, Sırbistan ve Macaristan ile anlaşmalar imzalandı. Devlet idaresinde örgütlenmeler gerçekleştirilip, dini işlerin yürütülmesi için Şeyhülislamlık makamını kuruldu.

1425 Molla Fenari ilk Şeyhülislam olarak tayin edildi. Almanya ve Macaristan ile iki yıllık barış antlaşması yapıldı. Menteşe Beyliği, Osmanlı Devleti'nin himayesine alındı.

1426 İzmir Bey'i Cüneyt yakalandı ve idam edildi. Teke Beyliği toprakları Osmanlı Devleti'ne katıldı.

1428 Germiyan Beyliği hükümdarının vefatı sonucunda, hükümdarın vasiyeti üzerine Germiyan Beyliği Osmanlı Devleti'ne bağlandı.

1429 Sadrazam Çandarlı İbrahim

Sultan II. Murad Han Bursa'da dualarla anıldı

Sultan II. Murad Han, vefatının 567. yılında Bursa'da dualarla anıldı.

Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından, Muradiye Külliyesi'nde gerçekleştirilen Sultan II. Murad Han'ı anma programı, Mevlid-i Şerif okunmasıyla başladı. Programa katılan Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Alınur Aktaş, ikinci namazının ardından II. Murad Türbesi'ni ziyaret etti. Başkan Aktaş, vefatının 567. yılında Sultan II. Murad Han'ı rahmetle anarak başladığı konuşmasında, "İnanıyorum ki anmalar yeni anlamlara kapı açar. Bu vesileyle, Ertuğrul Gazi'den Osman Gazi'ye, Orhan Bey'den Yıldırım Han'a, Murad-I Hüdamendigar'dan Çelebi Mehmet'e kadar bu şehrin inşasında emeği geçenleri ve İstanbul'un fethinden sonra Bursa'nın imar ve ihyasına değer veren tüm ecdadımızı rahmetle anıyorum" dedi. Programa Bursa Mehter Takımı, marşlarıyla renk kattı. Başkan Aktaş, programın sonunda vatandaşlara helva ikram etti.

درین دستخط اولدی سول کده ایلمال و خیر سنی ادهمال و خیر بله فضا ایلم
سلطان دوزبر و زلفه دوزبر ده همه نسا قبلت و دله کلک نسا و جمعی بنی آدمک
عن اذنه و بسو ده حال الله تعالی فمه بله بعد ماسه فاما انما علی انبه بیرون
ار الله جمیع علم بوز کور انک جمیع قایم و نزار و غیر سکر بوز اوف سار جمیع سنک
سوا قبلت کرمی ایمن کونده وضع ادهمه ریح

II. Murad'a ait vakfiyenin "Beddua" kısmı

Allah'a, Peygamberine ve âhîret gününe îmân eden, Sultan, Kral, Bakan, Emir, Şevket sâhibi, Hâkim, Mütegalib olan hiç bir kimseye, özellikle mütevellilik, nâzırlık ve denetleme gibi görevlerle vakıf idaresini üstlenen ve benzeri şekilde mütegalib yöneticilerden alınan bâtil tasallut ve fâsid tahakkümle vakıf işini ele geçiren hiç bir kimseye, genel olarak insanlardan hiç birine, bu vakfı bozmak, eksiltmek, değiştirmek, ihmâl etmek ve âtil hâle getirmek helal olmaz. Kim, onun değiştirilmesi için sâil olur, başka bir hale dönüştürülmesine, tahrip edilmesine yönelir ve şer'i şerife uygun olmayan şekilde bir davranışta bulunmaya kasd ederse, meselâ vakıfla ilgili olarak **uydurma** berat, tomar ve yorum yazarsa, haksız yere mütevellilik ve yazı yazma ücreti gibi bâtil bir istekte bulunursa, veya onu bâtil defterine idhâl eder veya yalan hesaplarına eklerse, haramı irtikab etmiş ve günahkâr olmuş olur. Hazreti Peygamberin **"kişinin haksız olarak aldığı bir karış toprağı, Hazreti Allah yedi kat yerden boynuna tok olarak takacaktır"** buyruğu ile, Allah Teâlânın **"zâlimlere acıtıcı azap hazırlamıştır"** ve **"Allah'ın laneti zalimlerin üzerine olsun"** meâlindeki âyetlerini duyan bir mü'min, nasıl böyle bir haksız ve batıl davranışa kalkışabilir? Kim Allah'ın kitabına ve Peygamberin sünnetine aykırı davranır, kardeşinin vakfının bozulması, hayratının tahrip edilmesi, hasenâtının iptâli ve iyiliklerinin bâtil kalması için uğraşır ve çaba gösterirse, Allah'ın gazabına uğrasın. Yeri Cehennem olsun, Allah'ın, Meleklerin ve bütün insanların laneti üzerine olsun. Hesabını Allah görsün. Zâlimlere mazeretleri hiç bir fayda vermeyeceğı kıyamet gününde, çeşitli azap ve ikab ile onu azap etsin.

Paşa, Anadolu'nun manevi koruyucusu Hacı Bayram Veli ve din bilginlerinden Emir Sultan vefat etti. 1430 Selânik Venediklilerden geri alındı. Gelibolu Zaferi kazanıldı.

1431 Yanya ele geçirildi.

1432 Fatih Sultan Mehmet Edirne'de dünyaya geldi.

1435 Osmanlılara karşı Macaristan, Sırbistan ve Eflak Hükümetleriyle ittifak eden Karaman Beyi İbrahim Bey'in Osmanlı topraklarına saldırması sonucunda yenilgiye uğratıldı ve idam edildi. Sırp Kralı Yorgi Brankoviç, kızı Prenses Mara'yı Sultan Murad ile evlendirdi ve Osmanlı Devleti'nin himayesi altına girdi.

1439 Sırbistan'ın başkenti Semendire ele geçirildi. Macar Kralı II. Albert mağlup edildi.

1441 Belgrad kuşatması başarısızlıkla sonuçlandı.

1443 Macar Ordusu Başkomutanı Yanko Hunyadi Yanoş'un kumandasındaki Haçlı ordusu, Türk akıncılarını yenerek Niş ve Derbend'i ele geçirdi.

1444 Yalvaç Savaşı meydana geldi. Macaristan ile 10 seneliğine Zegedin Barış Antlaşması imzalandı. II. Murad kendi isteğı ile tahttan çekilip yerine 12 yaşındaki Şehzade II. Mehmet'i tahta çıkardı. II. Murad Edirne'den Manisa'ya geçti. Durumdan faydalanan Macar Kralı Zegedin antlaşmasını bozdu. Bunun üzerine II. Mehmet, babasını tekrar tahta oturması için göreve çağırdı. Varna'da büyük bir zafer kazanıldı.

1445 Sultan Mehmet tahtı babasına bırakıp, Manisa'ya çekildi. II. Murad Edirne'de ikinci defa tahta çıktı.

1446 II. Murad Mora'ya sefer düzenleyip Mora despotunu vergiye bağladı.

1447 II. Mehmet'in oğlu Şehzade Bayezid dünyaya geldi. Arnavutluk'ta İskender Bey'in isyan etmesi sonucunda Kroya Akçahisar kuşatıldı.

1448 Macar Başkumandanı Yanoş ile yapılan II. Kosova Savaşı zaferle sonuçlandı.

1449 II. Mehmet Dulkadiroğlu Beyi'nin kızı ile Edirne'de evlendi. Asî İskender Beyi ortadan kaldırmak için Arnavutluk üzerine sefere çıkıldı.

1450 II. Murad son defa Arnavutluk üzerine sefere çıktı. Kroya Akçahisar ikinci kez kuşatıldı.

1451 II. Murad felç geçirerek Edirne'de vefat etti ve Bursa'ya defnedildi. Sultan II. Mehmet ikinci defa Osmanlı tahtına çıktı.

Bursa'yı konu edinen **Minyatürler**

Kâğıt ya da parşömen üzerine boya ve yaldızla yapılan ışık, gölge, boyut ve hacim gibi Batı resim sanatına ait özelliklerin olmadığı, yazma eserlerin resimlenmesi için kullanılan resim sanatına minyatür diyebiliriz. Batı resim sanatının Türk resim sanatındaki karşılığı, minyatür ya da diğer bir adıyla tasvir sanatıdır.

Şeniz KÜKRER,
Bursa Kozahan

Resim sanatı diğer sanat dallarında olduğu gibi insanın kendini ifade etme biçimi olmasının yanı sıra bir medeniyet göstergesidir. Çünkü devletler ve medeniyetler tarih sahnesindeki yerlerini kültürel ve sanatsal kimlikleriyle alırlar. Aynı zamanda sanat bir zenginlik ve refah göstergesidir. Osmanlı tarihinin en ihtişamlı dönemleri olan Fatih ve Kanuni dönemlerinde her alanda olduğu gibi sanatta da zirve eserlerin verilmesi bunun en bariz örneğidir.

Türklerde tasvir sanatı daha çok tarih kitapları, bilim kitapları gibi yazma eserlerde, anlatılan konuyu ve sahneyi güçlendirmek, belgelendirmek için yapılmıştır. Bunlar tarih ve bilim kitaplarının yanı sıra padişahların tahta çıkış törenleri, düğünleri, şehzadelerin sünnet törenleri, çıkılan seferler ve av sahneleri olabilir. Bu açıdan bakıldığında yazılan bu eserler birer sanat eseri olmasının yanı sıra tarihi birer vesika hükmündedir.

Sultan 1. Bayezid'in Tahta Çıkışı-Ahmedi. İskendername.1416-a

Sultan 1. Bayezid'in Tahta Çıkışı-Ahmedi. İskendername.1416-b

Batı resim sanatının olayları, zamanı, mekânı ve kişiyi fotoğraf gibi bire bir geleceğe aktarma çabası bir anlamda fotoğraf-tan farksızdır. Osmanlı tasvir sanatının ise sadece hikâyeye ve hikâyeyi anlatmaya odaklandığını ve resimlerle hikâye ve anlatıma zenginlik katma arayışında olduğunu görüyoruz. Osmanlı resim sanatının Batı resminin etkisine girmesi Fatih dönemine denk gelmektedir. Fatih'in saray nakkaşlarının eğitim için İtalya'ya göndermesi ve İtalyan ressam Bellini'ye kendi portresini yaptırmasıyla birlikte Osmanlı tasvir sanatı farklı bir mecrada yol almaya başlamıştır.

Bugün, yazma eserlerde kullanılan hikâyeyi anlatmak, güçlendirmek ve belgelemek için kullanılan bu tasvirlerle bakarak tarih, mekân ve zaman

hakkında bilgi ve fikir sahibi oluyoruz. Bu açıdan bakıldığında tasvirleri yapanlar bir bakıma eski dönemlerin fotoğraflarını günümüze taşımışlardır. Minyatür sanatı günümüzde artık yazma eserlerin resimlenmesi için kullanılmamakta daha çok tablo ve duvar resmi olarak çeşitli mekânları süslemektedir.

Minyatür sanatı günümüzde daha çok tablo ve duvar resmi olarak çeşitli mekânları süslemektedir.

Osman Gazi'nin Bursa ve İznik Kuşatması
Ahmedi.İskendername.1416

İznik Kalesi, Yenişehir ve Akbıyık Matrakçı Nasuh.XV.yy

Sultan Orhan ve oğlu Süleyman Paşa Ahmedî.İskendername.1416

Minyatür sanatının ilk örnekleri Uygur Türklerinde görülmele birlikte daha sonraları Selçuklu ve Osmanlı döneminde de gelişerek devam ettiğini bildiğimiz bu sanat, daha çok İstanbul'da icra edilmesine rağmen Osmanlı'nın ilk başkenti olması dolayısıyla

Bursa'yı konu edinen minyatürler de yapılmıştır. Bunlar ilk payitaht olan Bursa'da hüküm sürmüş padişahların tahta çıkış törenleri, diğer beyliklerle yapılan mücadeleler, Bizanslılarla yapılan savaşlar, padişahların ölümü, çeşitli vesilelerle yapılan şölenler, İznik ve Yenişehir gibi bazı yerleşim yerlerini konu alan minyatürlerdir.

Gülsüm SÖĞÜT Saltanat Kapısı

Aylin ÖZKAN, Bursa Yeşil Camii

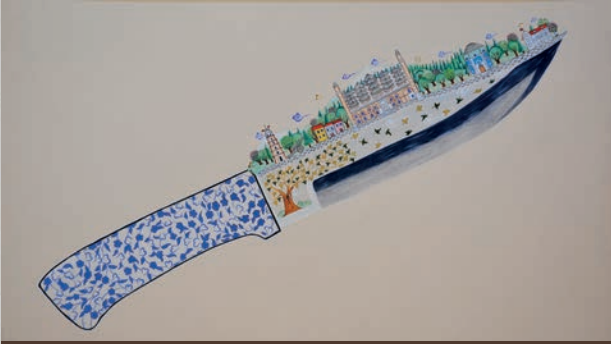

Dilek EREN, Osmangazi'nin Rüyası

Aylin ÖZKAN, Eski Bursa Tuzhan

Sinem MİSİLİ, Bursa Bıçağı

Şu anda çeşitli üniversitelerin güzel sanatlar fakültelerinde minyatür eğitimi verilmektedir. Ayrıca özel kurslarda ve belediyelere bağlı meslek eğitimi kurslarında da minyatür kursları düzenlenmekte olup bu sanata olan ilgi her geçen gün artarak devam etmektedir.

Bursa Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitim Kursları (BUSMEK)'nda da 2012 yılından beri minyatür kursları düzenlenmektedir. 2012-2017 yılları arasında BUSMEK aracılığıyla 147 kursiyere minyatür eğitimi verilmiş olup halen 23 kursiyer ise 2017-2018 eğitim-öğretim döneminde eğitimlerine devam etmektedir. 784 saatlik eğitim verilen minyatür kursunda kursiyerler eski minyatürlerin reprodüksiyonunun yanı sıra çeşitli efsaneler, hikâyeler ve tarihi yapıların minyatürlerini çalışmaktadır. Ayrıca Bursa'nın kültürel tarihi ve doğal güzelliklerinin bu sanat açısından eşsiz bir kaynak olması da Bursa'yı minyatürün konusu kılan pek çok eserin sanatseverlerin beğenisine sunulmasına imkân tanımaktadır.

Kaynaklar:

Bu yazıda kullanılan;

1-Sultan 1. Bayezid'in Tahta Çıkışı-Ahmedi.İskendername.1416-a,

2-Sultan 1. Bayezid'in Tahta Çıkışı-Ahmedi.İskendername.1416-b,

3-Osman Gazi'nin Bursa ve İznik Kuşatması Ahmedi. İskendername.1416,

4-İznik Kalesi, Yenişehir ve Akbıyık Matrakçı Naşuh. XV.yy minyatürleri, Nezaket Özdemir'in Bursa Valiliği tarafından yayınlanan 'Fotoğraftan Önce Bursa - Minyatürler' kitabından alınmıştır.

Aylin ÖZKAN, Bursa Ulucami

Bursa'da Tiyatroya Emek Veren Kadınlar (1879-1959)

Kadın oyuncular hangi evlerde yaşadı? Ne yedi, ne içti? Tiyatrodan önce veya sonra ne yaptı? Nereye gitti? Bursa'dan İstanbul'daki ya da bir başka şehirdeki yakınlarına mektup yazdı mı, Bursa ile ilgili neler anlattılar? Bursa halkı olumlu-olumsuz ne tepki verdi?

Bizim kadınlarımızı yani tiyatroya sevdalanan Bursa'nın kadınlarını anlatmak istiyorum. Çoğunun isimlerini ilk defa duyacaksınız. Bazılarının soyadlarını tespit edemedim. Birçoğunun fotoğrafı dahi yok. Sadece isimleri yadigâr kalmış.

Osmanlı Tiyatrosu

Ahmet Vefik Paşa'nın adını duymayan yoktur kadim şehir Bursa'da. Onun 1879 yılının Şubat ayında Bursa valisi olması Türk Tiyatro Tarihi'nde önemli bir dönemeç oldu. Karagöz, Ortaoyunu ve Meddahlık ile anılan şehirde, batı tarzı tiyatro oyunları sahnelenmeye başladı. Ne kadar övünsek az. Bu iş öyle kolay olmadı. Atatürk Heykeli'nin karşısında yer alan Ziraat Bankası'nın olduğu alana yarısı ahşap diğer yarısı taş Fransa'daki taşra tiyatrolarına benzer tiyatro binası yaptırdı. Paşa'ya helal olsun. Tiyatronun içinde küçük localardan oluşan iki galeri, tahta sıralardan oluşan bir parter ve koltuk olarak iki sıra hasır sandalye vardı (Dutemple, 1883/2008: 20).

İstanbul'da faaliyet gösteren Osmanlı Tiyatrosu'ndan ayrılan Fasulyeciyan ve arkadaşları 1879 yılında Bursa'ya gelir. Ne zaman geldiklerini kesin olarak tespit edemedim. Haziran ayı olması muhtemeldir. Kumpanya Merakî ve Zor Nikâhı oyunlarını sahneler. İlk oyunun sahnelendiği yer kaynaklarda Melekzat bahçesi olarak geçer. Ancak hiçbir kaynaktan bahçenin yeri kesin olarak tarif edilmez. Benim düşüncem Setbaşı civarındaki bir bahçe olduğudur. Paşa, Fasulyeciyan'a "Burada kalınız, size bir tiyatro yapayım" der. Tomas Fasulyeciyan da bu teklifi kabul eder. İki ay sonra tiyatro açılır (Ahmet Fehim: 7-8). Paşa temelinden tiyatro binası yaptırmak yerine daha önce var olan binayı dönüştürmüş olabilir. Bu konu kaynaklarda açık değildir.

Ayrıca tiyatronun açılış tarihi olarak 15 Eylül 1879 tarihi kabul edilir. Bunun nedeni Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 28 Ramazan 1296 (15 Eylül 1879) tarihli 376. sayıdır. Açılış tarihi yanlıştır. 15 Eylül 1879'da tiyatronun açıldığı haberi gazetede çıkar. Yani açılışı daha önce olur. Bu konuda aklıma ilk soruyu getiren Refik Ahmet Sevensil'dir. Var olsun. Ramazan ayında, Eylül ayının başında açıldığını söyler (1961: 123). Ramazan ayının başlangıcı 1 Ramazan 1296 (19 Ağustos 1879) tarihidir. Benim düşüncem açılışın Ağustos ayının üçüncü veya son haftası olduğudur. Bu konuyla ilgili 2019 yılında makale yazmayı plânladığım için ayrıntıya girmiyorum.

Tiyatronun oyuncu kadrosu 1879-1882 yılları arasında 20 kişiden oluşur. 16'sı Ermeni, 4'ü ise Türk'tür. 20 kişi bir kerede Bursa'ya gelmez. İlk ekibin içinden ayrılanlar olur. Onların yerine İstanbul'dan yeni oyuncular gelir. Elimdeki bilgilere göre öncelikli olarak Moliere olmak üzere birçok dünya klâsiği uyarlama ve çeviri oyun sahnelenir. Türkçe yazılan herhangi bir oyun sahnelenmez.

Ermeni oyuncularla ilgili en önemli kaynak Şarasan'ın 1914 yılında yazdığı Türkçe'ye 2008

yılında çevrilen Türkiye

Ermeni Sahnesi ve

Çalışanları kitabıdır.

Kitap Ermeni tiyatro

oyuncularıyla

ilgili en önemli

kaynaktır. Ayrıca

Ahmet Fehim'in

anılarında Bursa

'daki kadın

oyuncularla

ilgili bilgiler yer

alır.

Bahsettiğim

20 kişinin 12'si

erkek, 8'i ise

kadındır. Ka-

dınların tamamı

Ermeni'dir. Adları:

Bayzar Fasulyeciyan,

Takuhi Hiranuş, Mari

Nıvart, Koharik Şirinyan,

Virjinyan, Zağakıyan, Viktor

ve Sofi hanımlar. Kadın oyuncu-

ların Bursa ile olan bağlantıları için elimizde sadece birkaç cümle vardır. Şarasan Harutyun Aleksyan'ın 1880-1881 yıllarında Bursa'ya gel-

diğini söyler (Şarasan: 172). Ahmet Fehim Hiranuş ile ilgili "Hiranuş ise Bursa'daki dört buçuk senelik sezonda ün kazanmış. Molière'lerde eşi yok bir san'atkâr olmuştur. (...) Yalnız bunu söyleyeyim ki, zamanımızdaki aktristlerin içinde en iyi giyineni Hiranuş idi. Hele Bursa'da her giydiği hemen meşhur olur, moda hükümüne geçirdi" der.

Kadın oyuncular hangi evlerde yaşadı? Ne yedi, ne içti? Tiyatrodan önce veya sonra ne yaptı? Nereye gitti? Bursa'dan İstanbul'daki ya da bir başka şehirdeki yakınlarına mektup yazdı mı, Bursa ile ilgili neler anlattılar? Bursa halkı olumlu-olumsuz ne tepki verdi?

1882 yılının Ekim ayında Paşa valilikten azledilir. Kasım ayında kumpanyanın Bursa'dan gitmesine izin verilir. 1882-1927 yılları arasında Bursa'da tiyatro topluluğu olmadığı için az sayıdaki tiyatro tutkunu İstanbul'dan gelecek tiyatrolara muhtaç olur. 1927 yılında Türk Ocağı Temsil Şubesi kurulur. Türk Ocakları 1931 yılında kapatılınca Temsil Şubesi Cumhuriyet Halk Fırkası'na geçer. Halkevi'nin 1932 yılında açılmasıyla birlikte Bursa Halkevi'ne bağlanır.

Bursa Halkevi Temsil Kolu

1932-1951 yılları arasında Cumhuriyet Halk Partisi'ne bağlı olarak faaliyet gösteren Bursa Halkevi'nin en önemli faaliyet alanı tiyatrodur. Elektrik yeterince yaygınlaşmadığı için sinemanın elverişsiz olduğu yıllarda parti ideolojisinin halka aktarılmasında en önemli araçtır tiyatro. Halkevi Temsil Kolunda Parti yönetiminin onay vermediği oyunlar sahnelenmez. Halkevlerinin memlekete iki faydası olur. İlki tiyatro salonlarının inşa edilmesi, ikincisi ise gençlerin tiyatroyla tanışmasıdır.

Halkevi Temsil Kolunun ilk oyunu Millî Sinema'da sahneledikten sonra, oyunlarını 1932-1936 yılları arasında Tayyare Sineması'nda, 1936-1947 yılına kadar ise Zevk Sineması'nda (sonraki adı İstanbul) sahneler. Sinema 1947 yılında yanınca Halkevi sahnesiz kalır.

On yıl boyunca Bursa Halkevi Temsil Kolunun sahnelediği oyunlarda 99 kişinin adını tespit edebildim. Bu kişilerin 78'i erkek, 21'i ise kadındır. Listeyi hazırlarken bir oyunda rol alanı da, daha fazla oyunda rol alanı da eşit kabul ettim. Listeyi iki kaynağa bakarak hazırladım. İlki Turgut Simer'in 1942 yılında kaleme aldığı makalesi. İkincisi ise Nahit Kaya-başı'nın 1999 yılında Murat Akgün ile yaptığı mülâkatta geçen isimler: Kadınların tamamı profesyonel değil hepsi amatördür. 16 kadının soyadını tespit edemedim. Adalet, Bedia, Cemile, Fahrünisa, Hayriye, Huriye, Kıymet, Lâima, Lütfiye, Mahpeyker, Mürvet, Müfide, Nalân Ali, Pakize, Safiye, Salise, Saniye ve Zehra hanımlardır. Sadece üç kadının soyadını tespit edebildim: Sevim Hayatüzengin, Muazzez Kutlay, Saadet Çırpan. Ayrıca Bursa Halkevi Temsil Heyeti'nde (ya da Komite) ve Sahne İdaresi'nde görev alan 36 kişi vardır. Bu kişilerin 35'i erkek, sadece biri kadındır. Tek kadın ise Naciye hanımdır. Ayrıca Mustafakemalpaşa Halkevi Temsil Kolunun sahnelediği oyunlarda rol alan iki kadın daha vardır: Münevver ve İffet hanımlar.

1932 yılında kurulan ve beş kişiden oluşan Temsil Komitesi'nin tek kadın üyesi Naciye hanımdır. Kız Muallim Mektebi Muavinidir (Halkevi Bursa: 27 ve Sevengil, 1934: 102). Naciye hanım Bursa Halkevi'nde tiyatro yönetiminde görev alan ilk ve tek kadındır.

Peki ilk kadın oyuncu kim? Cevap vereyim: Muazzez Kutlay'dır.

Bursa Halkevi Temsil Kolunun sahnelediği ilk oyunu Faruk Nafiz Çamlıbel'in yazdığı Akın'dır. Rejisörü ise Vedat Ürfi'dir. Muazzez hanım daha Kız Öğretmen Okulu'nda öğrenciyken birçok kere oyunlarda rol alır. Peki hangi oyunlarda rol aldı? Oyunların adlarını tespit edemedim. 1928 yılında mezun olduktan sonra İnegöl'de öğretmenliğe başlar. Akın oyununda Suna rolündedir.

Oyun Millî Sinema'da 13 İlkteşrin 1932'de sahnelenir. Toplamda üç kere gece, iki kere gündüz olmak üzere beş kere sahnelenir ve dört bin seyirciye ulaşır. Rejisör Vedat Ürfi Muazzez hanımdan oyunculığa profesyonel olarak devam etmesini istemesine rağmen Muazzez hanım bu teklifi kabul etmez ve İnegöl'e döner (Halkevi Bursa: 7 ve Bora: 13-14-15).

Bir yıl sonra Temsil Kolu 20 Nisan 1933'ten itibaren Yaşar Nabi Nayır'ın yazdığı Mete oyununu sahneler. Yönetmen muallim Süleyman beydir. Oyun 4 gece paralı, 3 gece ise ücretsiz olmak üzere 7 kere sahnelenir (Uludağ, 29 Birinci Teşrin 1933). Toplamda dört bin seyirciye ulaşır. On kişilik oyuncu kadrosunun içinde iki kadın yer alır. Beyhan rolünde muallim Lâima hanım ve hangi rolde olduğunu tespit edemediğim Cemile hanım (Ataş, 3 Mayıs 1933).

1933-1936 yılları arasında birçok

oyun sahnelenir. Ancak oyuncuların adlarına ulaşamadığım için bilgi veremiyorum. Turgut Simer'in 1942 yılında kaleme aldığı makalesinde önemli bir ayrıntı yer alır. Eski Türkocağı

Temsil Şubesi ve Akınspor'daki gençler temsil koluna katılır. Demek ki Temsil kolunun Türkocağı'ndan partiyeye geçişte bu durumu kabul etmeyip dışarda kalan gençler vardır. Turgut Simer erkekler ve kadınların isimlerini sayar. Kadımlar: Adalet,

Muazzez, Mahpeyker, Lütfiye, Fahrünisa ve Pakize hanımlardır. Muazzez hanım, ilk oyunda rol alan kişi mi, yoksa bir başka Muazzez hanım mı kesin olarak tespit edemedim. Muazzez Kutlay olması muhtemeldir. Turgut Simer makalesinde Hisseyi Şayia

On yıl boyunca Bursa Halkevi Temsil Kolunun sahnelediği oyunlarda 99 kişinin adını tespit edebildim. Bu kişilerin 78'i erkek, 21'i ise kadındır.

oyununun sahnelendiğini belirterek "Hisse Şayia'da bilhassa Pakize, Adalet ve Mahmut fevkalâde bir istidat gösterdiler" der (Simer: 25-26). İbnürrefik Ahmet Nuri Sekizinci'nin yazdığı Hisseyi Şayia oyunu 1936 yılında sahnelenir.

Turgut Simer'in makalesini okumaya devam edelim. 1937 yılında "spor klübündeki hevesli birçok genç" Temsil koluna katılır. 24 kişinin 4'ü kadındır.

1938 yılında Temsil Koluna yedi kişi katılır. İki kadındır: Kıymet ve Zehra hanımlar. Temsil Kolundan ayrılanlar ise Muazzez, Adalet, Saniye, Mürvet ve Müfide hanımlardır.

Adları: Saniye, Mürvet, Müfide, Saadet (Çırpan) hanımlar. Saniye ve Saadet hanımın oyunculuklarıyla ilgili şu yorumu yapar: “Yeni gençlerden Rıdvan Aral, İhsan Altınay, Zeki Tunçer, İsmail Eren, Kemâl Bükmen temayüz etti. Hülleci de Emin Keskin, Saniye ve bilhassa Mehmet Koçak, ‘Cana-var’da İhsan Altınay, Saadet, ‘Aynaroz Kadısı’nda Sedat Ataman, ‘Kör’de ise bilhassa Saadetle Faik Er fevkalâde bir istidat gösterdiler” (s. 27).

Turgut Simer makalesinde 1938 ve 1939 yıllarında sahnelenen Saadet Çırpan’ın Kavga Sonu ve Tırtıllar, Müfide hanımın ise Cehennem oyununda rol aldığını yazar. Saadet Çırpan için “bilhassa Saadet fevkalâde bir muvaffakiyet gösterdi” der (s. 28).

1938 yılında Temsil Koluna yedi kişi katılır. İki kadındır: Kıymet ve Zehra hanımlar. Temsil Kolundan ayrılanlar ise Muazzez, Adalet, Saniye, Mürvet ve Müfide hanımlardır. Turgut Simer makalede kadınların neden ayrıldığını belirtmez. 1939 yılında ise 12 kişi katılır temsil koluna. Erkeklerin arasında 1957 yılında Bursa Devlet

Tiyatrosu Müdürü olacak olan Ragıp Haykır da vardır. Yeni katılan altı kadın Müfide, Salise, Safiye, Mürvet, Hayriye, Huriye hanımlardır. Temsil kolundan ayrılan kadınlar ise Saadet Çırpan, Kıymet, Zehra, Müfide, Mürvet hanımlardır. 1940 yılında temsil koluna 13 kişi katılır. İki kadındır: Bedia ve Nalân Ali hanımlar. Temsil kolundan üç kadın ayrılır Safiye, Salise, Hayriye hanımlar. 1941 yılında 16 kişi katılır. Dördü kadındır. Kadınların adları Saadet Çırpan, Sevim Hayatızengin, Salise, Hayriye hanımlardır. Nalân Ali hanım ayrılır Temsil kolundan (s. 27-28-29).

Katıldı. Ayrıldı. Yine katıldı. Bir daha ayrıldı. Aklınız karıştı değil mi? Bir konuyu açıklamak istiyorum. Temsil kolundan erkeklerden daha çok kadınlar ayrılır. Bazı kadınlar ayrılıp daha sonra yeniden temsil koluna katılır. Örneğin Salise ve Hayriye hanımlar. Peki bu durumun sebebi nedir? Kadınların temsil kolunda kalış süresi genellikle bir iki yıla sınırlıdır. Bu ayrılmaların üç sebebi olabilir. Birinci sebep evlilik, ikinci sebep iş, üçüncü sebep ise bir başka şehre taşınma. Elimdeki yetersiz bilgilerle kadınların temsil kolundan neden ayrıldığı sorusuna cevap veremiyorum.

Son olarak Mustafake-malpaşa Halkevi Temsil Kolunun sahnelediği oyunlarda rol alan kadınlardan bahsetmek istiyorum. Konuyla ilgili elimdeki tek bilgi İsmail Hakkı Şenpamukçu'nun kaleme aldığı Paydos'un Düşündürdükleri başlıklı yazıdır. Yazısında 1930'lu yıllarda temsil kolunun sahnelediği oyunlardan bahseder: "Şimdi yaşları kırk ila kırk beş arasında bulunan Mircılar, Sami Süslümler, Ağâhlar, Münevver ve İffet

Hanımlar geçen sene çatısı çöken Halk Otelinin sessiz sinema oynatılan salonun sahnesinde çocukluk devrimizin en unutulmaz hatıralarını teşkil eden kahramanlık piyeslerini oynadılar" (Ataeli, 14 Mayıs 1959). Şenpamukçu iki kadının adını yazar: Münevver ve İffet hanımlar.

Bursa'da Halkevlerinin sahnelediği oyunlarda rol alan kadın oyuncularla

elimdeki bilgiler bu kadardır. Çoğunun soyadını tespit edemedim. Bir kısmının sadece adı var, hangi oyunlarda rol aldığı bilgisi yok. Yok yok yok.

Okul Tiyatroları

1951 yılında Bursa Halkevi kapatıldı. Peki sonra ne oldu? Tâ 1879'dan beri bin bir çileyle oluşan tiyatro hayatı sona mı erdi? Tabi ki hayır. 1950'li yıllarda Okul Tiyatrolarıyla başlayan kırılma yaşandı. O yıllarda tiyatro faaliyetinde en çok öne çıkan okul ne Kız Lisesi ne de Erkek Lisesidir. Necatibey Kız Enstitüsü yılsonu oyunlarıyla buz kırıcı işlevi görür. Kız Lisesi ise 1950'li yıllarda sadece bir oyun sahneler.

Necatibey Kız Enstitüsü

Necatibey Kız Enstitüsü öğrencileri 1949 yılında Sadık Şendil'in yazdığı Bir Öğretmen oyununu sahneler. Ankara'ya turne bile yaparlar. Helal olsun. 1950 yılında Bir Yuvanın Şarkısı ve Hanife Teyze Hizmetçi Ariyur oyunları sahnelenir. Rol alan öğrencilerle ilgili elimde bilgi olmadığı için adlarını yazamıyorum.

1951 yılında öğrenciler Faruk Nafiz Çamlıbel'in Özyurt oyununu sahneler. Kız öğrencilerin adları: Gönül Edesen, Gülyüz Okçu, Sevim Agan, Türkân Öztünç, Kübra Gültere, Nursel Özer,

Nurten Ünlü, Aliye Suvar'dır. Gönül Edesen Suna Han, Gülyüz Okçu Suna Hanın kızı, Söğüt rolünde ise Sevim Agan yer alır. Diğerlerinin rollerini tespit edemedim.

Oyundan önce takdimi yapan Ergün Altuğ seyircilere önemli bilgi verir. Kız öğrencilerin erkek rollerine çıkmasının yasak olduğunu bu nedenle erkek rollerini Bursa Ticaret Lisesi

öğrencilerinin oynadığını söyler. Necdi Uygun, Gülyüz Okçu için "Gülyüz Okçu? O, başlı başına bir kabiliyet!" der (Ant, 7 Mart 1951).

Feridun Evrenosoğlu ise "Suna Han 'Gönül Ede-sen' ve onun kızı rolünde Gülyüz Okçu, piyesteki rollerini hayli kritik olmasına rağmen hiç aksamadan haklı olarak alkış topladılar" der (Hâkimiyet Milletindir, 10 Mart 1951).

Elimdeki bilgilerde üç yıllık boşluk vardır. 1951-52-53 yıllarında oyun sahnelen-di mi, sahnelen-diyse hangi oyunlar ve rol alan öğrenciler kimlerdi? Bu soruya cevap veremiyorum.

1954 yılında ise Zehra Eren'in yönettiği Ayşe'nin Köyü ve Süheyla Çizakça'nın yönettiği Altın Bilezik oyunları sahnelenir. Bozkurt Özdemir yazısında Ayşe'nin Köyü oyunu için "hakikaten güzel bir eserd-i ve rol olan öğrenciler de bu eseri her şeyi ile çok canlı bir şekilde temsil ettiler. Bilhas-sa bu piyeste Ayşe rolünü oynayan Yüksel Demirci, eserin baştan sonuna kadar en muvaffak ve en canlı birer simaları idi" der (Hâkimiyet Milletindir, 19 Nisan 1954). Ayşe rolünde Yüksel Demirci sahne deneyimi yaşar. Diğer oyuncuların adlarını dönemin gazetelerini taramama rağmen tespit edemedim.

Geldik 1955'e. Bu yıl Moliere'in Cimri oyunu sahnelenir. Erkek rollerini Bursa Erkek Lisesi öğrencileri oynar. Oyunda Elise rolünde Meliha Yılmazlar, Mariane rolünde Neclâ Alemdar, Frosine rolünde Müfide Gökoğlu'dur. Mustafa Tayla yazısında kadın oyuncularla ilgili şöyle der: "Frosine de Müfide Gökoğlu, yüzde yüz muvaffak. Sevimli, fettan ve işgüzar çöpçatanlık Frosine'in değil de, sanki hakikatete Müfide Gökoğlu'nun vasıfları mimikleri, jestleri ve konuşmalarındaki serbestlik ve kendine yüzde yüz güvenişi Müfide Gökoğlu'nun hakiki bir sanatkâr haline getiriyor" ve "Elise de Meliha Yılmazlar, Marianne da Neclâ

Alemdar rollerini kusursuz oynadılar" (Hâkimiyet Milletindir, 13 Nisan 1955).

Bursa Kız Lisesi

1950'li yıllarda Bursa Kız Lisesi öğrencileri tek oyun sahneler. Erkek rollerini Bursa Ticaret Lisesi öğrencileri oynar.

Sene 1951. Tartuffe olarak bilinen oyun okunduğu gibi Tartuffe adıyla sahnelenir. Şermin Süter Marianne rolünde, At-yen İzbul Dorine rolünde,

Ayhan Avar Elmire rolünde sahneye çıkar. Diğer kadın rollerini kimlerin üstlendiğini tespit edemedim. Erdem Dilşen makalesinde kadın oyuncularla ilgili şu yorumu yapar: "utangaç ve durgun Şermin Süter hakiki bir sanatkâr idi hele o ikinci perdedeki babasının dizlerine kapanıp ağlama sahnesinde kendimi bir okul müsamesinde değil Molière'in Tartuffe'nü oynayan bir tiyatrodza zannettim", "Ayten İzbul, Dorine'in işgüzarlığına neşesini, her şey hakkında uzun uzadıya fikirlerini söylemek hakkını veren laubâlliliğini bihakkın kazanmıştır" ve "Ayhan Avar'da Elmire'nin sessiz ve kati hareketinin tam manasıyla yapmış ve muvaffak olmuştur" (Ant, 1 Mayıs 1951).

Sonsöz Yerine

1879-1959 yılları arasında profesyonel ve amatör 50 küsur kadın tiyatroya emek verir. 47'sinin adını tespit edebildim. Ermeni kadın oyuncular Bursa'ya gelmeden önce Osmanlı Tiyatrosu'nda çalışıyorlardı. Bu işten ekmek yiyorlardı. Yani profesyonellerdi. İstanbul'daki Osmanlı Tiyatrosu'nun kapanmasından sonra mecburen Bursa'ya turne yaptılar. Ahmet Vefik Paşa'nın desteğiyle üç sene Bursa'da kaldılar. Sonra?

Sonrası uzun bir boşluk. Tâ Halkevi'ne kadar. Türk oyuncular devreye girdi. Heps-i amatörü. Ya öğretmenlerdi ya da öğrenci. Halkevi'nde

tiyatro eğitimi yapılıyor muydu? Araştırmama rağmen tespit edemedim. Tiyatro için ellerinden geleni yaptıklarını söyleyebilirim.

Halkevi kapandıktan sonra yine öğretmenler ve öğrenciler devreye girer. Eğitim yılının son aylarında (Mart-Nisan-Mayıs ayları) birkaç kere oyun sahneleyerek tiyatroya gönlünü vermiş seyirciyi İstanbul'dan gelecek tiyatrolara muhtaç olmaktan kurtarıdılar.

Kaynakça

Ahmet Fehim Ahmet Fehim Bey'in Hâtıraları, (haz. Hafi Kadri Alpman), İstanbul: Tercüman Yayınları, 1977.

Ataş, Musa "Bursa Halkevinde Mete Temsili", Cumhuriyet (3 Mayıs 1933).

Bora, Oğuz Feraizci-zâde Mehmet Şâkir ve Bursa Tiyatrosu, C.2, Devlet Tiyatroları Yayınları Belgeler Dizisi, Ankara, 1987.

Dilşen, Erdem, "Müsamere Münasebetiyle", Ant, (1 Mayıs 1951).

Dutemple, Edmond "Bursa Kenti", Bursa'da Yaşam, (çev. Cem Demirpençe), (ed. Nahit Kayabaşı) (Ocak 2008) s. 14-24.

Evrenosoğlu, Feridun "Bir Müsamere Dolayısıyla", Hâkimiyet Milletindir, (10 Mart 1951).

Halkevi Bursa Bursa: Bizim Matbaa, 1933.

Kayabaşı, Nahit "Beyazperdede Zaman" (Murat Akgün ile mülâkat, 26 Ocak 1999/11.30, Akkılıç Kültürevi), Bursa Defteri, Sayı: 1, Mart, 1999, s. 94-101.

Özdemir, Bozkurt "Necatibey Kız Enstitüsünün Başarılı Müsamesesinde Neler Gördük?", Hâkimiyet Milletindir, (19 Nisan 1954).

Sevengil, Refik Ahmet Yakın Çağlarda Türk Tiyatrosu Tarihi, 2. Cilt, Kanaat Kütüphanesi: İstanbul, 1934.

---, Tanzimat Tiyatrosu İstanbul: MEB, 1961.

Simer, Turgut "Evimizin On Yıllık Temsil Çalışmaları", Uludağ, (Şubat 1942), Sayı: 44, s. 24-30.

Şarasan (Sarkis Tütüncüyan) Türkiye Ermeni Sahnesi ve Çalışanları, (çev. Boğos Çalgıcioğlu), Birinci Basım, bgst yayınları: İstanbul, 1914/2008.

Şenpamukçu, İ. Hakkı "Paydos'un Düşündürdükleri", Ataeli, (14 Mayıs 1959), Sayı: 624.

Tayla, Mustafa "Cimri", Hâkimiyet Milletindir, (13 Nisan 1955).

Uygun, Necdi "Göçmenler Menfaatine Verilen Enstitü Müsamesesinden İntibalar", Ant, (7 Mart 1951).

Bursalı Tahir Bey ve Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey'in gözünden

Karagöz Hacivat

Balıkhane Nazırı olur mu diye hiç şaşırmanın. Birinci dünya savaşında imparatorluğun en kalabalık ve en ayrıcalıklı şehri olan (ayrıcalıklı çünkü İstanbullular askere alınmazdı) İstanbul'u duyurmak kolay bir iş değildi. Yeterince kesilecek kasaplık hayvan bulunmadığı için, şehri yönetenler deryaya yani denize yönelmişlerdi. Talat Paşa'nın önerisiyle askerlerden balıkçı birlikleri kurulmuş. O yıllarda sadece İstanbul'da yaklaşık 500 bin ton balık tutuluyormuş. Şimdi Türkiye'de 200 bin ton balık tutuluyor dersek miktarın büyüklüğü iyice anlaşılır.

Eski İstanbul'un gündelik hayatını, bütün detaylarıyla ilk defa matbuat hayatına taşıyan 1842-1928 yılları arasında yaşamış, Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey'dir. Mahalleden saraya kadar geniş bir yelpaze içinde eski halk inançlarından eğlencelere, doğum adetlerinden kahvehanelere, devlet adamlarından musikişinaslara, meddahlardan şairlere, tulumbacılaran esrarkeşlere, tarikatlardan ticaret hayatına kadar eski İstanbul'un renkli hayatı ve bu hayatın kahramanlarıyla ilgili orijinal bilgi ve tespitleri, anıları 1922 yılında Peyam Sabah ve Alemdar gazetelerinde yayımlanmıştır. Entelektüel bir insan olduğu anlaşılan Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, Ahmet Nihat Banoğlu tarafından kitaplaştırılan anıları yetmişli yılların sonunda Tercüman gazetesince yayınlanan 1001 Temel eser dizisinde çıkmıştır.

Ali Rıza Bey, anılarında Karagöz ve Hacivat gölge oyununa da değinir ve ilginç bilgiler aktarır. Karagöz ve Hacivat'tan önce

kısaca gölge oyununun tarihçesini anlatalım.

Gölge Oyunu, geleneksel olarak hayvan derilerinden kesilerek hazırlanmış insan, hayvan, eşya gibi figürlerin bir ışık kaynağı önünde oynatılarak, gölgelerinin gerdirilmiş, beyaz bir perdeye düşürüldüğü gösteri sanatıdır.

Kökenleri üzerine çeşitli görüşler olmakla birlikte; Asya'nın zengin gölge oyunu geleneği, bu sanatın Cava Adası'ndan, Hindistan'dan veya Çin kültürlerinden 10. yüzyıldan itibaren yayıldığı öne sürülmektedir.

Doğu ülkelerine özgü bir sanat olan gölge oyununun ilkin Çin'den çıktığı söylenmektedir. Söylenceye göre Çin imparatoru Wu (MÖ. 140-87), çok sevdiği karısının ölümü üzerine derin bir üzüntüye kapılır. Şav-Wöng adlı bir Çinli, imparatorun üzüntüsünü hafifletmek için, ölen kadının hayalini bir perde arkasından gösterebileceğini söyler; sarayın bir odasına gerdiği beyaz bir perdenin arkasından geçirdiği bir kadının perde üzerine düşen gölgesini, ölen kadının hayali diye sunar (MÖ. 121). MS. XI. yüzyılda yazılmış bir Çin ansiklopedisinde bu olaydan söz edilmekte ve ansiklopedinin yazıldığı çağda gölge oyununun deriden yapılmış şekillerle pazar yerlerinde oynatıldığı belirtilmektedir.

Bir başka söylentiye göre, gölge oyunu Wayang adı verilen ve gerek şekilleri, gerek konuları bugüne değin korunan bu oyunlarda Hint efsanelerinin etkisi açıkça görülmekte imiş. Yapılan incelemelerden öğrendiğimize göre, Cava edebiyatında, evren, bir Wayang sahnesine, insanlar ve doğa da Wayang tasvirlerine benzetilmiştir.

İslam ülkelerinde görülen gölge oyununun, benzerlikler de göz önüne alındığında, Cava adasından geldiği tahmin edilmektedir. Anadolu'ya ise, 16. yüzyılda Mısır'dan gelmiş olma ihtimali büyüktür. Gölge oyunlarının Türklere, Cava ve Hindistan'dan geldiği de iddia edilmektedir.

Zamanla bu oyuna Türkler kendi yaratıcılıklarını katmış; ona çok daha renkli, hareketli, özgün bir biçim vermişlerdir. Öyle ki, 19. yüzyılda Mısır'ı ziyaret eden gezginler, orada izledikleri oyunun Karagöz ve Hacivat olduğunu ve gölge oyununun Mısır'a Türkler tarafından getirildiğini öne sürmüşlerdir. İlk başlarda 28 farklı oyundan oluşan Hacivat Karagöz oyunları zamanla çoğalmıştır. Ramazan ayında Kadir Gecesi hariç her akşam bir oyun oynanırdı. Farklı yörelere ait insanlar, oyunda yer alırdı. Bu oyunun piri olarak Şeyh Küşterî olarak bilinir. Öyle ki oyunun oynandığı perdeye "Küşterî Meydanı" da denilirdi. Oyun; Mukaddime (giriş), Muhavere (atışma), Fasil (asıl amacın, oyunun sergilendiği bölüm), yapılan hatalar için özür dilenilen ve bir sonraki oyun hakkında bilgi verilen bölüm olmak üzere dört bölümden oluşur.

Geleneksel Türk seyir sanatlarındaki türler, bir olayın, bir durumun, bir hikâyenin taklit, söz oyunları, şarkı ve danslarla anlatıldığı; belli bir hicivle güldürmeyi eğlendirmeyi amaçlayan oyunlardır.

Geleneksel Türk seyir sanatları kukla, karagöz, meddah ve bu üç sanatın bir karması sayılan orta oyundur. O dönem, Karagözcülere, Hayal-ı Zilci, Hayalbaz deniliyordu.

Köprülüler devrinde padişahlar Edirne'de yaşıyordu. Padişah IV. Mehmet, Hayal oyunlarına meraklıydı. 1685 yılında ünlü hayalci Ahmet Çelebi'yi Karagöz oynatması için Edirne'ye getirtmiştir. Padişahın huzuruna gitmek

için Ahmet Çelebi'ye iki atlı bir araba tahsis edilmiş, harcırahı, nafakası ve araba ücreti olarak toplam beş bin akçe ödenmiştir.

Sarayda yaşayanlarda geleneksel oyunlardan uzak değildi. Haremde Karagöz oynatılırdı. Bunun için seçilen cariyele Karagöz ustalarının talim verdiği belgelerden anlaşılmaktadır.

19. yüzyıldan itibaren Karagözcüler birleşerek bir esnaf teşkilatı oluşturdu ve kendileri dışında kimsenin Karagöz oynatmasına müsaade etmedikleri, 1910 yılında adliyede memur İzzet Efendi'yi resmi makamlara şikâyet etmelerinden anlaşılmaktadır.

1857 yılında ruhsat ücretlerinden şikâyet eden bir dilekçede Hayalci (Karagöz) kâhyası Seyyid Mehmet Salih'in de imzası vardı.

Sultan Abdülhamit'in istibdat yönetiminin sıkışması Osmanlının geleneksel Türk seyir sanatını yapanları da etkiler. Kuklacılar, hayalciler (karagöz-Hacivat), meddahlar ve ortaoyuncularını etkiler. Konularını günlük hayattan alan ve devlet yönetimindeki aksaklıkları eleştiren bu sanatçıların serbestçe yaptıkları faaliyetler, 1896 yılında çıkarılan bir nizamnameyle,

"Hangi lisan ve tarzda olursa olsun Osmanlı memleketi dâhilinde tiyatro, cambaz, hayal (Karagöz), hokkabaz, kukla oynatılmayacaktır."

Gelelim Ali Rıza Bey'in ifadesiyle Karagöz'e;

"Evvelce İstanbul ahalisinin başlıca eğlenceleri hayal, ortaoyunu, meddah, cambaz, hokkabaz köçek, incesaz takımları idi. Bunların pazar yerleri İstanbul'da. Kadıköyü'nde olduğundan ihtiyacı olanlar oraya müracaat ederlerdi. 1861 tarihinde adı geçen han yapıldığı için Baltacı Hanı bunlar için pazar yeri yapıldı.

Kadınlar cemiyetinde çengiler icrayı sanat ederlerdi. Zevk erbabının bir de meyhane âlemleri vardı. Sonraları garp medeniyetine, uyulmak istenildiği için alafranga eğlencelere heves olunmaya başladı. Galata ve Beyoğlu âlemlerine rağbet çoğaldı.

Bu saydığım eğlencelerin geçmişini mahiyetlerini, ahlâk bakımından iyi ve kötü taraflarını, Galata ve Beyoğlu eğlencelerini ve bunlara halkımızın düşkünlüklerini kısım kısım arz ve beyan etmek istedim.

Zaman geçtikçe asıl maksadından çıkmış olduğu için bugün o şaşaalı tiyatro-lara düşkün olanların nefretle reddetmekte oldukları hayal oyunu vaktiyle gerçek bir temsil gibi ulvî bir maksada dayanarak icat olunmuştur.

Şamdanîzade Tarihi'nin birinci cildinin 261. sayfasında şunlar yazılıdır:

283 sene, Şeyh Ayni Abdullah Küşterî Hazretler irşat edeceği zevata gece perde kurup arkasına mum yakıp hay-i huy ettirdikten sonra mumu söndürdükte karanlıkta bu suretler kaybolacak, bu dünyada her ne kadar rahat, alış-veriş, harp, kıtal, zevk-u safa, elem ve gam ve ibadet ve can çekişme zuhur ettikte bu gibi zill-ü hayale benzer deyu temsil etmişti. Sonra zill-ü

hayal oyununu bulup düğün ve helva geceleri vakit geçirmek için vesile yaptılar. Lâkin basiret ehli yine basiret göziyle nazar kıldıkta şeyhin kerametiyle irşad olur.

Bursa Mebusu Tahir Beyefendi tarafından yazılan bir makale ile Maarif Meclisi eski azasından Ziya Beyefendinin bana gönderdiği cevabi yazısı bu hayal oyunu hakkında etraflı bilgileri taşımaktadır. Bunun suretini ve hayal oyuncularının meşhurlarından tahkik edebildiklerimin isimleriyle sanatlarını ve maharet derecelerini aşağıya yazdım:

Tahir Bey'in yazdıkları;

Yüksek tabaka arasında "Haya", halk ve çocuklar arasında "Karagöz" denilir, terbiye ve edep dahilinde oynatılır. Hele oyuncu olan kimse nüktedan bulunursa çoğu zaman ibret alıcı ve uyarıcı olur. Hatta ibret gözüyle bakılırsa hayalin oynatılmasına cevaz bulunduğu hakkında din adamlarının fetvası bile vardır.

Kibarlar arasındaki şöhreti dolayısıyla bu oyun "vahdet" nokta-i nazarından icat edilmiştir. İcat eden de Bursa'da Hükümet Caddesinde medfun Şeyh Küşterî namında bilgin bir zat imiş. Rivayete göre Yıldırım Bayezit devrinde "Hacı İva", "Ham Evha", halk dilinde "Hacivat ve Karagöz" namlarında iki nüktecinin şakaları Seyh Küşterî tarafından hayalde gösterilerek meydana

gelmiştir.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin birinci cildinin 654. sayfasından itibaren Karagöz oyununa dair bir nevi hürayefiyi andırır nakillere göre Hacivat'ın Alâeddinî Selçukî zamanında Mekke ile Bursa arasında gidip gelen Bursalı biri olduğu, Arap eşkıyası tarafından katlo-lunduğu Bedrihanin'de gömüldüğü ve Karagöz'ün de Kırkkiliselî (Kırklareli) olup İmparator Kostantin'in postacısı olduğu ve bunların konuşmaları hayal perdesinde gösterilerek Bayezid'in huzurunda icrayı sanat eyledikleri anlatılır. Fakat İmam Şu'ranî, Şeyh Ekber'in "Fütühat-ı Mekke"sinin 317. bölümünden naklen halkın hicabı arkasında olarak Cenab-ı Hakkın hakikaten fail-i muhtar olduğunu bilmek isteyen hayal-i settare ile suretlerine nazar etsin diyerek başladıkları başta hayal oyununa düşkünlükleri ve vukuf ehlinin bu

Sireti surette mümkündür temasa eylemek

Hail olmaz ehi-i irfani basiret perdesi

Her neye im'an ile baksan olur iş aşikâr

Kılmış istilâ cihanı hab-ı gaflet perdesi

Bu hayal âlemi gözden geçirmektir hüner

Nice kara gözleri mahvetti suret perdesi

Şem'i aşkla yandırıp tasvir-i cisminden

geçen

Ademi âmed-i şadetmekte azimet perdesi

Hangi zille iltica etsen fena bulmaz acep

Oynatan üstadı gör kurmuş muhabbet

perdesi

Dergâhi Ali Abada müstakim ol Kemteri

Gösterir vahdet eyleyen kalktıktan kesret

perdesi

Şeyh Küşteri'nin ününe "Gülşen" adın-

daki eseri de delildir. O eserden (aşağı-

daki beyt) nakledilmiştir:

Ademsin ol ademde sende sakın

Bulunmaz vâcibe malûm ve mümkün

Aşağıdaki manzume de hayal oyunu

Nikâtin anlasun ehl-i deyu arz-ı nezakettir
Sönünce şem eşhas sürem nabut olur
birden

Cihanın bî beka olduğuna işte işarettir

Diğeri:

Şem'ai şâri yanınca cilvezardır perdemiz

Pertev-i feyz-i safalar ruşenadır perdemiz

Her dakika calib-i hayret menazır arze-

der

Bir temaşahane-i ibretnümadır perdemiz

Diğer:

Şem'amızda pertev-i feyz-i hakikat aşikâr

Hayre-sâz dide-i ehl-i dehadır perdemiz

Dideler ruşen gönüller zevkyab olsun bu

şeb

İnşirah efzay-i bezme âşinadır perdemiz

Gelse ol çeşm-i siyahım handeler peyda

olur

Cilvegâh-ı şahid-i zevk-u safadır perdemiz

Bu bahis hakkında Mülga Meclis-i Ke-bir-i' Maarif azasından muallim Ziya Beyefendinin bana cevaben gönderdiği tezkerenin suretini aşağıya derceyledim:

"Meşhur Karagöz oyununun icadı Bursa'da Belediye Bahçesi karşısında gömülü olan Şeyh Küşteri'ye isnat edildiği ve muharrirlerimizden müelliflerimizden birçok ünlü zatın da buna inandıkları beyan-ı âlisiyle bu hususta başkaca bilgi ve mütalâam varsa bildirilmesi "emelpiray-i tazim olan tezkere-i devletlerinde" emir buyurulmuştur.

Bendeniz yüksek amirlerine uymayı bir şeref telakki eylediğim için cevabımı takdime cesaret ettim:

Sultan-ül Evliya, mürebbiyülârifin, fâhrülmuhakkıkın hatm-ı velâyet-i Muhammediye muhiyyül milleti ved-din Ebu Abdullah Muhammet bin Ali ibnilarabî-etTai-ül-Hatemi el-Endülüsî Radyallahü-anhu ve arda Hazretlerinin "Fütühat-ı Mekkiye" ismindeki yüksek eserlerini dikkatle mütalaa etmiştim. Bu kitap hakaik-i nisabın üç yüz on yedinci babı ki on yedinci fıkrasının sorularınıza tam cevap teşkil edeceğini hatırladığımdan o fıkrayı aynen tercüme ederek aşağıya alıyor ve tercümenin sonunda da bahsimize ait bir iki düşünce arz ediyorum. Bu suretle hakikatın meydana çıkmasına hizmet etmişsem kendimi bahtiyar addeder ve her halde "bekay-i muhasin-i enzar-ı devletlerine arz-ı iftikar" eylerim.

Hazret-i Şeyh buyuruyorlar ki:

Bizim bu meselede ima ettiğimiz şeyin hakikatini bilmek murad eden, hayal perdesine oradaki suretlere ve o suretlerden söyleyene baksın ki küçük çocuklar bu perdenin mahiyetinden ve onun arkasında durup eşhası oynatan ve şahısların dilinden söyleyen zattan

oyundan ince mânâlar çıkarttıklarını muvafak olarak beyan eylediklerine ve şeyhin vefatı ise herhalde Şeyh Küşteri'den evvel, yani 638 (1240) tarihi olduğuna nazaran bu oyunun Muhiddin-i Arabînin vatani olan Endülüs kıtasındaki Araplar arasında dahi "Settâre" adıyla meşhur olduğu anlaşılır.

Bir nüshası Ragıp Paşa Kütüphanesinde mevcut olan Arapça "Tayf-ül Hayal" adındaki eser de bu hususta yararlıdır.

Her ne hal ise bu oyun hakkında birçok manzume yazılmıştır. Karagöz'ün mezarı Mevlid yazarı meşhur Süleyman Dede merhumun yakınında ve Çekirge'ye giden yolun sağ cihetinde görülmektedir. Mezar taşının üzerinde şu manzume vardır:

Nakş-ı sun'un remzeder hüsnünde rüyet perdesi

Hâce-i hükm-i ezeldendir hakikat perdesi

hakkında söylenmiş ibretli bir eserdir:

Bu perde çeşm-i ehl-i zahire bir nakş-ı

surettir

Rûmuz erbabına amma ki temsil-i hakikat

kattir

Cihana benzetip Şeyh Küşteri bu perdeyi

kurmuş

Müşabih eylemiş ecnasa tasviri ne dik-

kattir

Hevâdar safaya nesve bahşeyler bunun

seyri

Hakikat-bin olan erbab-ı tab'a ayn-ı ib-

rettir

Ne var bilmez veray-i perdede kimsedir

tahkik

Lisan-ı hal ile hali cihanı bir hikâyettir

Eğer dikkat olursa Karagöz'le Hacı

İvaz'ın

Malik-i fehmeden ehl-i kemale başka

halettir

Nice mânâ olur melhuz tahtında seyret

habersizdir, onu görmezler.

Dünyada da hakikat, bunun aynıdır, insanların çoğu farz ettiğimiz küçük çocuklar gibidir. Bunun sebebi açıktır. Görülür ki, küçük çocuklar hayal meclisinde sevinirler, sevinçlerinden güler, oynarlar. Gaflet erbabı ise hayal meclisini sırf vakit geçirecek âdi bir eğlence sayarlar.

Alimler ise bundan ibret alırlar; onlar bilirler ki, hayal perdesi ancak bir misaldir.

Bunun için önce hayal perdesinde Vassaf denilen zat gözükür, söz söylemeye başlar. İlâhî azameti dile getirir. Kendisinden sonra hayal perdesine birbiri ardınca her sınıftan gelen suretler ile mükâleme ve muhavere eyleyebilirler. Seyredenler bildirir ki: Hak Taalâ bu perdeyi kullarına bundan ibret alsınlar diye nasip eylemişlerdir. ‘

Bununla beraber hayal perdesinde gizli hakikatleri gaflet erbabı gülünç bir eğlence sayar.

İşte bundan sonra Vassaf perdeden kaybolur. Vassaf dediğimiz zat, bizce Adem aleyhisselâmdir. “Fütuhât-ı Mekkiye”nin tercüme eylediğimiz şu bahsini, okuyan Orhan Gazi zamanı ricalinden olan Şeyh Küşteri’nin Karagöz oyununun mucidi olamayacağını teslimde tereddüt etmezler. Zira Şeyh-ül Ekber efendimiz Kitab-ı Fütuhât-ı 599 (1202) tarihinde Mekke-i Mükerreme’de buldukları sırada telif buyurmuşlardır; bu sabittir. Tabiatıyla bahsettikleri hayalin de ondan evvei mevdut olması zaruridir.

Müellifin Şam’da oturdukları sırada, yani 600 (1203) tarihlerinden sonra bir kere daha Fütuhât nüshasını yazmış bulunmalarının esas meseleye hiçbir tesiri olamaz.

Şeyh Küşteri ise 761 yılında vefat etmiş olan Orhan Gazi sırasında yaşamış bir zattır. Kendisinin o tarihten bir buçuk asır evvel mevcudiyeti bilinen bir oyunun icat hakkına sahip olmasına nasıl ihtimal verilebilir? Kaldı ki Fütuhât’ın satırlarında biraz dikkat edilirse bu oyunun Fütuhât’ın telif tarihinden de çok zaman evvel Arap diyarında mevcut ve meşhur olduğu anlaşılır.

Buna binaen denilebilir ki, Osmanlı medeniyetinin zuhur ve intişarı üzerine Bursa’ya gelmiş olan Şeyh Küşteri, evvelce Arap diyarında görüp bellediği oyunu Osmanlı medeniyetini teşkil eden heyetin kabiliyetini görerek o sırada Arapçadan Türkçeye nakil ve tercüme etmiştir.

İşte Şeyh Küşteri olsa olsa Osmanlılık

dünyasında bunun ilk önce nakli ve nesri hak ve şerefini muhafaza edebilir. Esasında icadına sahip olamaz. Bu âcizleri Arap medeniyetine ait tafsilâtı maalesef görüp mütalaa etmeye muvaffak olamadım. Ümit ederim ki göremediğimiz eserlerde bu oyunu icat edene ve icat tarihine ait tafsilât da vardır.

Lâkin şurası gayrikabil-i inkardır ki, Osmanlı müelliflerinden, Şeyh Küşteri’nin mucitliğine inananlar kütüphanelerimizde ve memleketimizde nüshası pek çok olan Fütuhât’ı da okumaya muvaffak olamamışlardır.

Yukarıdaki tafsilâttan anlaşıldığına göre hayal oyunu çok zaman evvel mevcut olup fakat Orhan Gazi asrı ricalinden Şeyh Küşteri, Osmanlıların kabiliyetlerine göre değiştirmiş, düzenlemiş, Yıldırım Bayezit zamanında da intişarı başlamıştır.

Tarihler Bayezit’in birçok nedimleri olduğunu yazarlar. Bunlardan Kör Hasan adında bir zat bu sanatı çok iyi bilirmiş ve padişahın huzurunda oynatmış.

Kör Hasan’ın torunlarından Mehmet Çelebi de hayal oynatmakta pek ünlü imiş. Haftada birkaç gece Dördüncü Murat’ın huzurunda Karagöz oynatmış.

Yedi yaşında tahta çıkan Avcı Mehmet hayal oyununu sevdiğinden Bekçi Mehmet adında bir hayal oyuncusu padişahın mizacına göre bazı değişiklikler yaparak onu eğlendirmiş. Bu bekçi Mehmet 1659 tarihinde vefat etmiştir. Sonraları Şerbetçi Emin adında biri şöhret yapmış.

Üçüncü Selim zamanında yetişen Kasımpaşalı Hafız Bey ve ikinci Mahmut’un nedimlerinden Sait Efendi benzeri az bulunur hayal oyuncuları imiş.

Bu hafız Beyi, Beylerbeyi yahılarından birinde yapılacak sünnet düğününe peylemişler. O cemiyette bir unutkanlığın hatasını hemen düzeltip maharetini yine ispat etmiş. Böyle olduğu halde Üçüncü Selim huzurunda Karagöz oynatarken yaptığı bir gaf yüzünden oyunu hemen tatil etmiş ve sanatı da bırakmıştır.

Türkler Anadolu’ya yerleştikçe yeni karakterler sırayla oyunlara eklenir. Karagöz, Hacivat ve eşlerine, Beberuhi, Acem, Laz, Ermeni, Rum, Yahudi eklenir. İstanbul’un fethinden sonra zenne, frenk ve Tuzsuz Deli Bekir, Arnavut ve Rumelili karakterlerinin oyuna katıldığını görürüz. Osmanlı’nın çöküş dönemindeyse çelebi, efe ve muhacir karakterleri eklenir.

Son yılların en ünlü hayalcileri olarak radyoda karagöz programı yapan Hayali Küçük Ali, Hadi Poyrazoğlu, Metin Özlen, Orhan Kurt, Taceddin Diker, Hayali Torun Çelebi’yi sayabiliriz.

Oyun Hacivat’ın sahneye çıkıp, “...Geldim şu küçük perdeye, bir arkadaş bulmaya, o söylese ben dinlesem, ben söylesem o dinlese. Bizi seyredenler neşelense... Ah, yar bana bir eğlence medet...”

Çocukluğumda gölge sanatının ustaları okulumuza gelir ve gösteri yaparlardı. Radyoda Karagöz saati vardı. Hayali Küçük Ali Karagöz ve Hacivat’ı canlandırdı. Bu geleneği Bursa’da sürdürülüyor.

Bursa, gölge oyunlarına sahip çıkar ve gölge oyunu geleneğini sürdürmede liderliği üstlenir. Kent Otel’de 1993’te 16-20 Kasım tarihleri arasında “I.Milletlerarası Bursa Karagöz-Kukla ve Gölge Oyunları Festivali” düzenlenir. Ayrıca festival kapsamında bir de sempozyum düzenlenir.

Ayrıca 1994 senesinin Şubat ve Mart aylarında ilk “Karagöz Çıracılık Semineri”ni düzenler. 1997 yılında UNİMA Türkiye’nin Bursa Şubesi kuruldu. Karagöz ve Hacivat’ı yaşatmak için Bursa’da bir Karagöz evi yapılması fikri oluşur. Karagöz Evi’nin yapımını dönemin Belediye Başkanı Erdem Saker başlattı. Karagöz Sanat Evi 14 Haziran 1997 günü açıldı.

KAYNAKÇA:

- Ali Rıza Bey, Bir Zamanlar İstanbul, İstanbul
- Şehrengiz, Şehrengiz sayı:66, s:17
- Tarih dergisi, sayı:30, Kasım 2016 Ekrem Hayri Peker

Uludağ yolu Mudanya'dan başlar

Uludağ ile tanışıklığım çok eskilere dayanır. Uludağ benim 40 yıllık dostumdur, gâh sevgi verir, gâh umut. Şehrin bunaltıcılığı, kirliliği ve keşmekeşinden kaçış noktasıdır. Alır sıkıca kavrar içine ve bırakmaz sizi. Güzelliğiyle âşık eder kendine her seferinde.

Mudanya'da oturan halama Karaköy'den kalkan bir vapur ile giderdik. Keyifli bir yolculuktan sonra, vapur 4-5 saatte Mudanya İskelesi'ne yanaşır. İstanbul'dan gelenler için Mudanya İskelesi, adeta Bursa'nın bir giriş kapısıdır. Mudanya-Bursa minibüsleri yaklaşık bir saatlik bir yolculuktan sonra sizi şehre ulaştırır, şimdi daha da kısa. Çocuk gözüyle yapılan seyahatler önemlidir. Hele uzun süren bir gemi seyahati ile başlıyorsa, ayrıntılar unutulmaz. Gemide tek başına dolaşır, değişik

katlarını ve yolcu salonlarını keşfederdim. Kimi zaman burun kısmında, gemimiz ile yarışan yunusları seyre daldım. Hele gemiye bindiğimde yanımda bir yaşıtım varsa değmeyin keyfime. Zeytin diyarı Mudanya'da birkaç gün geçirir, ancak ziyaretimizin bir kısmını mutlaka Bursa'ya ayırırdık. Her yıl Mudanya üzerinden Bursa'ya giderdik, ama 3-4 senede bir kere, mutlaka Uludağ'a çıkardık. Onun içindir ki, çocukluk hatıralarımda ve gemiyle gittiğimde hâlâ Uludağ seyahati benim nezdimde Mudanya'dan başlar.

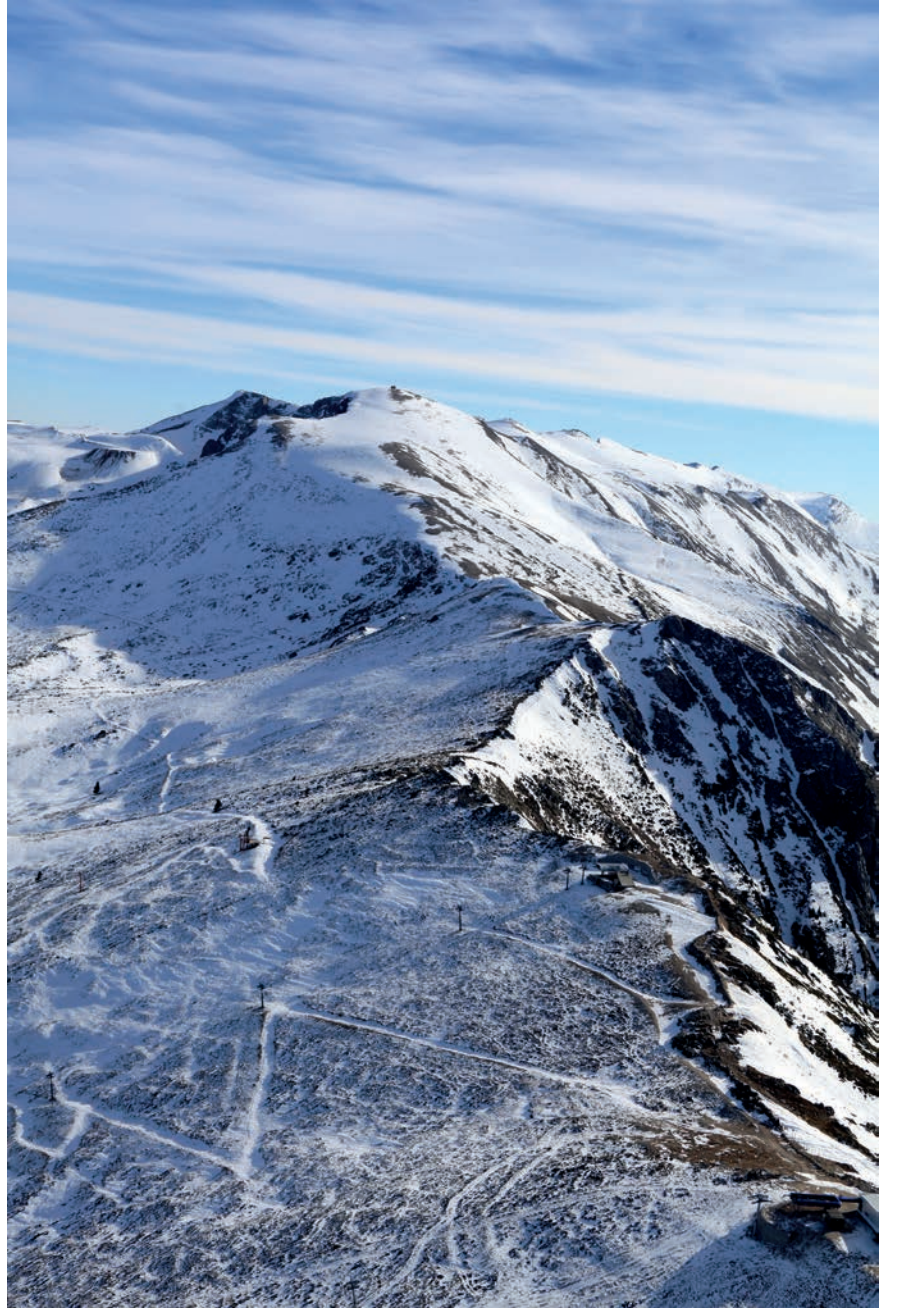
Uludağ'a Öyle Kolayca Kavuşulmaz...

Uludağ'a öyle kolayca kavuşulmaz. Zordur, yüksektir, yücedir, erişilmez gibi görünür önce. Ama sonra kollarını ve kapılarını ve de tabii ki yollarını açar size. Hadi size ilk tanışmamın hikayesini anlatayım. Herkes önce bebektir, ama sonra çocuk, delikanlı, yetişkin bir birey, olgun bir insan ve ihtiyar olur. Bebekliğimi hatırlamam mümkün değil. Ama çocukluğumun Uludağ hatıralarıyla başlayalım.

Bir gün annem, tatlı bir hazırlığa girdi. Bavullar hazırlandı, yıkandım, paklandım ve tertemiz bahriyeli kıyafetimle babamla birlikte yola çıktık. "Anne nereye gidiyoruz?" diye sorduğumda, "Önce vapurla halana gideceğiz, sonra Bursa'yı gezeceğiz ve seni bir teleferiğe bindirip Uludağ'a götüreceğiz" dedi. Trolleybüsü ve Tünel'i biliyordum, tramvayı ise duymuş ama görememiştim. Fakat teleferik kelimesini ilk defa duyuyordum. Merakla sordum, ama annemin anlattığı şeyleri o an için kavrayabilmem mümkün değildi.

Önce bir trolleybüs ile Edirnekapı'dan Karaköy'e, sonra rıhtımdan kalkan Mudanya vapuruna bindik. Mudanya İskelesi'nden yürüyerek halama gittik, halamın oğlu ile sarmaş dolaş olduk, oyunlar oynadık. Hemen sordum, "teleferiğe bindin mi hiç?" O ise "bindim oğlum, çok güzeldi, yalnız sen korkarsın, çok yüksekten gidiyor. Bir oda gibi vagon var, ama raylarda değil, tellerin üstünde hareket ediyor" diye cevap verdi. Merakım gitgide artıyordu.

Ertesi gün klasik Bursa turumuzu yaptık. İskender Kebabı ve ilk defa Bursa'da tattığım Uludağ'ın o güzel kestanelerinden mamul kestane şekerini yedik. Yeşil Türbe'yi ziyaret edip oradaki çay bahçesinde, biraz nefeslendik. O zamanlar henüz İstanbul'da olmayan eşsiz lezzetteki "Uludağ" gazozumuzu içtikten sonra Bursa'nın güzelliklerini temaşa ettik. Benim çocukluğumda birçok gazoz vardı ama kola çok azdı. Çocukluğumun en büyük lüksü ve zevkinin gazoz içmek ve yazlık sinemaya gitmek olduğunu da bu vesileyle belirtiyim. Ünlü meşrubat firmalarının Olimpos, Çamlıca, Elvan, Ankara ve Hisar gazozlarının hepsinden birçok kez içmişimdir. Ancak birincilik kürsüsünde daima Uludağ gazozu yer almıştır.

Uludağ'ın gerçek başlangıç noktası: Teleferik...

Sıra gerçek Uludağ'a gelmişti. Bize yol üstünde kendini devamlı bir gösterip bir kaybolan Uludağ'ı görmek çocuk gözüyle bana daha bir heyecan veriyordu. Nihayet, ismini bir semte veren Teleferik'e ulaştık. İlk hatırladığım, biletlerin pahalılığından dolayı anne babamın binip binmemekteki kararsızlığıydı. Ama benim ısrarım üzerine binmeye karar verdiler. Boyum, teleferiğin camlarına zor yetişiyordu. İçine bindiğimiz vagon, birden tellerin üstünde yukarı doğru hareket etmeye başladı. Birkaç dakika içeri-

sinde o koca şehir Bursa, gözlerimizde önce ufaldı, sonra kayboldu. Yemyeşil bir deniz gibi altımızda uzanan o ulu çam ağaçlarının her biri bir başka güzeldi. Güzergâh üzerinde, çoğu zaman ağaçların yoğunluğundan, zemin bile görünmez oluyordu.

Teleferik yolculuğumuzda Kadıyayla aktarma istasyonundan sonra Sarıalan adlı istasyona ulaştık. Gezip dolaştıktan sonra Bursa'dan yüce ve erişilmez görünen ve zirvesiyle tam bir dağa benzeyen Uludağ'ın, bu mevkinin sadece ağaçlar içinde güzel bir piknik yeri olduğunu görmek beni çok şaşırtmıştı. Bir tek, ahşap hediyelikler-

le dolu dükkânları izlemek ve satılan ahşap kalemlerin üzerine özel yakıcı bir kalemle isminizin yazılmasını ise hayranlıkla hatırlıyorum. Ama teleferikle dönüş yolculuğu çok daha heyecanlıydı. Teleferiğin üzerinde hareket ettiği direklerden her geçişte bir boşluğa düşüyormuş hissine kapılmanız, bütün lunapark oyuncaklarından da heyecanlıydı. Çocuklukta Uludağ'a dair gezilerim 14-15 yaşa kadar benzer hikâyelerle birkaç kez devam etti.

Uludağ'ın Zirvesini Görebilmek...

Uludağ, bir genç delikanlı olarak peşimi bırakmadı. İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü'nde okurken, tabiata, dağlara ve belki de Uludağ'a olan aşkımdan 18 yaşında üniversitenin Dağcılık Kulübü'ne üye olmuştum. Hafta sonları Gebze Ballıkaya'da başlangıç olarak yaptığımız trekking etkinliklerinden sonra, ilk ciddi faaliyetimiz İzmit Keltepe'deydi. İkincisi ise Uludağ'a olacaktı. Yeme içme ve yol masraflarımız kulüp tarafından karşılanıyordu. Ancak en temel ihtiyacımız olan uyku tulumu, sırt çantası ve dağcılık ayakkabılarını 1986 yılında temin etmek, bizim gibi dar gelirli bir aile için oldukça zordu. O zamanlar, İstanbul Beyazıt'a Polonyalı turist akını olmuştu. Bu insanlar ça-

Uludağ'a öyle kolayca kavuşulmaz. Zordur, yüksektir, yücedir, erişilmez gibi görünür önce. Ama sonra kollarını ve kapılarını ve de tabii ki yollarını açar size.

dır, uyku tulumu, sırt çantası ve çeşitli elektronik aletleri yanlarında getirip çok ucuza satarlardı. Çadırı bir arkadaşımдан ödünç, dağcı botu ve sırt çantasını ise kendi harçlığımla satın alıp hazırlıklarımı tamamladım.

Uludağ otobüsümüz kulüp tarafından tutuldu ve Çekirge üzerinden Uludağ'a ulaştık. Oteller bölgesini hızlıca geçtikten sonra yaklaşık 1.800 metre yükseklikteki kamp yerimize ulaştık. Çadırlar kuruldu, kamp ateşi yakıldı. Tabii Mayıs ayı olmasına rağmen yukarıda havanın ne kadar soğuk olduğunu belirtmeye gerek yoktur her halde. Uyku tulumumun altına koyacak matım yoktu. Ancak yanımda getirip şişirdiğim bir deniz yatağı, hem konfor hem de yerden gelecek soğuğu kesmesi açısından çok faydalı olmuştu. Çadır iki kişilikti. Ama tarih bölümünde okuyan üçüncü arkadaşımızı dağın başında dışarıda bırakacak halimiz yoktu tabii. Onu da aldık çadıra, biraz sıkışık da olsa katlandık. Tek sıkıntımız darlık sebebiyle kenarda yatan bir arkadaşımın, sabah

kalktığında çadır bezine değen saçlarının buz tutması olmuştu. Uludağ bize yaptığı bir cilveyle kendini hatırlatmıştı. Sabah bir çığlıkla uyandık, "saçlarım buz tutmuş imdat" diyerek, bağırıyordu arkadaşım. Sabah çadıra yağın çığın soğukta buz tutmasıyla arkadaşımın başına bu talihsiz olay gelmişti. Çok güldük tabii. Şimdi üniversitede doçent olan arkadaşımın bu hatırasını hiç unutamam.

4-5 günlük faaliyetimiz başlamıştı. İlk gün küçük tepelere yürüyüş faaliyeti başlamış. Hocamız bize dağcılık ile ilgili ipuçları, temel teknikler ve kendi başından geçen anılarını anlatıyordu. Wolfram tesislerine doğru yaptığımız bir yürüyüşte ampullerin içindeki o ince telin buradan çıkarılan madenden üretildiğini söylemişti. Uludağ genç dağcıya, kendi özündeki zenginlikleri madenleri tanıtmaya başlamıştı.

İkinci gün zorlu bir yürüyüşten sonra Uludağ'ın zirvesi zannedilen ancak dağcıların Keşişin evi diye adlandırdıkları harap binanın bulunduğu ikin-

ci yüksek noktasına yani 2.486 metreye ulaştık. Bursa'dan görülebilen karlı zirve meğerse burasıymış. Genç dağcı Yıldırım, hayatında çıkabildiği en yüksek zirveyi hayranlıkla seyretti. Yorgun argın 1.800 metre civarındaki kampımıza döndüğümüzde nasıl yemek yiyip kendimizi tulumun içine atıp uyduğumuzu hatırlamıyorduk bile.

Ertesi gün yorgunluktan biraz rahatsızlandım. Arkadaşlar ayrılırken, beni kampta nöbetçi bıraktılar. İnzivaya çekilmek, kendini ve tabiatı dinlemek, huzur dolu bir sessizlik, her türlü caydırıcıdan kurtulup, kendi içine dönebilmek kavramlarını yaşadım 8-10 saatlik yalnızlığımda. Efendimiz Hz. Muhammed'in "Bir saat tefekkür yetmiş sene nafil ibadetten hayırlıdır" hadisinin manasını yaşadığımı, ancak yıllar sonra idrak edecektim. Meğer beni bu kadar etkileyen, bu deruni mana imiş. Allah u Teâlâ'yı hatırlamak, zikretmek şehirlerde, kalabalıklar ve iş güç koşturmasında ne kadar zor. Hz. Resullullah'ın sığındığı Nur dağındaki Hira mağarası geldi aklıma. Hatıralarımda bir günlüğüne sığındığım Uludağ'ın, Medine'deki kardeşi Nur dağına bir selam gönderdim, salavatlar ile birlikte.

Yalnızlığımda minik sincaplar arkadaş oldu bana. Telaşlı koşturmalarını izlemek ayrı bir zevkti. Birazdan bir koyun sürüsüyle bir çoban geçti uzaktan. Dağ başında hiç tanımadığım bir insana el salladım ve selamlaşmanın ne kadar önemli olduğunu bir kez daha düşündüm. Yalnızlığımda vazifelerim de vardı tabii. Yaklaşık 30 kişilik kafilemize yemek hazırlamak görevi verilmişti bana. Evde zorlukla yumurta pişiren 18 yaşında bir gencin, 30 kişiye nasıl yemek hazırlayacağı da ayrı bir problem. Dev kazanımıza dereden taşıdığım suyu doldurup, altında çam odunlarından oluşan ateşimizde kaynattım. Sonra tam 8 paket makarnayı içine atıp hamur olmadan pişirdim ve süzdüm. Arkadaşlar o kadar açtılar ki, yaptığım lezzeti tartışılır makarnayı afiyetle yediler.

Faaliyetin üçüncü gününde Uludağ'ın 2.543 metre yükseklikteki zirvesine ulaşacaktık. Günümüzde bazı dağcılar GPS cihazlarıyla yaptıkları yükseklik ölçümünde Uludağ'ın Karataş zirvesinin 3 metre daha yüksek olduğunu iddia etmekte. Keşişin evi dediğimiz zirveye çıkmadan, başka bir yoldan gerçek zirveye doğru ilerledik. Yanlış hatırlamıyorsam bir saat kadar

süren hafif yokuşlu bir eğimde yürüyerek, tepelerde serpantin yaparak ilerledik. (Serpantin bir dağcılık tabiri. Düz değil çaprazlama ilerlemek demek. Böylece daha az yorucu oluyor çıkışlar) Zirveye ulaştık ama hayalimizdeki gibi değildi. Yani sivri üçgen bir mevkii değildi zirve. Bu dağcılık sporunun ancak başlanınca öğrenilebilen gerçeklerinden bir tanesiydi.

Zirveye giderken etrafta ne bir ağaç, ne bir çiçek hiçbir şey yoktu artık. Çünkü belli bir yükseklikten sonra yeşil örtü tamamen kayboluyor. Üzerinde yürüdüğünüz sadece kaya, toprak ve kar kaplı zemin oluyor. Bir arkadaşımın botu yırtılmak üzereydi, yaptığı espri halen kulaklarımda: "Buralar ne kadar ıssız, kimseler görülüyor" dediğimde, "Olur mu zirvenin arkasında kimsenin bilmediği bir ayakkabıcı var. Gizli pençe yapıyor. Müthiş" deyip hepimizi güldürmüştü.

Zirveye ulaştık. Öncelikle kısa bir yemek molası verdik. Yanımızda getirdiğimiz şeftali kompostosu ve zeytinimizi yiyerek enerjimizi tazeledik. Şöyle bir nefeslendikten sonra kaya ve taşların altına saklanmış zirve defterini aradık. Buraya ulaşan dağcılar, naylon torbalarla korunmuş defteri açarak isimlerini yazıyorlar. Yani izi-

nizi bırakıyorsunuz, zirveye. Bir dağcı geleneği işte.

Bu zirvedeki deftere isim yazma adeti tamamen bidat efendim. Bu vesileyle Osmanlılara da çok kızdım. İnsan bu zirveye bir tarihi mermer çeşme yaptırır; hem suyunu içer, hem de üzerine yağlı boyayla isimlerimizi ve özlü sözlerimizi grafiti usulü yazardık! Ah ah nerede efendim; yetkililer tarihten bu yana uyumuşlar!

Zirveden sonra kampımıza döndük. Ertesi gün dönüş hazırlıklarımız başladı. Uludağ zirvesine bir daha göremek üzere elveda dedik. Çünkü bir rahatsızlığım sebebiyle bu faaliyetten sonra dağcılık maceram daha hayatımın baharında iken sona erdi. Oysa ki sırada Toroslar, Erciyes ve Ağrı vardı.

Maden suyu...

Gelelim Uludağ ile ilgili diğer bir hatıra... Halaoglum Coğrafya Öğretmeni Engin'in tayini, Uludağ'ın en güzel köylerinden Soğukpınar'daki son derece güzel yapılmış liseye çıkmıştı. 1997 kışında onu ziyaret etmek için yola çıktık. Bizi Bursa'da karşıladı. Arabasıyla Uludağ'ın güzelliklerini seyrede seyrede ormanın içindeki temiz havanın ciğerlerimizi adeta bombardımana tabi tuttuğu köye vardık. Engin okulun lojmanında kalıyordu. Dağın başında gerçek soğuşu hissetmek bir İstanbullu olarak bizleri fevkalade etkilemişti. Yatarken yatak odasındaki sobayı da yakmamıza rağmen, sabaha kadar söndüğü için, yorganımızı açmak bile istemedik uyandıığımızda.

Köyde birkaç gün kaldıktan ve çevredeki birkaç güzel yayla ve Keles'i gördükten sonra dönüş zamanımız geldi. Bursa'ya doğru inerken bir yerde mola verdik. Bizim halaoglu biraz uzakta "Uludağ" firmasının maden suyu tesislerini gösterdi. Burada her yerden maden suyu kaynar dedi. Bir bardak alıp kayalardan sızan maden suyunu bize ikram etti. Uludağ bizi şaşırtmaya ve ikramlarına devam ediyordu.

Osmanlı Belgelerinde Keşiş Dağı...

Gelelim Uludağ ile ilgili hatıralarımın son bölümüne... 1989 yılında çalışmaya başladığım Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde, Devlet-i Aliyye'nin tüm

şehirleri ve coğrafyasına dair eşsiz nitelikte birçok belgesini tasnif ettim, okudum ve inceledim. Bu vesileyle Uludağ ile yollarımız bir kez daha keşişti. Bu yüce dağın, Osmanlı dönemindeki isminin “**Keşişdağı**” olduğunu genç bir arşivci iken öğrendim. Madencilik, saraya buz temini, şifalı otlar ve maden suyu ile ilgili konuları içinde barındıran belgelerden birkaç örnek verip, yazıma nihayet vermek istiyorum.

Uludağ ile ilgili bakabildiğim en erken tarihli belge Sultan II. Selim dönemine ait ve Keşiş Dağı’nda bulunan nehirlerdeki balıkların sadece Hassa-ı Hümayun için avlanmalarıyla ilgilidir. Devletin görevlendirdiği kimselerin haricinde buradan kimsenin avlanmasına müsaade edilmemesi 27 Haziran 1571 tarihli Divan-ı Hümayun yani günümüzdeki Bakanlar Kurulu kararıyla Bursa kadısına emredilmiştir¹. Demek ki balıklar o kadar lezzetli idi ki gerek yenmesi için Saray’a, gerekse ekonomik değerinden dolayı istifade için sadece devlete ayrılmıştı.

Osmanlı arşiv belgelerinden vereceğim ikinci örnek, Sultan I. Abdülhamid dönemine ait, 22 Eylül 1761 tarihli bir ilamdır. Bu ilamda, Bursa’da Keşiş Dağı’nda çıkan maden için Kirazlı isimli mahalde maden emini ile madenciler için yapılacak binalardan ve özelliklerinden bahsedilmektedir. Osmanlı zamanında işletilen madenlerin bir kısmının Keşiş Dağı’ndan çıktığını bilmek ülkemiz madencilik tarihi açısından önemlidir².

Yine aynı padişah döneminde 6 Mart 1775 tarihli bir başka belgede Buzcubaşı Selim Ağa’nın adamları tarafından Keşiş Dağı buzluklarından buz kestirilerek Mudanya İskelesi’ne nakli ve buzlukların da temizlenmesi emredilmekteydi³. Buradan elde edilen buzlar gerek Saray gerekse de İstanbul halkının ihtiyacında kullanılmaktaydı. Benzer konulu belgelerde de buzların erimemesi için azami dikkat gösterilmesi ve araba, katır ve diğer malzemenin tamamlanarak hiçbir yerde zaman kaybetmeden ve beklentirilmeden İstanbul’a ulaştırılması konusunda hassas olunması için emirler gönderilmekteydi.

Uludağ içinde barındırdığı ormanlar, hayvanlar tertemiz su kaynakları ve şifalı otlarıyla adeta bir dünya cennetiydi. Şifalı otlara ait bir belgede, Tabip Cerrah Zohrab’ın Bursa’da oturan

kardeşinin Keşiş Dağı’nda avlandığı sırada hastalanması ve ishale tutulduğu kaydedilmişti. Bunun üzerine yörüklerden 90 yaşında bir kişi, bir cins ot bulup kaynatıp hastaya içirmesi üzerine önce ishal kesilmişti. Ateş 3-4 saat önce yükselip sonra düşmüş ve hasta şifaya kavuşmuştu. Bu tecrübeden sonra Bursa’da görülen kolera salgınında aynı ot kullanılmış ve birçok kişi şifa bulmuştu. Şifalı ot hakkında İstanbul’daki Hekimbaşı bilgilendirildikten sonra mesele Padişah’a aktarılmıştı. Sultan Abdülmecid bu otan beş on çuvalın İstanbul’a getirtilerek hekimbaşına teslimi konusunda 10 Ocak 1849 tarihinde bir emir vermişti⁴.

Keşiş Dağı yabancıların da ilgi alanındaydı. Rusyalı Rahip Efrem 23 Mayıs 1793’te denizyoluyla Keşiş Dağı’na gitmek için Rusya Maslahatgüzarlığı aracılığıyla devletimizden izin almıştı⁵. Bu konudaki ikinci örnekte

ise 1889 Haziranı sonunda İngiltere Sefareti İkinci Katibi Ardich ve yanındaki arkadaşı Mac Millan gezinti yapmak üzere dağa çıkmışlardı. Üç tane beygir kiralayarak ve yanına verilmek istenen jandarmalara, *lüzum yok* diyerek dağa gitmelerinden birkaç gün sonra Mac Millan kaybolmuştu. Sefaretin konuyla ilgilenmesi ve padişahın bizzat emirine polis, jandarma ve süvariler tarafından günlerce aranmasına rağmen bulunamamıştı⁶. Bilindiği üzere tarihten bugüne bazı konsolosluk görevlileri, bilim adamı, din adamı, gazeteci, seyyah gibi değişik unvanlar taşıyan ajanlar ülkemizde cirit atmaktadır. Uludağ gibi endemik bitki ve hayvan örnekleri, maden ve su kaynaklarını içinde barındıran bir tabii zenginlik cennetine yabancı ve sömürgeci mantıktaki ülkelerin ilgisiz kalabileceğini düşünmek safdillik olur. Ancak bu iki örnekte gördüğümüz yabancıların

gerçek niyetlerini bilmemiz elimizdeki bilgilere göre mümkün değildir.

Hüdavendigâr Valisi, Dahiliye Nezareti'ne yazdığı 21 Mayıs 1917 tarihli bir belgede: Halen memleketimizde istifade edilen yegâne maden suyunun Keşiş Dağı maden suyu olduğu, bu şifalı suyun birçok hastalıklara iyi geldiği ve doktorlarca tavsiye edildiği belirtmekteydi. Ancak bu suyun şişelenmesi için gereken üçyüzbin kadar mantar ülkemizde bulunmadığından Almanya'dan getirilmesi için izin istenmekteydi⁷.

Çeşitli tarihlerde hicret ederek Bursa'nın Mollaarab, Şeyhsabit ve Refika mahallelerine yerleştirilen muhacirler işlerini karşılamakta güçlük çekmişlerdi. Bu yüzden Keşiş Dağı eteklerindeki boş arazilerin dutluk yapılmak üzere kendilerine verilmesi talebini havi arzualı Dahiliye Nezareti'ne ulaştırmışlardı. Dahiliye Nezareti 5 Mayıs 1909 tarihli bir ya-

zıyla konuyu gereğinin yapılması için Bursa Vilayeti'ne göndermişti⁸.

Şüphesiz burada örnek olarak verdiğimiz birkaç arşiv belgesinden bile Uludağ'ın ne kadar önemli bir yer olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu konuda yapılan ve yapılacak araştırmalar; Uludağ hakkında daha derinlemesine bilgi sahibi olma ve bu güzel milli parkımızı daha gayretle korumamıza vesile olacaktır.

İçinde çeşitli makaleleri barındıran elinizdeki eser, hedefe ulaşma yolunda kat edilen bu ince ve güzide düşüncenin bir ürünüdür. Makale yazar tüm ilim ve fikir adamlarıyla emeği geçen tüm dostlara can-ı gönülden teşekkürler...

Dipnotlar

1 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), A.DVNS.MHM. d. 12/703, 3 Safer 979 tarihli hüküm.

2 BOA, C. DRB, 59/2919, 22 Safer 1175 tarihli Bursa Kadısı'nın ilamı.

3 BOA, AE. SABH I, 287/19269, Hüdavendigâr Sancağı Mutasarrıfı ve Bursa Mollasına 3 Muharrem 1189 tarihli hüküm.

4 BOA, İ. DH. 185/10308, 15 Safer 1265 tarihli Padişah iradesi.

5 BOA, C. HR. 9/439, Rusya Maslahatgüzarlığı'nın 12 Şevval 1207 tarihli izin talebi.

6 BOA, A. MKT. MHM 499/64. Hüdavendigâr Vilayeti'nin Sadaret'e gönderdiği 15 Temmuz 1305 tarihli tezkire ve ekleri.

7 BOA, DH. İUM ek 36/65, Hüdavendigâr Vilayeti'nden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 21 Mayıs 1333 tarihli izin talebi

8 BOA, DH. MKT, Dahiliye Nezareti'nden Hüdavendigâr Vilayeti'ne gönderilen 22 Nisan 1325 tarihli tezkire müsveddesi.

Orhaneli, Keles, Büyükorhan, Harmancık'ın manevi önderleri

Dağın ulu dervişleri tekke ve zaviyeleri

Osmanlı'nın kuruluş döneminden (1299-1453) itibaren Cumhuriyet'in yakın dönemine kadar Dağ Yöresi'ne hizmeti geçmiş, bu satırlara sığmayacak yüzlerce Anadolu Abdalı, Anadolu Bacı'sı ve manevî kandiller bulunur.

Osmanlı döneminde Bursa'nın dağ ilçelerini kapsayan Dağ Yöresi'nde çeşitli tekke ve zaviyeler kurulmuştur. Dönemin bu sosyal kurumları sayesinde halk ve göçebe yürükler, hayatlarında uygulayabilecekleri ibadetleri ve dini bilgileri bu dervişler ve manevi önderler sayesinde öğrenme imkânı bulmuştur.

Genel manada tarikat mensuplarının, pîrlerin, müşitlerin, derviş ve bendelerin içinde barındıkları, hizmet ettikleri, ibadet, zikir ve sohbetle meşgul oldukları binalara, evlere tekke (tekye) veya dergâh denir. Tekkelerin küçüklerine, kırsal kesimde, yol güzergâhları üzerinde ve dağ başlarında tesis edilenlerine zâviye, şehirlerde kurulan büyüklerine ise âsitâne veya hankâh (hâne-gâh) denir. Kırsal kesimde tesis edilen zaviye ve tekkelere vakıfları, arazileri, çiftleri, bağ ve bahçeleri bulunurdu. Bu zaviyeler, gelen geçene (âyende ve revendeye) ücretsiz konaklama ve yiyecek imkânı da sunarlardı. Zamanla bu zaviyelerin etrafında köyler ve yerleşim alanları meydana gelirdi.

Anadolu'nun İslam beldesi olması ve Türkleşmesi sürecinde Anadolu Gazileri ve Alperenler denilen Gaziyân-ı Rum'un, Anadolu Abdalları ve Horasan Erenleri denilen Abdalân-ı Rum'un, Anadolu Ahîleri denilen Ahiyân-ı Rum'un ve Anadolu bacıları denilen Bâciyânı Rum'un çok önemli fonksiyonları olmuştur.

Osmanlı'nın kuruluş döneminden (1299-1453) itibaren Cumhuriyet'in yakın dönemine kadar Dağ Yöresi'ne hizmeti geçmiş, bu satırlara sığmayacak yüzlerce Anadolu Abdalı, Anadolu Bacı'sı ve manevî kandiller bulunur. Bu zatların bazılarının sadece din adamı olmadıkları aynı zamanda savaşçı özelliklerinin de olduğu anlaşılmaktadır. Yöredeki yerel rivayetlere göre bu dervişlerden bazıları, elde ettikleri toprakları kafirden savaşarak almışlardır. Bunun en güzel örneği Keles'in Dedeler mahallesinde türbesi bulunan Selahaddin Buhari Hazretleridir. Yerel kaynakların anlattıklarına göre Selahaddin Buhari Hazretleri, "Kafirlerden burayı almak için harp etmiş. Eline taş alıp kafirleri kovmuş. Eliyle sıkıca kavradığı taşlara elinin izi geçmiştir.

Oradaki kafirler bu zattan keramet göstermesini, yanan bir fırına girerse sözlerine inanacaklarını, söylemişler. O da içi ateş dolu fırının içine girmiş, arkasından da çimenler meydana gelmiş. Ardından kafirler eğer yerden su çıkarırsan senin Allah'ını, Peygamberini her şeyini kabul ederiz, demişler. O da asasıyla yere vurarak su çıkarmış". Yörede anlatılan bu rivayetin doğru olduğunu, arşiv vesikalalarıyla da birebir örtüştüğünü görüyoruz. 1521 ve 1573 tarihli (BOA. TT.d. 0453. 1521 Yılı, Sf. 81a. TKGM. TADB. TTD. Evkaf. 0585. 1573 yılı. Sf.235) tapu tahrir defterlerinde geçen "Kafirin kovan yâvi" tabirinden bu zatın yerleştiği o yerin "kafirinden alınan yer" olduğunu anlıyoruz.

Yöreye yerleşen ve zâviye kuranlar arasında Ahi dervişleri de bulunuyordu. Bazılarının Adranos'un (Orhaneli) ve Bursa'nın fethine katıldıkları söylenir. Osmanlı kroniklerinde de 1325'te Adranos Kallesini fetheden Orhan Gazi'nin yanında Köse Mihal, Turgut Alp, Şeyh Mahmud ve Edebalı'nın karındaşı Ahî Hasan bulunmaktaydı. Bunlardan Şeyh Mahmud'un fethe edilen bu yöreye yerleştiği ve zaviye kurmuş olabileceği düşünülebilir.

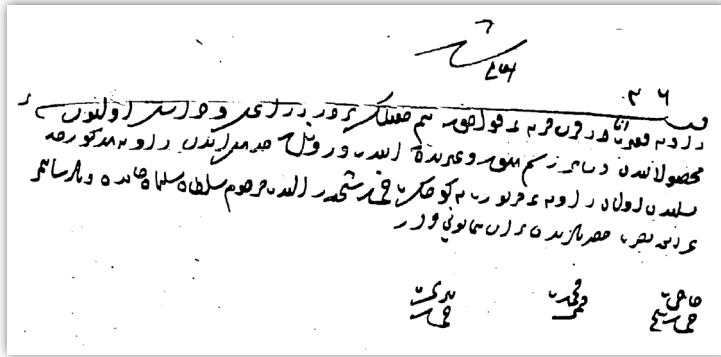
Ömer Lütfi Barkan, bu Ahiler ve şeyhlerin, mevcut hak ve imtiyazlarını "âyende ve revendeye" hizmet karşılığında aldığını, hatta bazılarının elde ettikleri bu yerleri "bu yerlerin kafirin kovub gelüb" oralara yerleştiğini belirtir. Bu durumdan Osmanlı sultanlarının, bu dervişlere destek verip zaviye açmalarına yardımcı oldukları anlaşılmaktadır. (Barkan, Kolonizatör Türk Dervişleri, Sf. 30)

Kuruluş döneminde yörede faaliyette bulunan bu zatlar, genel manada Horasan Erenleri ve Dede olarak anılırlar. Bu zatların Horasan menşeli oldukları söylenir. Mezarlarına da yatır denir. Yörede sadece erkek dervişler değil Bâciyan-ı Rûm denilen Anadolu Bacılarının da faal olduğunu görüyoruz. Keles'in Küçükkovacık mahallesinde Fakire Ana ve Zaviyesi (Ana Sultan), Harmancık'ın Harmancık Akalan mahallesinde türbesi bulunan ve keramet ehli olduğu söylenen Fatma Ana, Osmangazi İlçesi'nin Gökçeören

mahallesi yakınlarında koruluk içinde mezarı bulunan Hatice Sultan bu örneklerden sadece bir kaçıdır.

Osmanlı arşivinde bulunan 1539 tarihli bir vesikada: "Zaviye-i Fakire Ana, der kurbu karye-i Kavacık, nim çiftlik yerdir.." şeklinde geçmektedir. (BOA. TT.d. 0531 Sf. 223)

Vesikada Fakire Ana şeklinde geçen Ana Sultan'ın, Söğüt'te kabri bulunan Savcı Bey'in (Saru Yatı) eşi olduğu bilgisi uydurma olup tarihi hakikatlere de aykırıdır. Son yıllarda uydurulan ve hiçbir ilmi dayanağı olmayan bu bilginin türbe kitabesinden çıkarılması ve vesikalarda geçen Fakire Ana Zaviyesi konusu üzerinde durulması gerektiğini düşünüyorum.

Osmanlı döneminde Dağ Yöresi'nde daha ziyade Ahilik, Halvetilik, Kadirilik (Buna bağlı olarak Eşreflik), Rıfâilîlik gibi tarikatlar ve dini yapılar faaliyette bulunmuşlardır. Bunlardan

başka Yadigârı-ı şemsi adlı eserde yazıldığı gibi Orhaneli İlçesinde Zeyniyye'ye mahsus bir zâviyenin de olduğu görülmektedir. (Yadigârı-ı şemsi, Sf. 378). 19. yüzyılın ortalarına doğru buranın meşihatini bir süre Şeyh Hacı Ali Baba (Ö.1264/1848) üstlenmiştir. Ancak zâviyenin kim tarafından ve ne zaman kurulduğu, burada kimlerin faaliyette gösterdiği tesbit olunamamıştır. 1878 yılına ait Hüdâvendigâr Vilayeti Salnamesine göre sadece Harmancık nahiyesinde bu tarihlerde 4 adet tekke bulunmaktaydı. Bunlar; Denizler (Sarıyar) köyü'nde Turabi Hindî Baba Tekkesi, Nalband köyü'nde Timurkaynak (Demirkaynak / Hoban) Dede Dergâhı, Davudlar köyü'nde Hızır Ali Tekkesi ve Kızılçukur köyü'nde Rufai Tekkesi idi. Günümüzde Sarıyar

ve Davutlar mahalleleri Keles'e, Kızılçukur ise Kütahya'nın Tavşanlı ilçesine bağlıdır. Ahşap olduğu düşünülen bu tekke binalarından bazılarının günümüze hiçbir kalıntısı ulaşmamıştır. Ancak bu tekkelerden günümüze tekke şeyhlerine ve benzedilerine ait mezarlar ile birkaç eşya ulaşabilmiştir. Tarikat ve tekke usûlünde bir şeyh, halifelik icazeti

verdiği bir kimseye çerağ (mum), sofa, sancak (alem) ve seccade verirdi. Tekkelerde genelde şeyhin verdiği bir sancak bulunurdu. Dağ Yöresi'de zaviye ve tekke kuran köylerde bazı sancaklar bulunur. Bu sancakların bazıları çalınmış bazıları da yenisiyle değiştirilerek orijinal sancaklar birileri tarafından götürülmüştür. Orijinali olmasa da halen Keles'in Kemaliye ile Orhaneli'nin Sırlı mahallelerinde bu sancaklar muhafaza edilmektedir. Geçmişten günümüze kadar gelen süreçte Dağ Yöresi'nin kandilleri olup yörenin manevi yönden kalkınmasına vesile olan bu zatlardan bazıları şunlardır;

Keles'in Kiranışıklar mahallesinde türbesi bulunan Şahin (Şahan) Baba, Osmangazi'nin Seferişıklar mahallesinde türbesi bulunan Gözlüce Mahmud Dede, Keles'in Dedeler mahallesinde türbesi bulunan Selahaddin Buhari Hazretleri, Harmancık'ın Nalbant ile Hobandanışmed mahalleri arasında türbesi bulunan Hoban Dede (Demirkaynak Dede), Keles'in Davud-

lar mahallesinde bir tekke kuran Hızır Ali Baba, Keles'in Dağdibi mahallesinde mezarı bulunan Hacı Şeyh, Keles'in Kocakovacık mahallesinde türbesi bulunan Ana Sultan (Fakire Ana), Osmangazi ilçesine bağlı Mürseller mahallesinde mezarı bulunan Mürsel Dede (Mürsel Paşa), Büyükorhan'ın Armutçuk mahallesinde mezarı bulunan Kutbü'l ârifin Şeyh Osman Efendi, Orhaneli'nin Sırlı mahallesinde türbesi bulunan Kurtçu Pîr Mehmed Efendi, Keles'in Harmanalan mahallesinde mezarı bulunan Saçlı Habib Efendi, Keles'in Denizler (Sarıyer) mahallesinde bir tekke kuran Turâbî Hindî Baba, Orhaneli'nin Süleymanbey köyünde dünyaya gelen Tarik-i Halvetiye-i Şabaniye'den Kaygulu Şeyh Ali Efendi, Kaygulu Hasan ve Kaygulu Halil Efendiler, Harmancık'ın Gedikören köyünde dünyaya gelen ve bu köyde irşad faaliyetlerinde bulunan Eşrefilerden Şeyh Musa Efendi, Osmanlı döneminde Orhaneli ve Harmancık'a günümüzde ise Tavşanlı'ya bağlı Kızılçukur mahallesinde mezarı ve türbesi bulunan Rufaîlerden Şeyh Ali Efendi ile Şeyh Ebubekir Efendi, Keles'in Kemaliye mahallesindeki tekkede irşad faaliyetlerinde bulunan Şeyh Hüseyin ile Şeyh Mustafa Efendi, son dönem olarak da Dağ Yöresi, Dursunbey ile Kütahya'nın Bölcek mahallesinde talebe ve hafız yetiştiren Sarı Hafız Hoca (Mehmed Ruhi Turan Efendi) ve onun talebelerinden Hafız Hasan Hüseyin Dinçel Hoca, yörenin manevî kandillerinden sadece bir kaçıdır.

Şahin (Şahan) Baba ve Zaviyesi

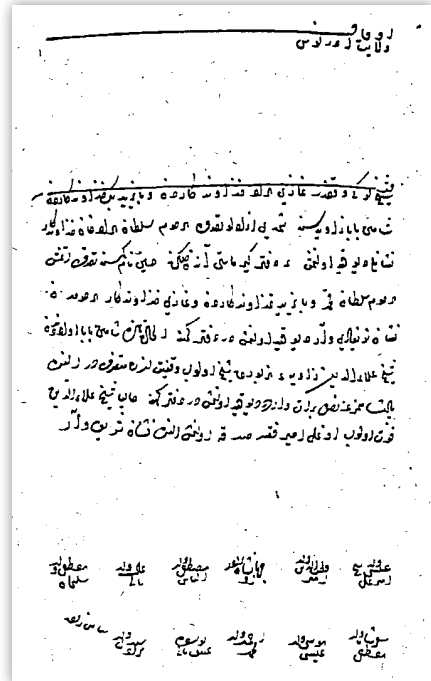
Osmanlı'nın kuruluş dönemi dervişlerinden olup türbesi Keles'in Kıranışıklar mahallesindedir. Türbenin herhangi bir kitabesi bulunmaz.

Kendisine Birinci Murad zamanında Orhaneli'nin Şeyh/Şeyhlü/Kıranışıklar köyü vakfedilmiştir. Şahin Baba da bu köyü zaviyesine vakfetmiştir. Zaviyenin kurulduğu yer bugünkü mahallenin 1 km. kadar doğusunda, eski bir mezarlık içinde ve en önemlisi eski ve tarihi bir kervan yolu üzerinde bulunması açısından önemlidir.

1521 tarihli tapu tahrir kaydından; söz konusu köyün (o dönemki adıyla Şeyhlü) Sultan Birinci Murad Hüdâvendigâr ve Yıldırım Bayezid dönemlerinde Şahin Baba Zaviyesi'ne vakfedildiği anlaşılmaktadır. Zaviyeye sonraki dönemlerde vakıf azadlıları mutasarrıf olmuşlar, Hüseyin'in şeyhliğinden sonra ise Şahin Baba evladından Alâüddin, zaviyeye şeyh olarak mutasarrıf olmuştur. Ayrıca zaviyenin hizmetkârlığını yürüten neferlerin isimleri de kaydedilmiştir. (BOA. TT.d. 0453)

1530 yılına ait kayıta ise Amme vakıfları arasında gösterilen Şeyhlü köyünde 11 nefer bulunduğu ve bunların zaviyeye hizmet ettikleri kaydedilmiştir. Hasılatı da 150 akçedir. (166 Numaralı Muhasebe-i Vilayeti Anadolu Defteri, (937/1530). Sf. 175)

Hicri 1246/Miladi 1830 senesi nüfus kayıtlarına göre Kıranışıklar köyün-

deki Şahin Baba Zaviyesi'nin üç zaviyedarı vardır. Bunlar; 50 yaşında olan Halil oğlu Derviş İbrahim, 40 yaşında olan Abdullah oğlu Mehmed ve yine 40 yaşında olan Süleyman oğlu Himmet'tir. (BOA. Nfs.d 1514, H. 1246 / Miladi 1830)

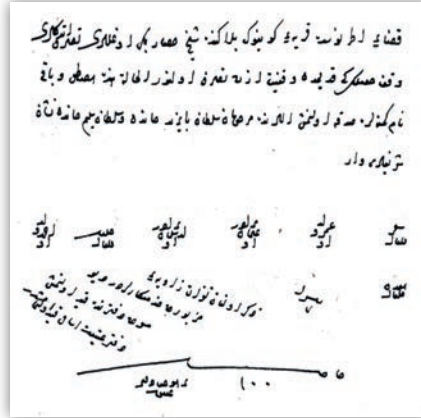
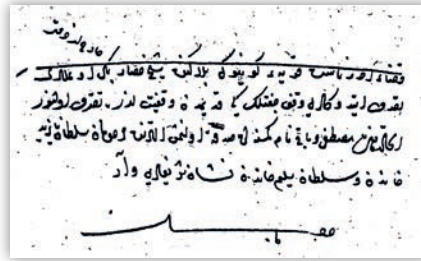

Gözlüce Mahmud ve Zaviyesi

Gözlüce, Güzelce, Gözlü ve Gözcü Mahmud olarak anılan bu zat, kuruluş döneminde yaşamış, Dağ Yöresinde zâviye açıp irşad faaliyetlerinde bulunmuş ilk öncü ve savaşçı derişlerdendir. Türbesi, Osmangazi ilçesinin Seferışıklar mahallesindedir. Osmanlı kayıtlarında geçtiği şekilde Gözlüce/Gözlüce Mahmud zâviyesi'nin Seferî ışıklar (Seferışıklar) köyünde, zaviyeye bağlı Hisar Beyi çiftliğinin ise Göynükbelen'de olduğu yazılmıştır. (BOA. Ev.0496. Hicri 1218-Miladi 1804)

Dağ Yöresi'nin fethi sırasında (Miladi 1325) Osmanlı kuvvetlerine yardımcı olduğu, gözcülük yaptığı söylenir. Osmanlı kroniklerinde geçen ve Orhan Gazi ile birlikte Adranos'un (Orhaneli) fethine katılan Şeyh Mahmud adlı derişin Gözlüce Mahmud olduğu düşünülebilir. Hakkında "Osmanlı'nın kuruluş döneminde fetihlere katıldığı, kurduğu zaviye ile düşmanı gözetleme görevini üstlendiği hatta Şeyh Edebali'nin oğlu, Osman Gazi'nin kayınçosu, Orhan Gazi'nin dayısı, Mevlid-i Şerif'in yazarı Süleyman Çelebi'nin dedesi olduğu, zevcesi Makbule Hatun'un da Peygamber efendimiz (sav)'in neslinden geldiği ve köyün kurucusu olduğu" rivayetleri söylenegelmiştir.

Osmanlı arşivlerinde Gözlüce Mahmud ile ilgili vesikalar bulunur; 1521 tarihli vesikada "Kaza-i Adranos, karye-i Göynükbelen'de Şeyh Hisar Bey oğulları tasarruf itdikleri vakıf çiftliği ki kadimden vakfiyet üzere tasarruf olunur.." şeklinde yazılıdır. (BOA. TT.d.

0453. 1521 Yılı, Sf. 82a).

Tapu Kadastro Kuyud-ı kadime Arşivindeki 1573 tarihli ikinci vesika ise Göynükbelen'de Şeyh Hisar Beyi'nin oğullarının tasarruf ettikleri bir vakıf çiftliğinden bahseder. Vesikada şu şekilde geçer; "Kazâ-i Adranos'da karye-i Göynükbeleninde Şeyh Hisar Beyi oğulları tasarruf ittikleri vakıf çiftliği ki kadimden vakfiyet üzere tasarruf olunur. El hâlete hezihî Mustafa ve Bâki nam kimesnelere sadaka olunmuş, ellerinde merhumân Sultan Bâyezid Han'dan ve Sultan Selim Han'dan nişân-ı şerifleri var." (TKGM. TADB. TTD. Evkaf. 0585. 1573 yılı. Sf. 236) Üçüncü vesika 1686 yılına aittir. Bu vesikada "Adranos kazasına tabi Ce-

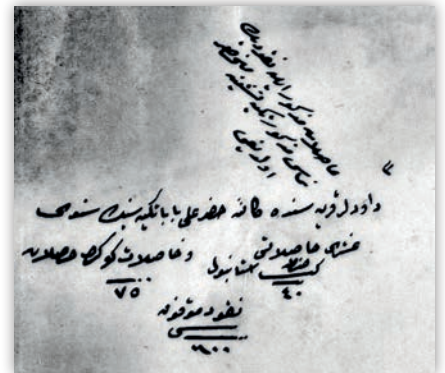
bel-i Cedid nahiyesinin Göynükbeleni karyesi kurbunda vâki Şeyh Hisar Beyi demekle ma'ruf Gözlü Mahmud Zâviyesi'nin şeyhliğinin boş olduğu" bilgisi verilmektedir. (BOA. İE.EV. 10. 1234.H-15-08-1097- Miladi 7 Temmuz 1686). Bu bilgidan Gözlüce Mahmud'un veya zaviyesinin diğer adının Hisar Beyi olduğu anlaşılıyor.

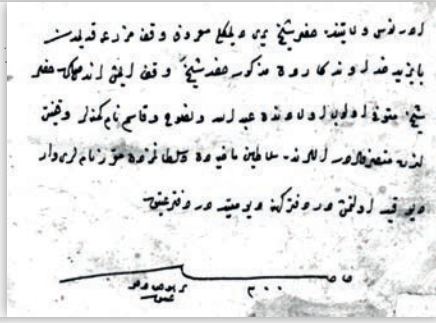
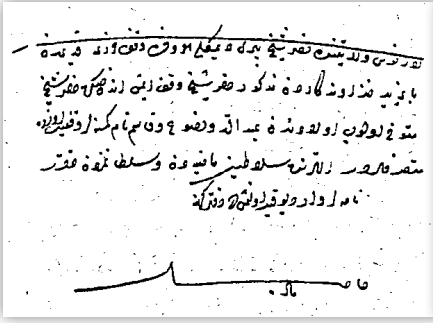
1804 yılına ait dördüncü vesika ise: "Atranos'un Cebel-i cedid nahiyesi'nin Göynükbeleni köyünde Gözlüce Mahmud Dede Zaviyesi'nin kaydı Askerî Ruznamçesi'nde mukayyed olmakla Anadolu Muhasebesi Kalemi'ne de kaydının nakli ile zaviyedârî Şeyh Ebubekir'e o yolda berat verilmesi" ile ilgilidir. Bu bilgidan; Gözlüce Mahmud Dede Zaviyesi'nin (vesikada geçtiği şekliyle) Adranos Kazası'nın Cebel-i cedid nahiyesinin Göynükbelen köyünde olduğu yazılmıştır. O tarihlerde zaviye ve türbenin Göynükbelen sınırları içinde olduğu anlaşılıyor. (BOA. C.EV. 496/25061, H.23 Zilkade 1218- M. 5 Mart 1804)

Gözlüce Mahmud Türbesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 29.07.2005/804 tarih ve kararla tescil edilmiştir.

Hızır Ali Baba ve Tekkesi

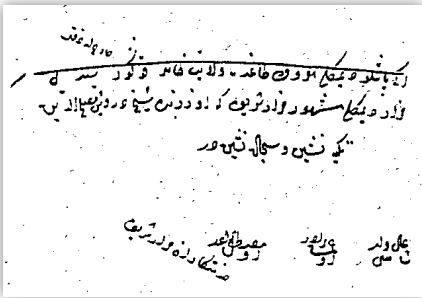
Hızır Ali Baba hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz. Keles'in Davutlar/ Kayadibi mahallesinde Hızır Ali Baba ve hanımı Ayşe'nin mezarı bulunur. Halk arasında "Kayadibi Dedesi" şeklinde geçer. Hızır Ali Baba Tekkesinin günümüzdeki Davudlar mahallesinde olduğunu Osmanlı arşivindeki tarihi olmayan bir vesikadan öğreniyoruz. Bu vesikada Davudlar köyü o dönemde Harmancık kazasına bağlı gözükmektedir. Vesikada tekke ile ilgili şu şekilde yazar; "Davudlar karyesinde kâin Hızır Ali Baba Tekyesinin senevi

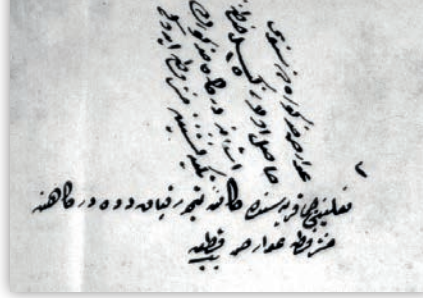
öşri hasılatı. Hınta keyli İstanbullu 40, ve hasılat-ı göğeri, hasılatı 75, nükûd-ı mevkûfe senevî 600 kuruş” (BOA. Ev.d. 22446)

Davudlar/Kayadibi mahallesinde zâviye açan Hızır Ali Baba'nın Osmanlı vesikalarında geçen Hızır Şeyh ile aynı kişi olduğunu düşünüyorum. Bu dervişe dördüncü Osmanlı sultanı Yıldırım Bâyezid tarafından bir mezraa vakıf olarak verilmiştir. 1521 ve 1573 tarihli kayıtlarda “Adranos Vilâyetinde Hızır Şeyh yeri dimekle ma'ruf vakf-ı mezraa kadîmden Bâyezid Hüdüvendigâr'dan mezkûr Hızır Şeyh'e vakıf imiş. Andan sonra Hızır Şeyh müteveffâ olub evladından Abdullah ve Nasuh ve Kasım nâm kimesneler vakfiyet üzre mutasarrıflardır. Elllerinde selâtin-i mâziyeden ve sultanımızdan mukarrer-nâmeleri var deyu kayd olunmuş, “der defter-i köhne” deyu mukayyedir, der defter-i atik” şeklinde bilgi verilse de bu vesikada Hızır Şeyh mezrasının Adranos'un hangi köyünde olduğu yazılmamıştır. (BOA. TT.d. 0453. Sf. 81b- TKGM.TTD. Evkaf. 0585)

tepe” ve “Dümen Dağı” olarak bilinen dağ silsileleri mevcuttur. Muhtemelen Konur Seydi'nin mezarı bugün Dümen Dede veya Göynükbelen'in 2 km. kuzeybatısında bulunan Koca Karatepe Dedesi olarak bilinen yatır olabilir. Burası aynı zamanda bir adak yeridir. Konur Seydi'nin mezarı ve tekkesi ile ilgili bilgi, 1521 ve 1573 tarihli kayıtlarda şu şekilde geçer;

“İkibaşlı dimekle ma'ruf dağda velâyeti zâhir Konur Seydi mezarı dimekle neşûr mezar-ı şerif ki üzerinde Şeyh Derviş Muslihiddin tekye-nişîn ve seccade-nişindir deyu mukayyed, der defter-i atik...” (BOA. TT.d. 0453. Sf. 82a- TKGM.TTD. Evkaf. 0585. Sf. 236)

Konur Seydi

Osmanlı'nın kuruluş döneminde yaşamış keramet sahibi bir dervıştır. Tapu kayıtlarına göre mezarı ve zâviyesi Adranos (Orhaneli) Kazasında İkibaşlı denilen dağdadır. Günümüzde Orhaneli civarında İkibaşlı adıyla bir dağ bulunmamakla beraber Orhaneli'nin Karasi ve Firuz ile Keles'in Kozbudaklar mahalleleri arasında “Çatal-

Hoban Dede ve zaviyesi

Horasan Erenlerinden olduğu söylenen Hoban Dede, halk arasında Huban, Hobano, Kaşıklı Dede veya Demirkaynak Dede olarak bilinir. Doğumu ve vefatı ile ilgili herhangi bir tarihlendirme yapılamamakla beraber yörenin Osmanlılar tarafında fethi sırasında gelip Harmancık'ın Nalbant mahallesi yakınlarında kurduğu bir zaviyede halkı irşad ettiği anlaşılmak-

tadır. Osmanlı Arşivinde bulunan bir vesikada; “Nalband Köyü, Timurkaynak Dede Dergâhı avarızı (yıllık hasılatı 15 keyl buğday) tekkedeki dervişlere verilmek üzere şarttır” yazmaktadır. (BOA Ev.d. 22446. Tarih yok)

Bu zatın keramet ehlinde olduğu, nüzul olanlara, felçli hastalara aynasıyla şifa bulduğu rivayet edilir. Türbesi, Nalbant ile Hobandanışmend mahalleleri arasında, Hobandanışmend mahallesi sınırlarındaki eski bir mezarlık içindedir. Türbesinde herhangi bir kitabe bulunmaz. Türbenin olduğu alan Hoban Dede'nin zaviyesini kurduğu bir yer olup, tarihi yol üzerinde olması açısından önem arz eder. Zamanla zaviyenin haziresine defnedilenlerle birlikte burası büyük bir mezarlık haline gelmiştir. Kaynak kişiler, eski yolun yakın döneme kadar bu mezarlığın içinden geçtiğini, türbe bitişiğinde de bir sadaka taşının olduğundan bahsederler. İnanca göre Dede Günü, Cumartesi günüdür. Dede'ye adak veya şifa bulmak için gelenler Cumartesi günü gelirler. Türbedarlığı ise Hobandanışmend mahallesinden Hatıplar sülalesinden biri yapar. Bu zata ait demir bir aynanın hastalara şifa verdiği inandırılır. Yeşil örtülere sarılı bir şekilde muhafaza edilen bu ayna 1960'lı yıllarda Keles'ten gelen biri tarafından götürülmüş. Yol kontrolü sırasında jandarmaların eline geçmiştir. Dönemin Keles Kaymakamı veya hâkimi tarafından bu aynanın kırıldığı söylendiyse de akıbeti hakkında bir daha haber alınmamıştır.

Selahaddin Buhari

Osmanlı'nın kuruluş döneminde yaşamış ve halkı irşad etmiş dervişlerden biridir. Köylülere göre bu zatın Horasan'dan geldiği söylenir. Türbesi, Keles'in Dedeler mahallesindedir. Türbedeki diğer mezarın eşine ait olduğu söylenir. Mezarlarda kitabe yoktur. Tapu kayıtlarında geçen ve hakkında rivayet olarak anlatılan bilgilerin haricinde yeterli bilgi bulun-

وہو ۱۵۲۱ و ۱۵۷۳ تہی و صہکالاردا شہ شکلده گہر: "Mezraa, der karye-i Güney Selahaaddin ki vakıfdir. Kâfirin kovan yâvî nâm kimesnedir. İki mudluk yerdir.." (BOA. TT.d. 0453. 1521 Yılı, Sf. 81a. TKGM. TTD. Evkaf. 0585. 1573 yılı. Sf. 235)

1530 kaydında ise amme vakıfları arasında Güney Selahaddin köyündeki mezranın adı geçmektedir. Bu tarihte mezrada üç nefer bulunmakta olup yıllık hasılatı da yüz akşedir. (166 Numaralı Muhasebe-i Vilayeti Anadolu Defteri, (937/1530). Sf. 175)

Rivayete göre Selahaddin Buhârî Efendi, kâfirlerle savaşarak bulunduğu yeri fethetmiş. Felçlilerin, akıl hastalarının şifa bulma umuduyla getirildiği türbede bu zata ait eşyalar, geyik boynuzları, asa, antik döneme ait sunak ve sağlığı temsil eden mermer bir taş bulunur. Vaktiyle türbede bulunan gümüş bir asa ile kudüm çalınmıştır.

maz. 1521 ve 1573 tarihli vesikalarda şu şekilde geçer: "Mezraa, der karye-i Güney Selahaaddin ki vakıfdir. Kâfirin kovan yâvî nâm kimesnedir. İki mudluk yerdir.." (BOA. TT.d. 0453. 1521 Yılı, Sf. 81a. TKGM. TTD. Evkaf. 0585. 1573 yılı. Sf. 235)

1530 kaydında ise amme vakıfları arasında Güney Selahaddin köyündeki mezranın adı geçmektedir. Bu tarihte mezrada üç nefer bulunmakta olup yıllık hasılatı da yüz akşedir. (166 Numaralı Muhasebe-i Vilayeti Anadolu Defteri, (937/1530). Sf. 175)

Rivayete göre Selahaddin Buhârî Efendi, kâfirlerle savaşarak bulunduğu yeri fethetmiş. Felçlilerin, akıl hastalarının şifa bulma umuduyla getirildiği türbede bu zata ait eşyalar, geyik boynuzları, asa, antik döneme ait sunak ve sağlığı temsil eden mermer bir taş bulunur. Vaktiyle türbede bulunan gümüş bir asa ile kudüm çalınmıştır.

Şeyh Musa El-Eşrefî Efendi ve Zaviyesi

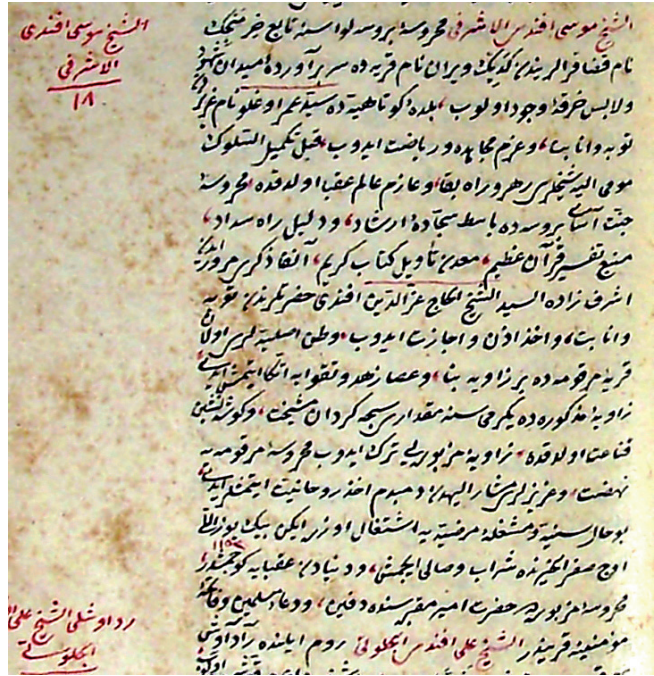
Harmancık'ın Gedikören köyünde dünyaya gelen Şeyh Musa Efendi, Eşrefzâde İzzeddin Efendi'nin halifelerindedir.

Gençliğinde Kütahya'da Seyyid Ömeroğlu adında bir şeyhe intisab etmiş, ondan ders almıştır. Şeyhinin vefatı üzerine Bursa'ya göç etmiş Eşrefî Şeyhi Hacı İzzeddin Efendi'den icazet

ve izin alarak memleketi olan Harmancık'ın Gedikören Köyü'nde bir zâviye inşa ettirmiştir. Bu zaviyede 20 yıl kadar halkı irşad faaliyetlerinde bulunduktan sonra Hicri 1153 / Miladi 1740 yılında vefat etmiş ve Emirsultan mezarlığına defnedilmiştir. Mezarında kitabe yoktur.

Gülzâr-ı Sulehâ adlı eserde Şeyh Musa ile ilgili şu bilgiler verilir; "Eş-Şeyh Musa Efendi el-Eşrefî.

Mahruse-i Burusa Livasına tâbi Harmancık nâm kaza kuralarından Gedikviran nâm karyede serir-i averde-i meydan-ı şühud ve labis-i hırka-i vücud olub belde-i Küta-hiyye'de Seyyid Ömeroğlu nam azizden tevbe ve inabet ve azm-i mücahede ve riyazet idüb kable tekmil-i's-sülûk muma ileyh şeyhleri rehi ve rah-ı bekâ ve azemi alem-i ukba oldukda mahruse-i cenneti âsitan-ı Burusa'da basıt-ı seccade-i irşâd, ve delil-i rah-ı sedâd, menbâi tefsir-i Kur'an-ı azim, ma'deni te'vil-i kitab-ı kerim, anifen zikr-i mürûr iden Eşrefzâde es-seyyid eş-şeyh el-Hac İzzeddin Efendi Hazretlerinden tevbe ve inâbet, ve ahz-ı izn ve icâzet idüb vatan-ı asliyelerini olan karye-i merkumede bir zâviye bina ve asa ? zühd ve takvaya ittika itmiş idi. Zâviye-i mezkûrede yiğirmi sene mikdarı secde gardanı meşihat, ve kûşe-nişîn kanaat oldukda zâviye-i mezbureyi terk idüb mahruse-i merkumeye nehzat ve azizleri müşârün-ileyhden dem be dem ahz-ı ruhaniyet itmişler idi. Bu hali seniyye ve meşgale-i merziyyeye iştilal üzre iken bin yüz elli üç Safe-rü'l-hayrında şarab visali içmiş ve dünyadan ukbâya göçmüşdür. Mahruse-i mezburede Hazret-i emir makberesinde defin ve duâ-i müslimîn ve fâtiha-i mü'minîne karîndir."

Şehy Osman Efendi

Büyükorhan'ın Armutçuk mahallesinde mezarı bulunan Kutbü'l ârifin Şeyh Osman Efendi Hazretleri'nin Osmanlı Türkçesiyle yazılı mezar kitabesinin iki farklı yüzünde şunlar yazılıdır;

"Merhum Şeyh Osman Dede, ruhî- çün rızanullahi'l fâtiha. F.M. 1184". Mezar taşının diğer yüzünde ise; "Ya hüve, Kutbü'l Ârifin, Mürşid-i Kâmilin, Gavsü'l Vâsifin" yazılıdır. Mezar kitabesinden

Osman Efendi'nin bir şeyh olduğunu, Allah katında bazı tasavvufi mertebelere ulaştığını ve miladi 1770 yılında vefat ettiği anlaşılmaktadır. Şeyh Osman Efendi, Armutçuk köyünde zaviyeye çevirdiği evinin küçük bir odasında irşad faaliyetlerinde bulunmuş keramet sahibi bir zattır. Büyükorhan'daki Cuma Pazarı'nın kuruluşuna da vesile olmuştur.

Kurtçu Pîr Mehmed Efendi

Sırlılı ihtiyar ve Kurtçu lakaplarıyla anılmıştır. Hanımının adı Fatma'dır. Orhaneli'nin Sırlıl mahallesi yakınlarındaki Yılançır dağında bulunan kırk kulplu kazanında yal (arpa kepeği, un, tuz karışımı) karıp dağdaki aç kurtlara yedirdiği ve kurtlara hükmettiği söylenir. Bu nedenle kendisine "Kurtçu" denmiştir. Kurtçu Pîr Mehmed

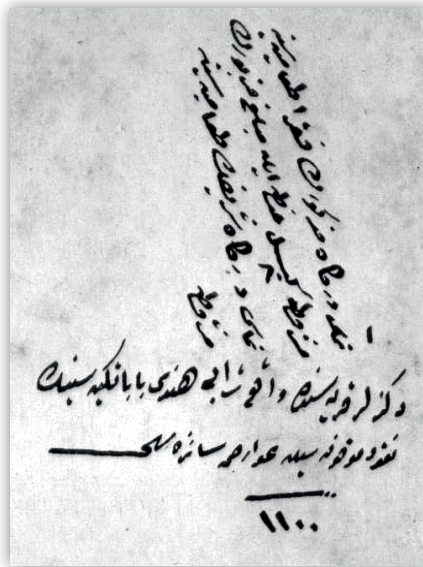
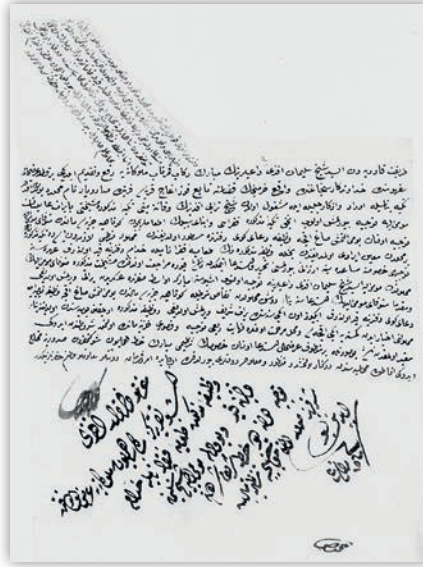

Efendi, Büyükorhan'ın Armutçuk mahallesinde mezarı bulunan Şeyh Osman Efendi'ye intisab etmiş ondan tarikat dersleri almıştır. Kutbü'l ârifin'den olan Pîr Mehmed Efendi aynı zamanda Kaygulu Halil Efendi'nin de şeyhidir.

Pîr Mehmed Efendi'nin Türbesi, Orhaneli'nin Sırlı mahallesinde ve mahalle merkezinin yaklaşık 800 metre kuzey-doğusundadır. Hicri 13 Şaban 1199 / Miladi 21 Haziran 1785 yılında vefat etmiştir. Osmanlı Türkçesiyle yazılı mezar taşı kitabesinin bir yüzünde; "Gavsü'l vâsifin, kutbü'l-ârifin, mürşîd-i kâmilin", diğer yüzünde ise; "Hüvel bâki, ihtiyar Kurtçu Mehmed Veliyullah Efendi, ruhî-cün fâtiha. 13. Ş. 1199" yazılıdır.

Turâbî Hindî Baba ve Tekkesi

Turâbî Efendi'nin tam adı eş-Şeyh Mehmed Turâbî el-Kâdirî el-Hindî'dir. Kadiriye tarikatına mensub bir şeyhtir. Başbakanlık Osmanlı Arşivinde yer alan Hicri 1221/Miladi 1806 yılına ait bir vesikaya göre Harmancık kazası vakıfları arasında Mehmed Turâbî Efendi'nin vâkaf olduğu yazılıdır. Turabi Efendi, Bursa'nın Keles ilçesine bağlı Denizler/Sarıyar mahallesinde bir tekke kurmuştur. Bu tekkenin hangi tarihte kurulduğu tam olarak tespit edilemese de 19. yüzyıl başlarında kurulduğu anlaşılmaktadır. Tekke binası günümüze ulaşamamıştır. Mahalledeki Caminin bitişiğinde küçük bir hazirede tekke şeyhleri ve dervişlerinin mezarları bulunur. Tekke eşyalarından şamdanlar, iki adet sofrası, kepçe ve tesbih günümüze ulaşabilmiş ve koruma altına alınmıştır. Turâbî Efendi, Hicri 1227/Miladi 1812 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

Kaygulu Hasan Efendi

Orhan Gazi'nin emirlerinden Rumeli Fatih Süleyman Paşa'nın komutanlarından Kaygulu Hasan Bey'in soyundan gelir. Dedesi Sırlı köyünde derebeyi iken hakkındaki şikayetler üzerine idam edilmiştir. Oğlu olan Ali, küçük yaşta yetim kalmış ve Bursa'ya göç etmiştir. Bu zatın oğlu olan Hasan Efendi 1199/ 1884 yılında dergâh kurmuştur. 1235/1819 yılında da vefat etmiştir. İyi bir şair olan Hasan Efendi'nin bir de basılmışı divanı vardır. Mezarı Bursa'da günümüzde olmayan Deveciler kabristanındadır.

Şeyh Kaygulu Halil Efendi ve Tekkesi

Kaygulu Şeyh Halil Efendi (Doğ.1760-Öl.1820), mutasavvıf, tekke kurucusu ve şairdir. Osmanlı Türkçesiyle yazılmış olan Divân-ı şâlis adlı eserinde Kaygulu Halil Efendi'nin hâl tercemesiyle ilgili önemli bilgiler bulunur.

Kaygulu nâmî ve mahlasıyla bilinen Halil Efendi, Miladi 1760 yılında Orhaneli'nin İlbiseler / Süleymanbey köyünde dünyaya gelmiş olup Tarik-i Halvetiye-i Şabaniye'den Kaygulu Şeyh Ali Efendi'nin öğrencisi. Ali Efendi, Bursa'ya gelerek Alacahırka mahallesine yerleşmiş, mahallenin camisinde imamlık yaparak geçimini sağlamış, 12 Şaban 1179 tarihinde vefat etmiş ve Bursa'da Zindankapı mezarlığına defnedilmiştir. Babası vefat ettiğinde Halil Efendi, henüz 6 yaşında imiş. Çocukluğunda Kur'an kıraatı talim etmiş, sonra Ulucami kenarındaki Musullu Medresesinde dört yıl Arapça dersi görmüş, bu sırada da Halvetiye Tarikatına girip, Kadiriye Usulünü öğrenmiştir. Halil Efendi, tarikata intisab ettikten sonra 18 yaşında iken, Orhaneli'nin Sırlı Köyü'nde irşad faaliyetlerinde bulunan Kutbü'l ârifin Pîr Mehmed Efendi Hazretlerine intisâb etmiş, şeyhine 7 yıl hizmette bulunmuş, ondan hilafet ve himmet almıştır. Hicri 10 Şaban 1199 / Miladi 18 Haziran 1785 yılında Şeyhi olan Pîr Mehmed Efendi Hazretleri vefat ettikten sonra Halil Efendi, Bursa'ya gitmiş, Hasan Paşa mahallesi'nde, Deveciler Kabristanı civarında bir ev satın almış ve bu evini vakfederek zâviyeye çevirmiş. Gümrükcü Salih Efendi'nin bu zâviyeye tevhidhâne ve birkaç oda ilave ettirmesiyle tam bir tekke oluş-

muştur. Şeyh Halil Efendi, pembe-düzi (pamuklu eşya dokuma) sanatıyla iştiğal ettiğinden kazancıyla fakir fukarayı da gözetmiş, gündün güne hem Bursa'da hem de Süleymanbey Köyü'nde ihvanı çoğalmıştır. Bu arada beş adet büyük cilt mecmua, bir adet büyük cilt manzum Hadiü'l uşşâk adlı telif eser yazmıştır.

Gazzîzâde Şeyh Seyyid Abdüllatif Efendi, Kaygulu Tekkesiyle ilgili şu bilgiyi verir;

"Tarik-i Celvetiyye Cebel-i Burusa'dan Adranosî Kaygulu nâm bir zat hanesini tekye ittihaz idüb bazı ehl-i hayr îanesiyle haremî tevsi olundu. Vefatında zikr olunan hücreye merhumu defn eylediler. El an bâ berat evladı üzerinde, der bazar gicesi ihyâsıdır."

Muhacirlerin Bursa'da iskân edilmesinden sonra Kaygulu Tekkesi, harap olmuştur.

Şeyh Halil Efendi, Hicri 8 Ramazan 1235 / Miladi 19 Haziran 1820 tarihinde Cuma gecesi zikirle meşgul iken 60 yaşında Bursa'da vefat etmiştir. Cenazesi, günümüzde olmayan Deveciler Mezarlığı civarında bulunan tekkesi yakınındaki türbesine defnedilmiştir. Bu mezarlık: İnönü Caddesi'nin batı kısmından Abdal Mahallesi kadar olan geniş bir alanda idi. Ahmet Vefik Paşa döneminde tahrip olmaya başlayan bu mezarlık, 1950 yılında da tamamen kaldırılmıştır. Bu nedenle Kaygulu Halil Efendi'nin türbesinden ve Kaygulu Tekkesinden hiçbir kalıntı maalesef günümüze ulaşmamıştır.

Kaygulu Halil, şiirlerinde "Kaygulu" mahlasını kullanmıştır. Tarikat cihetinden Celvetî, usûl bakımından Kadîrî, davranış bakımından Üveysî olan Şeyh Halil Efendi, Hacı Bayram-ı Velî'den sonra Bayramîliğin bir kolu olarak ortaya çıkan Celvetîliğin önderlerindedir. Yaşadığı dönemde Bursa ve Orhaneli'nin ulu bir velîsi olmuştur.

Saçlı Habib Efendi

Orhaneli'nin Sıral mahallesinde türbesi bulunan Kurtçu Pîr Mehmed Efendi'nin halifesi olup mezarı Keles'in Harmanalan mahallesindedir. 1837 Yılında vefat ettiği anlaşılan Habib Efendi'nin mezar taşında Osmanlı Türkçesiyle; "Kutbü'l ârifin, mürşîd-i kâmilîn Şeyh Pîr Mehmed Efendi'nin halifesi merhum ve mağfur-leh Şeyh

Saçlı Habib Efendi ruhî-cün el-fatıha. Sene 1253" yazılıdır.

Kemaliye Tekkesi

Günümüzde olmayan bu tekke, Keles'in Kemaliye mahallesinde idi. Tekkenin ne zaman açıldığı konusunda net bir tarihlendirme yapılamasa da 19.yüzyıl ortalarından itibaren faaliyete geçmiş ve 1925 yılına kadar da faaliyetlerini sürdürmüştür. Ahşap olan ve ev tarzındaki Tekke binası 1950 yılında tamamen yıkılmıştır. Tekkede bilindiği kadarıyla sırasıyla Hüseyin Efendi, Mustafa Efendi ve Hüseyin Efendi şeyhlik yapmışlardır. Son şeyhi Salihler sülalesinden Hüseyin Efendi'dir. Bu şeyhlerin yakın döneme kadar köy mezarlığında ahşap tarzda türbeleri bulunmaktaydı.

Kaynakça:

- 1- Âşıkpaşazâde Tarihi, Haz: Necdet Öztürk, İstanbul 2013
- 2- Alaattin Dikmen, Gelenek ve İnançlarıyla Uludağ'ın Arka Yüzü, Bursa 2011
- 3-BOA. İ.E.V. 10/ 1234. H-15-08-1097- Miladi 7 Temmuz 1686.
- 4- BOA. TT.d. 0453. 1521 Yılı, Sf. 80b, 81a.
- 5- BOA. C.E.V. 496 /25061, Hicri 23 Zilkade 1218- Miladi 5 Mart 1804
- 6- BOA. Ev.d. Defter no: 22446. Tarihsiz.
- 7- BOA. HAT.1529/24, Hicri 15/Ra/1230/ Miladi 25 Şubat 1815.
- 8- BOA. Nfs.d 1514, H. 1246 / Miladi 1830
- 9- B.O.A. Mektubi Kalemi, Umumi Vilayat, 627/92, 23, Hicri R.1.1268. Miladi 1852.
- 10- B.O.A. AMKTUM. 144/20. Hicri 13

Muharrem 1270/Miladi 16 Ekim 1853.

- 11- Bursa Gazetesi, Numara: 89, Pazartesi, İkinci sene.14 Eylül 1308
- 12- Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, İstanbul Hicri 1333
- 13- Bursévî Kaygulu Efendi, Divân-ı Kaygulu Efendi, Hicri 1272/ Miladi 1855
- 14-Eşrefzâde Şeyh Ahmed Ziyâeddin Efendi, Gülzâr-ı Sulehâ Vefeyât-ı Urefâ, Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Ktp. no: 1018
- 15- Gazzîzâde Seyyid Şeyh Abdüllatif Efendi, Hulâsâtü'l-Vefeyât, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, no: 2257, Hicri 8 Muharrem 1230 / Miladi 21 Aralık 1814
- 16- Hüdâvendigâr Vilâyeti Salnamesi, Hicri 1294 / Miladi 1877
- 17- Hüdâvendigâr Vilâyeti Salnamesi. Hicri 1295/ Miladi 1878
- 18- Hür Mahmut Yücer, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl), I. Baskı, İstanbul 2003
- 19- Kamil Kepecioğlu, Bursa Kütüğü, Cilt 4, Bursa B.B. Yayını, Bursa 2009
- 20- Mehmet Pelvan, Tarihi ve Kültürüyle Nalbant Köyü, Bursa 2017
- 21- Mehmed Şemseddin, Bursa Dergâhları, Yedigâr-ı Şemsi I-II, Haz: Mustafa Kara-Kadir Atlansoy, I. Baskı, Bursa 1997
- 22- Mevlânâ Mehmed Neşrî, Cihânnümâ, Haz: Necdet Öztürk, İstanbul 2008
- 23- Mustafa Cemiloğlu, Bursa Dağ Köylerinde Türkmen Kültürü, Bursa 2002
- 24- Mustafa Kara, "Bursa Tekkelerinde Şeyhlik Yapan Mutasavvıflar II" Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 3, Cilt 3, Yıl 3, 1991
- 25- Niyazi Topçu, "Tapu Tahrir Defterlerine Göre Dağ Yöresi Amme Vakıfları", Bursa Araştırmaları Dergisi, Sayı 9, Bahar 2005
- 26- Ömer Faruk Dinçel, Yörük ve Türkmen Diyarı Bursa Dağ Yöresi, Bursa 2003
- 27- Ömer Faruk Dinçel, "Kemaliye Köyü'ndeki Tekke ve Şeyh Hüseyin Efendi", Güney Bursa Dergisi, Sayı: 16, Eylül 2010
- 28- Ömer Faruk Dinçel, "Keles'in Denizler Mahallesi'ndeki Turabi Hindi Baba Tekkesi", Şehrengiz Dergisi, Sayı: 68, Kasım 2015
- 29- Ömer Faruk Dinçel, "Orhanelili Şeyh Kaygulu Halil Efendi", Şehrengiz Dergisi, Sayı: 77, Ağustos 2016
- 30- Ömer Lütfi Barkan, Kolonizatör Türk Dervişleri, Hamle Yayınevi, Baskı ve tarih yok
- 31- Reşat Öngören, Tarihte Bir Aydın Tarihi Zeyniler, İstanbul 2003
- 32- TKGM. TADB. TTD. Evkaf. 0585. 1573 yılı. Sf. 234, 235, 236
- 33- Yıldız Ötüken-Aynur Durukan-Hakkı Acun- Sacit Pekak, Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, IV, Ankara 1986
- 34- 166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyeti Anadolu Defteri, (937/1530), Ankara 1995

Kaside-i Menam-ı Bürr-i Asfer ve Tavsifi Burusa

Erdi Nevbahar şehre Keşşin eteğini bur sanma
Saçlarına değen o misk kokulu yeli debur sanma

Egerçi dersen yerim uçmaktır gümüşlü kenarı
Gözlerini kamaştırır şol firuzeyi Nişabur sanma

Açıldı kapıları göğün döküldü aşağı baran-ı nisan
Taşamayacaksan alemlere kendini kambur sanma

Hüdanın rahmeti tecellisinin nimetlerini görüp de
Şükür tabağına binbir kaşık çalanları obur sanma

Sözde kalma sitayışı bırak manaya gark ol sen
Rüyalarından düşüren sarı daneleri burbur sanma

Cami-i evvelin haziresinde yatanları seyrederek
Selvi gölgelerinde dinlenenleri ehl-i kubur sanma

Susadık saki göster bize hakim Uklasın tılsımını
Her pınarın başına atılan levhayı mezbur sanma

Kış ve bahar sultanlarının münazarası okunur evlerde
Mübalağadır çiçeklerin ordusunu tabur tabur sanma

Meğer gökden indiği söylenir ol akan derenin
İndus gibi nazlı salınışına aldanıp Babur sanma

Cemalü cennetü'l Firdevs yanağı misk-ü hitadır
Beyaban belleyip gezdiği yerleri nuhbur sanma

Burakla yarıştırdığın Tulpar arşı süratle yarsa dahi
Sıdretü'l müntehadan geçip yanarı bur sanma

Yorulur şeh-süvar yorulur kısrak menzil baki
Adiyatla titremeyen toynak tutanı nalbur sanma

Tahte'l kaleden attığın okun düştüğü yeri gözle
Temreninin delebildiği muhafazaları kubur sanma

Ben dilümde hüsnünü ezberledim neyleyim gayri
Sen halime gülerek bana bakıp medbur sanma

Görülmedi bülden ara gülistanındaki bülbülden
O eşsiz tınının döküldüğü gövdeyi tanbur sanma

Hiç lalelere konar mı deme ey afitab-ı dilber
Her kovanın mihr ü mahını anıp zünbur sanma

Nasihatlar kılıp durur zahid bencileyin rinde
Monla alanında olanları unutub hubur sanma

Bir kez bile yolu düşmeden senin kûyına
Çarh elinden inleyip duranları tasabbur sanma

Akdı durdı asırlar boyu selatin camilerin avlusuna
Alın çizgileri olmayan simaları kenbur sanma

Sen çatlamak nedir bilmeyen gümrah yeledi atların
Adn'de Kitmirden sonraki müjde-i mezbur sanma

Medhin fahrinden öksüz olmasın meseli meşhurdur
Kalemin ateş-i Davuds da suhufunu Zebur sanma

Demesin kimse hicrandan sonra vuslat diye
Neşe damlaları durmuyorsa kabını kalbur sanma

Alaca hırkaların Sûra üflenen nefese benzerken
Saltanat kapıda asılan ünlemeleri tekebbûr sanma

Bu gece subha dek ışıklar yandı eteğinde o dağın
Yeter ağladığın o yıldızın nazını sabur sanma

Menamî söz uzadı O'nun adını anmaya başla
Rüyalarından devşirilmiş umutları sûbur sanma

Sen hak ile şöhret aşıklarının farkını iyi bilesin
Kimseyi Elest bezmindeki karaya mecbur sanma

Encamı unuttun örtmeyesin bari bab-ı tevbeyle
Buhara sultanının huzurundaki duayı bur sanma

Ola ki bir gün ben kula nasip toprağında sönmek
Ah etmeden verdiğin selamı ziyaret-i kubur sanma

Ulu Çarşı

Bursa'nın 1326 yılında feth edilmesinin ardından, daha önce Türk ve İslam alt yapısı olmayan kentte; halkın dini, kültürel ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik cami, medrese, imaret, mektep ve hamam gibi hizmet yapıları inşa edilirken kentin bir ticaret merkezine dönüşmesinde önemli yere sahip han yapıları ve çarşılar da imar edilmiş ve kentin çehresi hızla değişime uğramış ve gelişme göstermiştir. Osmanlı Devletinin yükselişi, önemli ticaret yolları yapısını da değiştirmiş ve kısa süre içerisinde Bursa, Anadolu'nun en önemli ticaret şehri ve doğu-batı ticareti için önemli bir depo haline gelmiştir.

Günümüzde Hanlar Bölgesi olarak tanımlanan bölgenin ilk yapı taşı, Orhan Gazi döneminde inşa edilen Emir Hanıdır. Ardından sırasıyla, Murad Hüdavendigâr tarafından Kapan Hanı, Yıldırım Bayezid tarafından Bedesten, Çelebi Mehmet tarafından Geyve Han ve İpek Han yaptırılmış olup, doğu-batı doğrultusunda, Uzun Çarşı aksı şekillenmeye

başlamıştır. Koza Han ve Fidan Hanın inşası ile Uzun Çarşı aksı belirgin hale gelmiştir. Zamanla kuzeye doğru giderek Bedesten ile birleşen bu çarşı, 15. Yüzyılın başlarında Gelincik ve Sipahi çarşıları ile birlikte kuzey yönündeki gelişimini sürdürmüştür. 17 ve 18. Yüzyıllarda tarihi ticaret yollarının önemini kaybetmesi ve 19. Yüzyıllarda sanayileşme hareketleri ile bölgenin gelişimi duraklama dönemine girmiş ve bölgede çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca bölge günümüze kadar pek çok afet ile karşılaşmış olup, afetler sonrasında pek çok çarşı ve han yapısında işlev değişiklikleri de meydana gelmiştir.

Bu işlev değişikliklerinden en çok etkilenen çarşılarından biri de Ulu Camii batı yönünde yer alan Kapan Hanı civarında gelişme gösteren Ulu Çarşıdır. Cumhuriyet dönemi ilk yıllarında Bursa'nın tekstil ve konfeksiyon sektörlerinde dünya pazarına girmesiyle, Çarşı bölgesinde de pek çok dükkan, Çarşı ihtiyaca yönelik işlev değişikliğine gitmiştir. Günümüzde ağırlıklı olarak Havlu dükkanlarının bulunması nedeniyle Havlucular

Çarşıda İplikçi ve Sepetçiler (Auguste Leon, 3 Haziran 1913, Albert Kahn)

çarşısı olarak ta bilinen Ulu Çarşıda bu değişimden nasibini almıştır.

Evliya Çelebi seyahatnamelerinde, Bursa Çarşısında çeşitli esnaf gruplarına ait 9000 dükkandan bahseder. Osmanlı döneminde şehre gelen ürünlerin tartılması ve kontrolden geçirilmesi gibi önemli bir görevin sürdürüldüğü Kapan Hanı, bu alanın işlevini belirleyen önemli bir unsur olmuştur. Bu sebeptendir ki söz konusu Hanın etrafında, köfün ve sepet imalatı yapan ve satan dükkanlar bulunmakta idi. 1924-1932 tarihli Mülkiyete Esas Çarşı Bölgesi Haritasında Ulu Cami ve Kapan Hanı civarındaki dükkanların bulunduğu sokaklar Küfeciler Sokağı olarak tanımlanmıştır.

1924-1932 tarihli Mülkiyete Esas Çarşı Bölgesi Haritası

Kapan Hanın karşısında Pars Bey'in yaptırdığı Doğangözü adıyla bir başka han daha varmış; ancak günümüze ulaşmamıştır.

1855 yılında meydana gelen Bursa depreminde Hanlar bölgesi ve çarşılar büyük ölçüde etkilenmiştir. 1958 de meydana gelen yangın ise tarihi ticaret merkezinin büyük bir bölümünde etkili olmuştur. Bu tarihler-

den sonra söz konusu bölgedeki dükkanların çoğunda işlev değişiklikleri meydana gelmiştir.

Günümüzde ağırlıklı havlu ve çeyiz malzemelerinin satıldığı dükkanları ile Ulu Çarşı, Bursa Havlularının bu sektörde yerini korumasında ve devamlılık göstermesinde önemli bir rol üstlenmiştir.

Bursa'da Bir Havlu Atölyesi (Meslek Gazetesi Nu:4 6 Ocak 1925)

Bursa Havluları

İster keten, ister pamuk elyaftan dokunmuş havlu olsun onlara güzellik katan ve hayranlık uyandıran özellikleri hepsinin kısa kenarlarının ağır işlemeli oluşudur.

Bursa'nın 1326 yılında Osmanlılar tarafından fethinden sonra şehir başkent oldu. Şehrin Osmanlı hanedanı için uygun bir başkente doğru gelişimi; camiler, hanlar veya kervansaraylar ile sosyal merkezleri ve medreseleri ama en önemlisi, hamamları içeren kapsamlı bir imar programı ile başladı. Bu başlangıcın sebebi; mevcudiyeti Bizans döneminde 6.yüzyıldan itibaren bilinen ve Osmanlılar döneminde kullanılmaya devam eden termal hamam yani kaplıçalardan kaynaklanır. Osmanlılar döneminde bunlar iyileştirilerek ve bir kısmı yeniden inşa edilerek hamamlar çoğalmıştır. Bursa

dokumacılığında hamam tekstilinin gelişmesinde bu hamam bolluğunun katkısı büyüktür. Gerek ipekliler arasında adı geçen ve 1501 Bursa Belediye kanunlarında bahsedilen futalar gerekse makramalar, peşkirler, havlular ve kaynaklarda hamam rahtı olarak adı geçen hamam takımlarının önemli bir yeri vardır.

Türk hamamlarının 14.yüzyıl gezginleri tarafından görülüp, övgüyle anlatılması, ticari ilişkilerle gelen tacirlerin Bursa'da konaklamalarında hamamları görmesi, yabancı temsilciliklerde bulunanların ülkelerine döndüklerinde gördüklerini anlatmasıyla Türk hamamlarının ünü bütün dünyaya yayılmıştır.

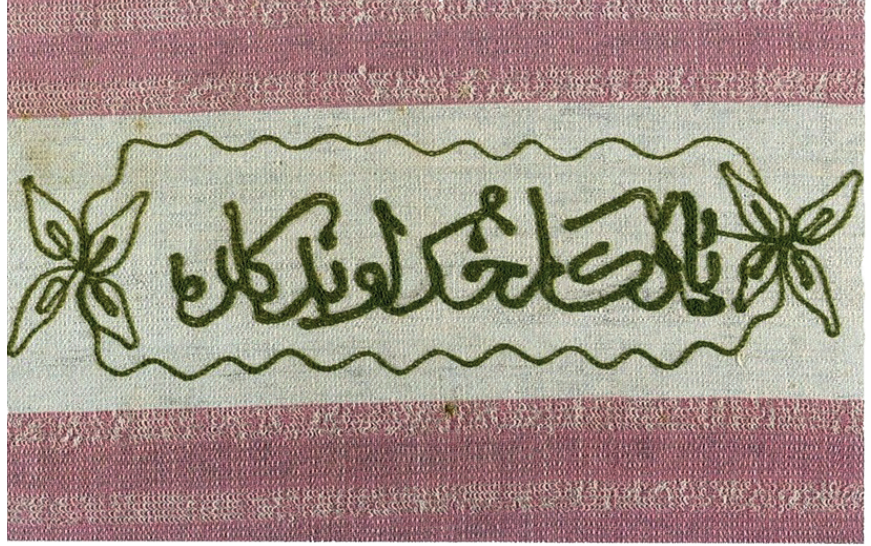
Kaplıca hamamlarıyla önce Bursa'da başlayan hamam kültürü, İstanbul'un başkent olmasından sonra gelişerek devam etmiştir. 16.yüzyılın başlarında her ne kadar İstanbul'da Yeni Sarayında (Topkapı Sarayı) dokuma atölyeleri kurulsa da Bursa her zaman sarayın dokuma ihtiyacını karşılamaya devam etmiştir. Hamam kültürünün yaygınlığına bağlı olarak da hamam tekstili alabildiğine gelişmiştir.

Osmanlı toplumunun sosyal yaşamında hamamın dini açıdan temizliğin, arınmanın yapıldığı yer olarak bir anlamı olduğu kadar, sosyal faaliyetlerin önemli bir bölümünün gerçekleştiği mekânlar olarak da önemi vardır. Hamamlar hem eğlence, hem toplantı yerleridir. Kadınların sabah erken saatlerde küçük çocuklarıyla ve hizmetkârlarıyla birlikte evden çıkıp, yemeklerini de yanlarına alarak bütün günlerini geçirdiği, dostlarıyla buluşup konuştuğu sazlı sözlü eğlence mekânlarıdır. Burada ayrıca özel günler tertiplenerek kızlar beğenilir (gelin hamamı), yeni doğmuş bebekler yıkanır, ebesinin okuduğu dualar eşliğinde bebeğin kırkı çıkarılırdı (lohusa veya kırk hamamı). Bu gibi olaylarda topluluk içinde göz önünde bulunan kadınlar, hamam giysilerine çok önem verirdi. Böyle bir talep karşısında Osmanlı'nın daha kuruluş yıllarından itibaren hamam dokumaları için Bursa'da bir dokuma sektörünün oluştuğu anlaşılıyor.

Hamamlar esas olarak soğukluk, ılık kısım ve en sıcak bölüm olan halvet olmak üzere üç bölümden oluşur. Soğukluk denilen kısım hamamın giriş mekânıdır, burada altlarında nalınların konulacağı küçük nişler açılmış ahşap sekilerin çevirdiği küçük mekânlar bulunur. Müşteri hammama geldiği zaman bu bölmelerden birini o gün için kiralar. Bu oda aile için düzenlenir. Hizmetkâr taşıdığı bohçalardan sedir örtüleri, yastık ve yer yaygısından oluşan hamam rahatını çıkararak odayı hazırlar. Hanım, çocuklar ve ailenin diğer kadın fertleri örtüleri serilmiş bu temiz sedirler üzerine oturarak diğer bohçalardaki hamam takımlarını çıkarırlar. Bunlar bir havlu gömlek, biri baş diğeri beden olmak üzere iki kurulanma havlusu / makrama'dır. Halvet yani yıkanma yerine gidene kadar vücuda sarılan futa/ peştamal denilen ipekli ve pamuklu olan örtüler de hamam

tekstili içinde yer alır. Osmanlı yaşamına ışık tutan en erken kaynaklardan Bassano Zara (16.yüzyıl) hamamın soyunma odasında hizmetkârın çıkardığı altın ve gümüş telle ağır işlenmiş keten kumaşı (havlu), işlemeli yastığı ve çok güzel bir yaygıyı yere sererek odayı hazırladığını anla-

tır.¹ Daha sonra ipekli peştamallarını kuşanan kadınlar, ayaklarına ahşap, yüksek ökçeli ve çok sık nalınlarını giyerek yıkanmak üzere hamamın sıcaklık kısmına, kendilerine ayrılmış kurnalarının başına giderlerdi. Yıkandıktan sonra kurulanırlar ve havlularının üzerine futalarını sararak

soyunma kısmına gelirlerdi. Odaların dizilişi de insanların genellikle serin odayı sıcak odalardan ve masajdan sonra kullanacağı şekle göre düzenlenmiştir. Banyolarını alarak sıcak odalardan çıkanlar, kendileri için hazırlanmış odalarda servis edilen şerbet ve yiyeceklerle ferahlardı.

Futalar Osmanlı yaşamında bu kadar önemli bir yer tutunca kullanım yerine ve alım gücüne göre hem pamuklusu, hem ipeklisi, hem de pamuk ipek karışımı olarak üretiliyordu. İlki Fatih Sultan Mehmet (1451 - 1481) döneminde yayınlanan ve şehirdeki üretimi kontrol altına alan kanunnameler daha sonra yeniden düzenlenerek 1502 tarihinde İstanbul, Edirne, Bursa Belediye kanunları olarak yayınlanmıştır. Bu kanunlarda Bursa'da hamam futalarının standartlarının belirlendiği önemli bilgiler mevcuttur.

Hamam Tekstili

Bursa hamamları üzerine 1930'lu yıllarda yapılan ilk araştırmalarda bir kısmı termal/kaplıca olmak üzere ellinin üzerinde hamam tespit edilmiştir².

Bizanslılar döneminden itibaren kullanıldığı bilinen en erken termal kaplıca eski Pitya bugünkü, Çekirge 'deki Eski Kaplıcadır. Bursa'nın fethinden beş yıl sonra (1331) Orhan Bey'i görmeye gelen İbn Battuta; Bursa'nın dışında yüksek ısı, gür bir suyun çıktığını ve bir havuza dolduğunu, bunun üstüne bir erkekler bir de kadınlara mahsus iki bina yapıldığını anlatır. Uzak yerlerden bu kaplıcaya şifa için gelenlerin üç gün kalmalarını sağlayacak bir de Türklerin yaptığı zaviyenin bulunduğunu söylemektedir.

Bizanslılardan sonra Osmanlı sultanı Orhan tarafından düzenlenerek hizmete açılan Çekirge 'deki bu hamam, H.917/M.1511'de II. Bayezit tarafından bazı hizmet binaları ve dükkânların ilâvesiyle elden geçirilmiştir. Eski Kaplıcaya camekân denilen soyunacak yer, altına ahır ve etrafına odalar, aşçı, şerbetçi ve futacı dükkânları yaptırılarak Hüdavendigar Vakfına vakfedilmiş olup; günde 12 akçe ücret tayin edilmiştir.³

Makramalar, Peşkirler

Kültür tarihimizde makrama, peşkir, havlu gibi sileceklerin genellikle aynı anlamda kullanıldığı görülür. Banyo kurulanacağı olarak kullanılan keten makramaların kesilmeden ilmek halinde bırakılan yüzeyleri vardır. Ama el peşkirleri, abdest peşkirleri, toplu yenen yer sofralarında dizlere örtülen dolak denen diz makramaları hav'sız dokumalardır. Peşkirlerin zemini düz olduğu gibi kendinden desenli olanları da vardır. Zemini desenli olanlarda deseni, genellikle pamuk olan ilâve atkı iplikleri oluşturur. Nadiren ipek ve metal ipliklerin de kullanıldığı görülür. Desenin atkı ipliği doku etkisini kuvvetlendirmek için daha kalın, iki ya da üç kat bükümlü olur. Zemin örgüsü bez ayağı olan bu peşkirlerde deseni; zeminde serpmeye olarak geometrik şekiller veya çizgi gruplarıdır. Desenler ilâve atkılarının çözümlü iplikleri ile yine bez ayağı (1/1) bağlantı kurmasıyla oluşur.⁴

Havlular

Havlu, yüzeyinin ilmekli oluşu sebebiyle makramaların özelliğini belirtmek için önce havlı makrama diye anılmış, daha sonra makrama adı terkedilmiş, yerine havlu kelimesi kullanılmıştır. Bu ismin 19.yüzyılda özellikle Bursa havlularının çok beğenilip, hediyelik, turistik eşya konumuna geçince yerleştiği anlaşıyor. Nitekim havlu silecekler 16. yüzyıldan itibaren kaynaklarda yer almasına rağmen bunların makrama olarak adlandırılması dikkati çeker. Bu konudaki en açık ifade saray terzi başının, çarşı esnafından işlemeci Hayreddin ustaya hitaben yazdığı mektupta görülür. Mektupta padişah için işlenecek dört adet makrama siparişi vardır. Bunlardan ikisinin az havlı, diğer ikisinin de çok havlı makrama olması istenmektedir.⁵

Havlular bir atkı ve iki çözgü ipliği ile dokunur. Çözgü ipliklerinin bir grubu zemin dokusunu oluştururken diğer grubu hav ipliklerini oluşturur. Bu sebeple biri hav, diğeri zemin dokusunu oluşturacak iki çözgü grubu için iki ayrı levent 'in kullanımı gerekir. Zemin çözgü ipliği ile atkı ipliğinin kaba ve hacimli olması, atkı ipliğinin ayrıca tek kat olması gerekir. Böylece atkının dokumaya daha iyi itilmesi ve havın daha kolay tutunması sağlanır.

Hav için bükümsüz ip kullanılır ki; bu da havlunun yumuşak dokunuşlu olmasını ve nem alma kapasitesini artırır. Havlular, pamuklu ve keten olmak üzere iki değişik malzemeye dokunmuştur.

Pamuklu Havlu; hem lifli bitki hem de yağlı bitki olarak sınıflandırılan pamuk sıcak ve nemli iklimde yetişir. Sanayinin temel hammadde ihtiyaçlarını karşılayan pamuk çok önemli bir bitki olup; M.Ö. 330'e kadar geriye giden uzun bir geçmişe sahiptir. Pamuk ürünlerin geliştirilmesi 11. yüzyılda Selçuklu Türkleri yönetimi altında Anadolu'da başlamış ve 14. yüzyılda Osmanlı Türkleri döneminde devam etmiştir. Pamuklu havlu/ peştamal, doğal, hijyenik, yüksek düzeyde geçirgen, anti statik (statik elektrik birikimini geçirmeyi önleyen), ısıya dayanıklı ve emici olması nedeniyle tercih edilir. İnsanların doğal maddelere yönelik tutkularının artması, pamuk peştamalin cazibesini korumuş ve kullanımını artırmıştır. Keten havluların aksine pamuk havlular kalın olup saydam değildir.

Keten Havlu; keten bitkisi sapından üretilen doğal bir elyafıdır. Basit olmasına rağmen serin tutan, ince, saydam, dayanıklı ve şık görünümlüdür. Bu bitki nemli ve soğuk iklimlerde yetişir. En yüksek kaliteli keten, Türkiye'nin Batı Karadeniz ve Marmara bölgelerinde yetişir. Keten antik çağlardan beri tekstilde kullanılmaktadır. Keten bitkisi lif haline gelene kadar; çürümeye terk etme, ezme ve eğirme

olmak üzere üç safhadan geçer. Bu süreçlerden sonra iplik haline getirilir ve dokunur. Keten peştamallar çok dayanıklıdır ve renkleri güneş altında solmaz. Yumuşak, emici ve tüysüz dokusu ile kolay kuruyan, rahatlık ve kolaylık sağlayan dokumalardır.

İster keten, ister pamuk elyaftan dokunmuş havlu olsun onlara güzellik katan ve hayranlık uyandıran özellikleri hepsinin kısa kenarlarının ağır işlemeli oluşudur. Havlu dokumasındaki bu başarıyı taçlandıran da hiç şüphesiz işlemeyi yapan Türk kadının göz nuruyla işlediği hünerli ellerinin emeği olmuştur.

Hamam Rahtı (Hamam Takımı)

Kaynaklarda hamam takımı; "hamam rahtı" olarak geçer ve bir gömlek, iki makrama ve döşemelikten, oluşur. Bu dokumalarla ilgili ulaşılabilen en erken kayıtlar 16.yüzyıl sonu, 17.yüzyıl başına rastlar. 1600 tarihli Narh defterinde, "Hamamcılar Levazımatı Narhı" başlığı altında; mükemmel hamam esbabı, 1 gömlek, 2 makrama, 1 döşeme, takımı 4000 akça olarak fiyatlanmıştır.⁶ Ancak döşeme ve makramaların ayrı, ayrı fiyatlanmasından tek olarak da satıldıkları anlaşılır.

Günümüz bornozları olarak tanımlayabileceğimiz hamam gömleklere dikiş tabiriyle sınıflanmış ve fiyatlanmıştır.⁷ En büyük boyu yüz dikiş olmak üzere, dört boy gömlekte dikiş sayıları, yirmişer yirmişer eksilerek, 100, 80, 60, 40 şeklinde değişmekte ve dikiş sayıları, gömlek boyları ile doğru orantılı olarak azalmaktadır. 100 dikiş gömleğin kaynağa verilen ölçülere göre boyu yaklaşık 170cm, beli 153cm, kol boyu 102cm, kol genişliği 85cm'dir. Gömleğin yakası kılaptanla işlenmiş olup, 410 dirhemdir. Hamam takımının döşemesi 357cm uzunluk ve 153cm eninde olup; başlarında kullanılan ipek kısmı saçağı ile 68cm ve 480 dirhemdir. Hamam döşemesi, soyunma odasının etrafını çeviren sedirlerin üstüne örtülen örtüler ve üzerine konulan uzun sedir yastıklarıdır. 19.yüzyıla ait geç bir hamam döşemesi örneği Topkapı Sarayı'nın Harem dairesinin eşyaları arasında kayıtlıdır (TSM. 8/638). Kaynaklarda anlatılanlar kadar değerli olmamakla beraber, beyaz havludan sedir örtüsü ve sarı kılaptanla

düz çerçeveler içine alınmış Üsküdar çatmalarının desenlerine benzer yastıkları da vardı. Bordürü yaprak suyu, ortasında oval madalyonu işlenmiş havlu yastıkların (TSM. 8/636) desen tasarımı erken örnekler hakkında bir fikir verir.

Hamam takımları günlük kullanım eşyasıdır ve sık sık ıslanır. Bu sebeple çabuk eskijen ve saklanmayan dokumalardır. Bu bakımdan Topkapı Sarayı Müzesi Padişah Elbiseleri Bölümünde saklanan Sultan IV. Murad'ın (1623 - 1640) beyaz pamukludan

havlu gömleği (TSM. 13/476) önemlidir. 150cm uzunluğundaki gömleğin kolları bol ve uzun olup, önden açıktır. Kol ağızları ve etek kısmı gümüşlü telle dokunmuştur. Yukardaki kayıtlara göre hamam gömleği boyunun uzunluğuna göre 80 dikiş olmalıdır. Dokumasından dikişine kadar çok ince bir işçilik gösteren gömleğin, yaka ve ek yerleri file işi olarak kaydedilmiş bir çeşit ajur işidir.

Piyasada satılan hamam rahtının bir çift olan baş ve vücut makraması yani kurulanma havlusu ise 170cm

boyunda, 75cm eninde, iki kısa kenarının uçlarındaki ipeği 34cm ve 220 dirhem ağırlığında olarak kayıtlıdır. Özellikle 18. yüzyıldan itibaren kültür ve sanatımıza giren Batı etkileri bu makramaların kısa kenarlarına işlenen işlemlerde kendini göstermiştir. Bursa ve İstanbul işlemeciliğinin teknik, renk ve desenleri havlu makramalarda ve keten peşkirlerde doruğa ulaşmıştı. Batıdaki resim anlayışıyla işleme desenlerine; mimari, deniz manzaraları, yüzen kayıklar, natürmort konuları girmiştir. Gene Batıdan gelen derinlik fikri, çiçek, meyve, manzara gibi konularda renk tonlamalarıyla verilmiştir. İşlemlerde, renkli ipek ipliğin yanı sıra altın ve gümüşlü sarı ve beyaz telin katılımı, telin, ipek ipliğe sarılmış kılaptan cinsinden, kordon gibi bükme, düz kesme, gibi her cinsine yer verilmiştir. Pul ve boncukların ilâvesiyle daha da ağırlaştırılan bu görüntü işleminin son dönem makramalarında sık rastlanan özelliklerdir. Hesap işi, tel kırma, Çin iğnesi, klâsik pesent ve sarma gibi tekniklerle, çoğu kez birçok teknik bir arada kullanılmıştır. Bu havlular arasında kısa kenarlarının safran sarısıyla ağabani tekniğinde dokunmuş desenli havluları da karakteristiktir. Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde hediyelik turistik olarak üretilen Bursa havlularının kısa kenarlarına “yadigâr-ı Bursa”, “Sabah şerifleri hayırlı olsun” yazılarının dokunduğu havlular da vardır. Bursa havlularının kısa kenar uçlarındaki ip bağlamaları da çok sanatlardır.

Kısaca, Bursa havluları hav yüksekliğine bağlı olarak yüksek su emme gücü, atkı- çözümlü sıklığının yüksekliğine bağlı olarak dayanıklılığı, gibi yüksek teknik özelliklere sahiptir. Yukarıda saydığımız işleme teknikleri ve desenleriyle de sanat gücü yüksek ürünlerdir. Bu sebeple ünü ülke sınırlarını aşmış ve hak ettiği yere gelmiştir.

Genel hatlarıyla özelliklerini verdiğimiz bu işlemeli havluların 19.yüzyıldan itibaren Bursa’da yıldızı parlamıştır. Kısa kenarlarındaki düz dokumalı top başlarında kırmızı ve mavi renkli tek, nadiren iki minare işlemesine rastlanır. Çözgü ipliklerinin arasından atkı ipliklerini takip ederek tek tek geçirilmiş kırmızı ve mavi renkli işleme ipliğinin meydana getirdiği bu minareler, Bursa şehri atölyelerinin markası olarak değerlendirilir.

Türk Havluları Avrupa’da

Kaplıca hamamlarıyla önce Bursa’da başlayan hamam kültürünün bir ihtiyacı olan hamam tekstili; hamam havlusu üzerine sarılan futalar, kurulanmak için kullanılan makrama ve peşkirler, 18.yüzyıldan itibaren kullanımı yaygınlaşan havlular da Bursa’dan Avrupa’ya yayılmıştır. Yaptığımız araştırmalar⁸ Bursa havlularının tanınmasının 19.yüzyılda İngiltere ile olan diplomatik ilişkiler içinde 1835 yılında ülkemize gelen David Urquhart’ın (1805-1877) hamamın sağlık açısından ne kadar faydalı olduğunu ülkesine anlatmasıyla başladığını

göstermiştir. Önce İngiltere’de hamamların yaygınlaşması ile başlayan hareket daha sonra, ülkemizi ziyaret eden gene bir İngiliz gezginin örnek olarak aldığı havluları çoğaltıp, krallığa takdimiyle beğeni kazanmıştır. Böylece en üst düzeyde onay alan Bursa havluları üretimi Avrupa’ya yayılmıştır. Bugün Avrupa’da Türk havluları olarak satılan ürünlerimiz diğer şehirlerimizde de üretilmektedir.

Dipnotlar

- 1 Luigi Bassano Zara, Costumi et I Modi Particolari della vita de “Turchi”, Roma 1545, Facsimile Edition München 1963, by Franz Babinger, p. 2- 6.
- 2 Kâmil Kepecioğlu, Bursa Hamamları, Bursa 1935.
- 3 Kepecioğlu 1935, s.2.
- 4 Çiğdem Koçak, Osmanlı’dan Günümüze Havlu ve Günümüz Havlu Üretimi üzerine öneriler, Haliç Üniversitesi, Sos. Bil. Ens. Tekstil ve Moda tasarım Programı, Sanatta Yeterlik Tezi, İstanbul 2015, s. 113 – 114.
- 5 S. Delibaş, “Topkapı Sarayı Müzesindeki İşleme Koleksiyonu: Bohça, seccade, yastık ve levhalar”, Topkapı Sarayı Müzesi, “Döşemelikler” konulu sergi Kataloğu 19 Nisan – 21 Mayıs 2007, s.113 – 121, s.115.
- 6 Kütükoğlu 1978, s.59-60.
- 7 Kütükoğlu 1983, s. 69, 159 - 162.
- 8 H.Težcan, Bursa’nın İpeklisi; Tarihi, Ticareti, Pamukluları ve İpeklileriyle ünlü Bursa/ Silk of Bursa, Bursa famous for its History, Trade, Cotton Fabrics and Silk Fabrics, Bursa 2017, s.276 – 290. (Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayını)

Bursa Belediyesi Otobüs İşletmesi Şube Müdürlüğü, Belediye'ye bağlı olarak kurulmuş ve Sanat Galerisinin bulunduğu yerde hizmete başlamıştır.

Kentimiz, Osmanlılar tarafından alınmasının ardından hızla göç almaya başlamış ve özellikle doğu - batı ekseninde genişlerken, Kuzey - Güney yönünde nispeten daha az yayılmıştır. Bilindiği gibi, ortak yaşam alan kültürü (hastane, postane v.s.) ve bürokrasinin çok olmaması gibi nedenlerle kentte yaşayanların bir taraftan diğer bir tarafa gitmeleri gibi ihtiyaçları pek olmuyordu. Zira çocukların eğitimi için mahalle mektepleri veya camilerin son cemaat alanları kullanıldığından onların da uzak yerlere gitmek gibi mecburiyetleri olmuyordu. Ancak, Osmanlı'nın son zamanlarda açılan idadi ve rüştiye okulları da pek yaygın değildi. İşli olanlar da kendi hayvanları, özellikle merkep ile bir yere ulaşım sorununu hallediyordu. Osmanlı'nın ilk dönemlerinde arabaya binmek pek makbul bir hareket olarak görülmez, hatta bir nevi yasaktır. Arabaya ancak hasta, çocuk ve kadınlar binebilirdi. Ancak son dönemlerde özellikle Tanzimat'ın ilanından sonra önce padişahlar, vezirler daha sonra saygın kişiler ve zamanla halkın arabaya binmesi sıradan bir hal almıştır. Nakil araç kullanımının yaygınlaşması ile yol konusu gündeme gelmeye başlamış ve hızla yaygınlaştırma çabası devam etmiş.

Kentimiz ve hatta ülkemizdeki karayolu durumuna göz atmakta yarar var fikrindeyim. İlden ile ve ilçelere

B.B.O.İ.

Bursa'da kent içi ulaşım

Ahmet Vefik Paşa, Bursa- Gemlik yolunu yaptırmıştır. Bu yol Anadolu'da ilk yapılan yoldur. Gemlik yolundan sonra Bursa-Mudanya bağlantı yolu yapılmıştır. Üçüncü yapılan yol ise Nazif Paşa zamanında Bursa -Ahıdağ yolu olup, 20 metre uzunluğundaki yontma taştan Geçit Köprüsü de yine Nazif Paşa tarafından yaptırılmıştır. Osmanlı'nın son dönemlerinde motorlu araçlar ülkeye girmeye başladı ise de, yönetim bu konuya pek sıcak bakmamış ve zaman zaman yasaklar da getirilmiştir.

Bursa yöresinde üretilen malların denize daha çabuk ve kolay eriştirilebilmesi için 42 kilometrelik demiryolu inşaatına 1874 yılında başlanmıştır. Yaşanan siyasi ve ticari gelişmeler sonucu ekonomik olmaktan çıkmasıyla

ağırlık verilmesi, bürokrasinin artması, ticaret hayatının hareketlenmesi sonucu kent içinde ulaşım canlanmaya başlamış, motorlu araçların önemi anlaşılmış, imkanlar dahilinde satın alınmasına ve yeni yolların yapımına ağırlık vermeye başlanmıştır. İlk yıllarda ekonomik şartlar gereği hemen her yere yaya olarak ulaşılabilme imkânının tercih edilme zorunluluğu yaşanıyordu. Uzun yol ve acil ihtiyaçlar ancak at arabaları ve faytonlar (Tek körüklü, 4 tekerlekli, çift at tarafından çekilen araç) ile karşılanmakta idi. Bursa'da toplu taşımacılık, ilk olarak "Setbaşı-Çakırhamam-Altıparmak-Çelik Palas" arasında işleyen faytonlar ve Tatar arabaları başlamıştır denebilir. Bu faytonlar ile taşıma işinin 1960'lı yıllara kadar devam ettiğini ve ailecek parka ve Çekirge'ye gittiğimizi net hatırlıyorum.

Bu atla çekilen araçlar, kentin belirli merkezlerinde bulunurdu ve bir nevi durakları vardı. Bu duraklardan atlı arabalar ya biri gönderilerek çağırılır veya durağa gidilerek oradan arabaya binilirdi. At ile çekilen arabaların ulaşım ücretleri arabanın cinsine göre değişirdi. Örneğin kent merkezinden Çekirge'ye tatar arabası 40 kuruşa giderken fayton 60-75 kuruşa, Landon ise 100 kuruşa giderdi. Genellikle landonlar ancak düğün gibi özel günlerde kiralanırdı. Şehir içinde daha çok yük taşıma işlerinde kullanılan at arabalarının da durakları vardı.

1900'lü yılların başlarında elektrik üretimi ve toplam 9 hatlı bir tramvay şebekesi kurulması projeleri yapılmış. I. Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşları ve çeşitli sebepler yüzünden plân tam olarak gerçekleştirilememiş olsa da 1920'li yıllarda elektrik üretimi, 2000'li yılların başında da raylı sistem çalışmaya başlamıştır.

Özellikle 1940'lı yıllarda motorlu araçların ülkemize girmeye başlaması ile faytonların yaptığı işi ve duraklarını ticari taksiler almaya başladı. Bu araçların bekleme yaptıkları yerlerin başında, Cumhuriyet Alanı (Heykel), Ulu Camii Altan Oteli Önü, Orhan Camii, Osmanlı Bankası önü (Koza Alt Geçidi), Çekirge Meydanı, Saman Pazarı gelmekte idi. Zamanla telefonun yaygınlaşması ile taksit yazıhaneleri oluştu. Bu yazıhanelerin en tanınanı "Bizim Taksit" olup, telefon numarası "2070" olduğundan daha çok bu şekilde anılır ve en lüks en yeni araçlar bu firma da bulunurdu. Hatta sahibi İbrahim Bey'in lakabı dahi 2070 idi. Bir de, Tayyare Sineması'nın alt katındaki dükkanlarda "MODA" taksit yazıhanesi vardı ve bu yazıhaneden sabahları kentimizin zengin tüccarlarını Yalova'ya vapura götürmek için özel araç kaldırırdı. İlk taksit tipi toplu taşıma yani dolmuş bu firma ile başladı diyebiliriz.

Daha önce sözünü ettiğim, ufak yüklerin taşınması için kullanılan at arabalarının yerini de önce "Triportör" denen bir çeşit 3 tekerlekli ama taşıma kasası bulunan motosikletler; ardından da "Skoda" olarak bilinen araçlar aldı.

İlk toplu taşıma ana hatlarından biri Yeşil'den başlar, önceleri Çelik Palas'a

sonraları Çekirge'ye, diğeri ise Yıldırım'dan başlar Çekirge'ye kadar uzanırdı. Zamanla, gerek memurların gerekse öğrencilerin okullarına gidebilme ihtiyacının giderilmesi amacıyla özel kişilere ait ufak otobüsler (16 kişilik) bu hatlarda görülmeye başlanmıştır.

1934-1935 yıllarında Dr. İbrahim Yeşilipek'in kayın pederi Hacı Salih Efendi 4 otobüs almıştır. 2 tanesi Yeşil-Çekirge (1 no'lu hat) hattında, 2 tanesi de Yıldırım-Çekirge (2 no'lu hat) hattında yolcu taşımaya başlamıştır (Cumhuriyet Otobüsleri). Bu araçlar yarım saat ara ile hareket ederlerdi. 1935-1936 yıllarında ise, belediye 4 otobüs olarak tüm araçlarını Yeşil-Çekirge hattında çalıştırmaya başladı. Bu araçların bazıları Orhan Camii'nin önünden veya Cumhuriyet Alanı'ndan hareket ederdi. Otobüsler Askeri Hastanenin olduğu yere çıkarlardı. Belediye'nin araçları tek hatta konulunca Yıldırım -Çekirge hattı Salih Efendi'ye bırakıldı. Taşıma ücreti kişi başı 5 kuruş olarak belirlenmiş ve öğrenciler için paso o dönemlerde başlamıştır. Yıllık paso 5 lira idi.

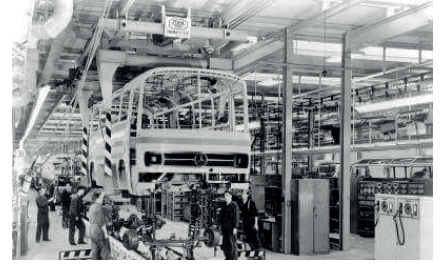
Bu arada, bir konuyu daha gündeme getirmek gerekir kanaatindeyim. Merinos Fabrikası 1938 yılında hizmete girdiğinde, şehrin epey dışında idi ve

çalışanların büyük kısmı yakın yerlerden yürüyerek gelirken, bazıları at arabaları ile gelmeye başlamış, 1940'lı yıllarda fabrika personelini taşımak için otobüslerin satın alınması ile ilk personel taşıma servisi düzenini başlatmıştır. Zamanla personel sayısı arttıkça araç sayısı çoğaltarak personelini taşıma işini yürütmüş ve bir süre sonra ekonomik nedenlerden özel sektöre ihaleye çıkarmıştır. Bu ilk ihale 1976 yılında açılmış, (BUROK) Bursa Otobüsçüler Kooperatifi adına ben de girmiş ve ihaleyi almıştık. Daha sonra da bu fabrikada mühendis olarak görev almak kısmet olmuştu.

Zamanla oluşan ulaşım ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yeni kanunlar çıkarılmış ve Bursa Belediyesi Otobüs İşletmesi Şube Müdürlüğü, Katma Bütçeli İşletme olarak Belediye Meclisi'nin 17 Nisan 1945 tarihinde aldığı kararla Belediye'ye bağlı olarak kurulmuş ve Sanat Galerisinin bulunduğu yerde hizmete başlamıştır.

1 Haziran 1945'de "Bursa Belediye Otobüs İşletmesi (B.B.O.İ.)" kurulmasının ardından 1946 yılında 13 otobüs alınmış, ilave hatlar ve saatlerde otobüs seferleri başlamıştır. (Alınan 13 otobüsün markaları şöyleydi: 5 adet Ford, 5 adet Chevrolet, 2 adet Diamond ve 1 adet Dodge)

Çok geçmeden, 1948 yılında 12 adet (6 adet Ford, 6 adet Ford Universal), 1949'da 2 adet (1 Ford ve 1 de Diamond), 1950 yılında 5 adet K.7.International marka otobüslerin alınmasıyla belediyenin otobüs sayısı 32 olmuştur.

1952 yılında 51 kişilik 7 adet, 1954 yılında ise 41 kişilik 7 adet Bussing marka 5000 Tupolev tip, 1956 yılında 5 adet Bussing 6000 Tupolev tip otobüsler alınmıştır. Bu araçların farklı markalarda olmalarının nedenlerinin başında, o günün şartlarında temin edilebilme, yedek parça temini ve araçların dayanıklı oluşları hakkında net bilgi sahibi olunamaması geliyordu. Bu otobüslerin belden üstü yani cam hizalarından yukarısı koyu lacivert, alt kısımları ise koyu sarıydı.

Bu araçların alımları ile 1950'li yılların ortalarında hat sayısında büyük bir artış olmuştu. Böylelikle, Heykel-Garaj-Stadyum'dan geçen karşılıklı ring hattı oluşturuldu fakat bir süre sonra kaldırıldığını net hatırlamaktayım. Bu dönemde Emirsultan, Muradiye, Demirkapı, Mesken, Hürriyet, Zafer Mahallelerine de erişim sağlanabilir oldu.

Bir de, kişilere ait Hürriyet -Heykel arası çalışan Varşova ve Skoda marka 7 kişilik station vagon araçlar vardı. Zamanla bunlar da yok olup, yerlerine FE-KA, daha sonraları Ford minibüsler alınmaya başlandı. Bunlar Zafer Meydanı'ndan hareket ederlerdi.

1956 yılında 15, 1957 yılında 1, 1959 yılında ise 20 adet (43 yolcu alabilen) 0321H tipi Mercedes Benz marka otobüslerin alınmasıyla, son 4 yıl içerisinde toplam 36 adet aynı marka ve tip araç alımı yapılarak, kent içi taşımacılığında Mercedes saltanatı başlamış oldu.

Zira bu araçların ön dingilleri olmayıp ante-pente diye tabir edilen ve uzun yıllar otomobillerde de kullanılan çok rahat yolculuk yapma imkanı veren bir düzenek kullanılmıştır. Araçların şaseleri olmayıp, blok gövde olmaları ve 8-25 lastik kullanılması sonucu araçların alçak olması nedeniyle yaşlı, çocuk ve hanımların inip binmeleri kolay oluyordu. Bu araçların pek çok yerinde demir saç kullanılmamış, onların yerine alüminyum kullanılması ile araçlar hafifletilmiş, mazot tüketimleri de düşürülmüş idi. Kapıların açılıp kapanışları hava basıncı ile çalışan sade bir düzenekle gerçekleşirdi. Kapıların iç tarafının üst kısmında 4x15 cm ölçülerindeki krem renkli formikada "BASAMAKTA DURMAYIN OTOMATİK KAPU ÇARPAR" ve ön tarafta ise "ŞOFÖR İLE KONUŞMAK YASAKTIR" ifadeleri çok ilgimi çekmiş

veya o kadar çok görmüşüm ki, hala daha unutamıyorum. Ayrıca bu araçların vitesleri şoför tarafından çok rahat değiştirilebiliyordu. Bundan önceki araçların şoförleri vites kollarını sallar sallar anca denk getirebilirlerdi.

Biletçiler de önceleri arka kapının sağında bulunan kabinde otururlardı. Yanılmıyorsa bazı otobüslerin içinde seyyar dolaşan biletçiler de vardı. Sonraları biletler gişelerde satılmaya başlandı. Otobüslere de biletlerin atıldığı kumbaralar kondu, biletçiler kaldırıldı, binişler önden olmaya başladı.

Yine o dönemlerde bazı direklere B.O.İ. şoförleri için sarı zemin üzerine "ŞOFÖR DİKKAT 2. Vites ¼ gaz", bazı duraklarda ise "İHTİYARİ" yani mecburiyet yok anlamına gelen ikaz levhalarının monte edildiklerini hatırlıyorum.

1959 yılındaki otobüs alımlarından sonra yaşanan siyasi ve ekonomik krizlerin etkisi olsa gerek, kent içi taşımacılık için 10 yıl hiçbir araç alınmamıştır. Baba mesleği otobüsçülük olması nedeniyle gayet net hatırlarım ki, hemen hiç kimse şehirlerarası yolculuk için dahi otobüs getirtemiyordu. Bu dönemde çıkan bir söylentiye göre takastan az bir miktar önden motorlu şase Mercedes marka araç gelecekti. Kısa süre sonra adı geçen araçlar 10 adet olarak gerçekten geldi ve belediyeye verildiği duyuldu. Bu araçlar 1113 tip klasik kamyon şaseleri idi. Bu şaselerin üzerine çelik otobüs kasaları yapıldı ve iç hatlara verildiler. Bu araçların ön kısmında motor olması nedeni ile inişler pek sıkıntılı olurken, araçların süspansiyonları da pek iyi değildi. İlk kez bu araçlar kırmızı renge boyandı.

Belediye Otobüsleri'nin hareket kontrol merkezi ise şu günkü Koza Alt Geçidi'nin üzerinde bulunan kafeteryanın (Atatürk Caddesi) olduğu yerde idi ve otobüslerin hem burada hem de Orhan Parkı'nın olduğu yerde çeşitli hatlara ait durakları vardı.

Yine 1970'li yıllara kadar Atatürk

Caddesi üzerinde, Valilik binasının hizasında polis trafik noktası vardı ve buradaki polis memurunun görevi yaya ve araç trafiğini idare etmekte.

1973 yılı geldiğinde hafızam beni yanıltmıyorsa kentimizdeki KARSAN isimli otobüs fabrikasında arkadan motorlu 0352 tip motorlu, Mercedes marka 0302 tip benzeri otobüsler üretilmeye başlandı. Bu araçlar orijinal Mercedes Benz marka 0302 tip (43 adet koltuklu) şehirlerarası otobüslerine benzer olup, daha kısa (5 yerine 4 yan camlı, şehirlerarası kullanımda 37 adet koltuklu), ön ve arka dingilleri daha dardı.

Bu araçlarda 9-20 lastik kullanılırdı. Bunlardan 1973'te 10, 1974 yılında da 8, 1975-80 arası 20 adet olmak üzere kısa tip Mercedes otobüslerden toplam 38 adet otobüs alındı. Bu araçlar da klasik belediye otobüslerimizin rengi olan cam altı kuşağı, yan direkleri ve tavan lacivert, yan ve etekleri krem rengine boyandılar.

Belediye, gerekli otobüs alamadığında artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak için minibüslere hatlar vermeye başladı. Kentin merkezine yakın olabilmeleri için de bu araçlara Fomara Meydanı'nın güney tarafı tahsis edilmişti (15 Temmuz Şehitler Meydanı). Zamanla minibüslerin yarattığı problemleri önlemek için bir program dahilinde yeni otobüsler alınmış ve uzun hatlara giden otobüslerin hareket merkezi olarak ta Fomara Meydanı'ndaki bu yer tahsis edilmişti. Hatta bir dönem bazı hatlara özel kişilere ait otobüslere de yolcu taşıma

hakkı verildi fakat kısa süre sonra kaldırıldılar.

1980'li yıllarda Mercedes-Benz marka orijinal 0302 tip boyutlarında kent içi taşımacılığa uygun önce 72, sonraları 0302T tiplerinden 20, M.A.N. marka 590 ve SL 200 tip'lerden toplam 40 adet alınan tüm bu araçlar, siyah kontör çizginin kullanıldığı krem ve kırmızı renge boyandılar. Lastik ölçüleri 10-20 olduğundan araçlar biraz yükselmişti.

1990'lı yıllarda 2 adet körüklü NEOP-LAN, 75 adet İKARUS marka körüklü, 47 adet körüksüz, 14 adet körüklü Mercedes marka (0345 tip), 2000'li yılların başında ise 2 adet BMC Marka engelliler için özel üretilmiş araç alındı. Böylece 1946 yılından 2000 yılına kadar geçen süre zarfında 89

adet körüklü, 323 adet solo otobüs olmak üzere 412 adet toplu taşıma için araç alınmış oldu.

Gelişen ihtiyaçlara cevap verebilme adına 1996 yılının Haziran ayında Özel Halk Otobüsleri (ÖHO) kent içi yolcu taşımacılığında 16 araç ile devreye girmeye başladı. 1997 yılında "ÖHO" sayısı 44'e çıkarken dar yollar için 10 adet midibüs, 2 adet iki katlı (uzun ve düz hatlara) otobüs ilave oldu. Bu sayı zamanla yükselişe geçerken hiçte küçümsemeyecek sayıda dolmuş ve minibus desteği unutulmamalıdır.

1946 yılında önce Yeşil -(Çelik Palas) Çekirge hattı ile başlayan Belediye Otobüs İşletmesi hat sayısı ilk önce 16'ya, 1980'de 70'e, şimdilerde 99 ana hatta erişmiş durumdadır.

Kent içi trafiğinin artması ve şehirlerarası çalışan otobüslerin kent merkezinde kalan garaja girmeleri sonucu bu bölgede araç trafiği içinden çıkılmaz hale geldi. Bu duruma bir çözüm bulmak amacıyla kentin kuzeyinde İstanbul'dan geliş yolunun sağ tarafında "Bursa Şehirlerarası Terminal Binası" 1997 yılında hizmete açılmıştır.

Yeni gelişen durumlara çözüm bulabilmek amacıyla yakın köyler de mahalle statüsüne geçince, buralara da belediye tarafından otobüs seferleri konmaya başlamıştır.

2000'li yıllara gelindiğinde BİR DÖNEMİN SONUNA GELİNİMİŞ OLDU. Özel sektör ağırlıklı bir taşımacılık fikri hakim olurken BURULAŞ devri başladı.

1960'lı yıllarda başlayan Heykel-Garaj, Heykel-Çekirge, Garaj-Stadyum- Heykel dolmuşları ile hem hızlı taşımacılık hem de o dönemlerde otobüslerde ayakta ve üst üste gitmeyi kendine uygun görmeyen kişilerin tercih ettiği bir dolmuş olgusu oluştu. Hatta bazı dolmuş ve taksi müşterilerinin, kendisini tanıyan ve saygı gösteren şoförleri duraklarda beklediklerini bilirim.

Kent içi toplu taşımanın önemli aktörlerinden biri de minibüslerdir. Ulaşım büyük katkısı olan bu araçların gerek sürücülerinin, gerek yolcularının bilinçli olmamaları sonucu çalıştıkları hatlarda trafik açısından büyük karışıklıklar yaşanmaktadır. Bilinçli bir yönetimleri de olmayınca ortak akıl oluşamayıp bu düzensiz ulaşım sisteminin önüne geçilememektedir.

Cumhurbaşkanımızın Bursa'da dikkat çektiği türkü: **Kent belleğindeki “Cezayir Ağıdı”**

Uzun hava şeklinde okunan Cezayir Ağıdı'nın en güzel örneğini, yine Bursa'da görmek mümkündür.

Bursa ve köylerinde ağıtlara rastlamak ve dinlemek mümkündür. Cumhurbaşkanımız 21 Ocak 2018 de geldiği “Bursa Kadın Kolları 5. Olağan il Kongresi'nde yaptığı konuşmada; Cezayir, Osmanlı himayesinde iken; Fransızların yapmış olduğu baskında verilen kayıplar sonucu; yakılan ağıtın sözlerini okuyarak, “türkülerdeki bu ağıtların, ecdadımızla aramızda çok önemli bir bağ olduğu”na dikkat çekmiştir.

Bize kimlik kazandıran kültürümüzün içinde önemli yer tutan türküler,

milletimizin özgeçmişidir. Dolayısıyla bu milletin, geçmişte yaşadığı acı olayların çoğunu da türkülerin içinde ki ağıtlarda görürüz. Ağıtlar; eskiden seferberlik günlerinde ve savaşlarda, ecdadımızın düşmana karşı verdiği mücadelede çektikleri sıkıntılar, doğal afetler ile toplum içinde meydana gelen acı olaylar, şehit ya da gazi olayları, cephe gerisindeki açlığı, kıtlığı, hastalığı ve içinde haksızlık ile ihanete varana kadar yaşanan olaylar ile verilen mücadelelerin pek çoğunu, kayda geçirmiştir. O kadar ince, hassas, dokunaklı ve detaylıdır ki, Bedri

Rahmi Eyüboğlu da köy türkülerinin şairi utandıracak derecede olduğuna dikkat çekerek;

“Öleni, kalanı gidip gelmeyi / Yemen’i kitaplarda değil türkülerde ara” dizeleri ile belirtmemiş midir? Yaşanan bu acı gerçekleri tarih kitaplarında bile ağıtlarda gördüğümüz kadar detaylı görmek mümkün değildir.

Divan edebiyatında ise bu ağıtlar, karışımıza “mersiye” olarak çıkmaktadır.

Bu “Cezayir Ağıdı”, Sayın Cumhurbaşkanımızın da vurguladığı gibi; Bursa köy düşünlerinde, sözlü veya sözsüz olarak; “gelin ağlatma”larda, “bayrak karşılama”larında ve “nöbet vururken” de olsa düşün boyunca, belirli yerlerde -hüzün ve ayrılık ile- erkeklerin “Oturak Muhabbeti” dediği çeşitli kültürel ortamlarda icra edilmektedir.

Bursa köylerinde ağıtın çıktığı, acı olayın yaşandığı anda feryat ederek ağlayan bir insana “Yas ediyor” denilmektedir. Bursa köylerinde yaşayan insanların birçoğunda, yas etme anında -sevdiklerini kaybetmenin üzüntüsüyle- büyük kaygı içinde, bazen çığırma veya çırpınarak ağlama şeklinde dövünmeleri de görmek mümkündür.

Acı olaylar, bireyselin dışında vatan ve bir ulusu ilgilendiren konu olduğunda ise; Anadolu’da “Cezayir Ağıdı” gibi millileşmektedir. Aynı zamanda il veya bölgelere göre küçük farklılıklarla karşımıza çıkmaktadır.

Bu ağıtları okurken, her yörenin kendine göre bir melodik yapısı ve üslubu vardır. Örneğin; acı bir olay ya da ölüm yaşandığında, Bursa civarı ve özellikle dağ bölgesinde; bir kadın yas ederken nasıl ağlıyor ise, türkülerin içindeki ağıtta da aynı şekildedir. Bursa ağıtları da melodik ve tavır bakımından “teke yöresindeki gurbet dizisi” şeklindedir.

Anadolu’nun birçok bölgesinde Cezayir Ağıdı’nın, ritmik şekle getirilerek halk oyunu hâlini aldığı görülmektedir. Anadolu’da,

bu ritmik halkoyunu şekline “acıyı bal eyleme” tabiri kullanılmaktadır. Uzun hava şeklinde okunan Cezayir Ağıdı’nın en güzel örneğini, yine Bursa’da görmek mümkündür.

“Cezayir Türküsü ve Ağıdı” gibi; Bursa’da, -birçok unutulmaya yüz tutmuş veya hiç kayıt altına alınmamış- türkülerini (ve ağıtları da) birçok Bursa köylerini gezerek, yaşayan çınarlardan edindiğimiz bilgilerle uzun çalışmalar sonucu derlemiş bulunmaktayız. Cezayir Ağıdı’nın da içinde olduğu ilk CD’mizi, “Bursa’nın Fethi ve Osmangazi’yi Anma Etkinlikleri”nde; bugünkü Kültür Sanat Daire Başkanı’mız Aziz Elbas ile rahmetle anacağım Şahin Başol ağabeyimizin isteği ve destekleriyle kayıt altına almıştık. Gönüllü olarak katıldığımız Osmangazi’yi Anma Etkinlikleri’nde,

Cezayir’inin harmanları savrulur
Savrulur da sol (sağ) yanına devrilir
Hep analar yavrusundan ayrılır
Sokakları mermer taşı güzelleri kalem kaşlı
Cezayir’i Cezayir’i

Bir de gemim vardı salverdim engine
Gide gide vardı Cezayir’in dengine
Şimdi rağbet güzeline zengine
Sokakları mermer taşı güzelleri kalem kaşlı
Cezayir’i Cezayir’i

Cezayir’ini bir ikinci bastılar
Camilere çifte çanlar astılar
Yiğitleri kurban diye kestiler
Sokakları mermer taşı güzelleri kalem kaşlı
Cezayir’i Cezayir’i

Varında bakın benim evim tüter mi?
Bağımda bahçemde bülbül öter mi?
Elin oğlu senin (benim) yerimi tutar mı?
Sokakları mermer taşı güzelleri kalem kaşlı
Cezayir’i Cezayir’i

Gemilere çürük tahta dayanmaz
Askerleri (yiğitleri) gaflet basmış uyanmaz
Aman Allah buna canlar dayanmaz
Sokakları mermer taşı güzelleri kalem kaşlı
Cezayir’i Cezayir’i

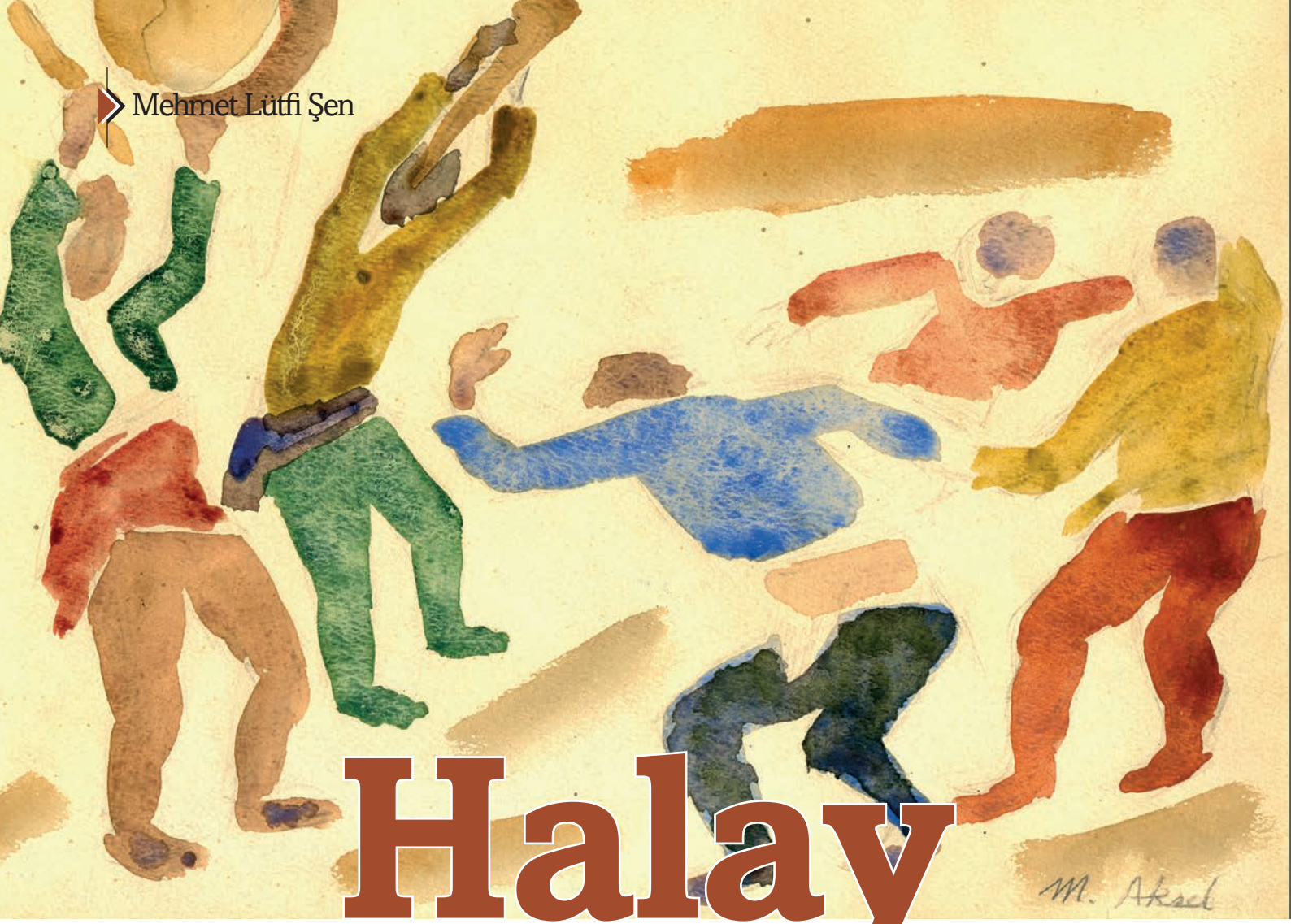
öylesine önemli olan bu tarihi ve kültürel çalışmaların da farkına varmış olduk.

Bunun akabinde, 2010 yılında kurulan Bursa Araştırmaları Merkezi’nde başlayıp yürüttüğümüz, “Somut Olmayan Kültürel Miras” projesi kapsamında yayınladığımız kitapların yanında; “Uludağ’ın Eteğinden Türküler” CD’si, üçlü seri hâlinde; 40 Bursa türküsü ve ağıdı, notaları yazılarak teknik bir çalışma ile kent belleğinde kayıt altına alınmıştır.

Kayıt altına aldığımız bu köy çalışmalarında; 1. Dünya Savaşı’ndan bu yana “Cezayir Ağıdı” gibi Çanakkale, Kurtuluş Savaşı, Kore ve Kıbrıs Harekâtı ile ilgili birçok sözlü anlatımların içinde, gerçek yaşanmışlıklarla türküler ve ağıtlar da bulunmaktadır. Bununla ilgili gezilen 130 Bursa köyünün ya-

yınlarındaki yazımda; yine türkülerin ne kadar gerçek ve doğru bilgilerle dolu olduğunu, Tuna Nehri’nin neden akmam dediğini, çırpınırken Karadeniz’in bayrağımıza selam verme-ye çalıştığını, Cezayir’in Harmanlarının neden, niçin, nasıl? savrulduğuna değinmiştim. Dolayısıyla gönüllü olarak bu çalışmalara gelip katkı sağlayan ekip, Sayın Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan’ın da dediği gibi; Bursa Araştırmaları Merkezi’nde oluşturduğumuz bu kent belleğinin, bizden sonraki kuşaklar için ecdadımızla aramızda bir bağ oluşturacağının sevinçli, mutluluğu ve gururunu yaşamaktadır.

Şahsım adına ben de bir Bursalı olarak; bu kent belleğini, yeni nesillere ulaştırmak için; yayını çıkan 130 köyün dışında 160 köyün daha -kurulduğundan bu yana tarihi ve kültürünü- kayıt altına alıp, yayına hazır haline getirdiğimizin müjdesini verir; bu çalışmaların yapıldığı Bursa Büyükşehir Belediyesi ile emeği geçen personel ve gönüllü olarak katkı sağlayan ekip arkadaşlarımıza da teşekkürü bir borç bilirim.

Halay

Türk Resim Sanatında bir Başyapıt

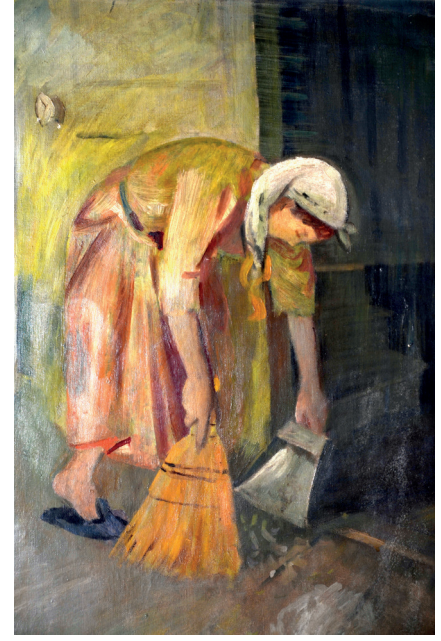
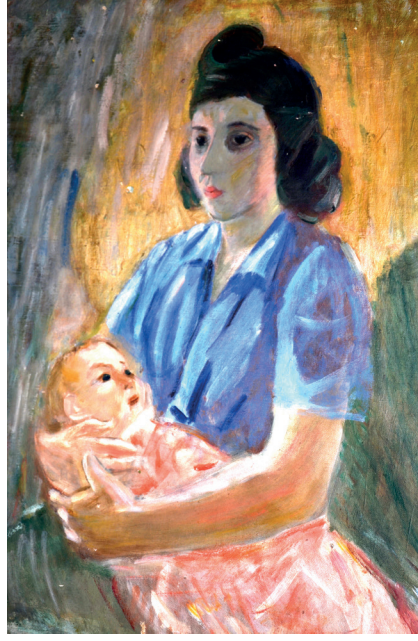
“Anadolu’yu Mezopotamya’yı kısaca tüm doğuyu tarihin yazı öncesi dönemlerine kadar inerek kuşatan halayda hayatın özü, birlikte tutulan ritim, duruş ve yeniden başlangıç vardır.”

Malik Aksel’in kaleme aldığı ilk yazısı Türk Resim Sanatı için bir manifestodur adeta. 1933 yılında Valık Dergisinin 2. Sayısında yayınlanan bu yazıya Aksel “Türklerin resim sanatını ikiye ayırmak lazımdır.” cümlesiyle başlar. İlki mazisi çok derin doğuya bağlı Türk resmi diğeri Avrupa etkisi altındaki Türk resmi. Bu ayrımı yaptıktan sonra Avrupa etkisi altındaki resmin ilk dönem temsilcilerini sayar ve bunların yaptıklarının batı resminin mümessilliği olduğunu dolayısıyla bir Türk resmi kimliği oluşmadığının altını çizer. Sonrasında da sanat tarihindeki en kuvvetli sanatkârların

muhiti yani kendi coğrafyasını iyi kavramış kişilerden çıktığını ifade eder. Böyle şekillenen eserlerin hem kendi coğrafyasında hem de başka coğrafyalarda ve beynelmilel sanat alanında kendini göstereceğini söyler.

İşte bu daha ilk yazısında Türk resminin geleceğine yönelik bir manifestodur. Aksel bunu yazmakla kalmaz yaptığı resimlerde ortaya koyar. Bu resimlerden bir tanesi vardır ki bütün doğuyu içinde barındırır ve aynı zamanda batının modern başyapıtlarıyla boy ölçüşür “Halay”. Yalnlığıyla leke değeriyle kompozisyon olarak üst dilde olan bu eser

Türk halk oyunlarının ortak adını taşır. Anadolu’yu Mezopotamya’yı kısaca tüm doğuyu tarihin yazı öncesi dönemlerine kadar inerek kuşatan halayda hayatın özü, birlikte tutulan ritim, duruş ve yeniden başlangıç vardır. Bugün hem Malik Aksel’in kitapları yeni baskılarıyla ulaşılabilir durumda, hem de “Halay” resmi dâhil resimleri Bursa Atatürk Kongre ve Kültür Merkezi’nde Malik Aksel Salonu’nda daimi sergileniyor. Özellikle Akademi hocalarının, öğrencilerinin, sanat tarihi ilgililerinin, koleksiyonerlerin kısaca resimle ilgilenen herkesin fırsat bulduğunda bu eserleri gidip görebilecek olmaları çok değerli.

Malik Aksel Bursa'da anıldı

Bursa Büyükşehir Belediyesi Müzeler Şube Müdürlüğü tarafından Cumhuriyet döneminin önemli ressam ve yazarlarından Malik Aksel'in ölümünün 31. yıldönümü münasebetiyle anma programı düzenlendi.

Cumhuriyet döneminin usta ressam ve yazarlarından olan Malik Aksel, ölümünün 31. yıldönümü münasebetiyle Müzeler Şube Müdürlüğü tarafından hazırlanan programla anıldı. Atatürk Kongre Kültür Merkezi'nde (Merinos AKKM) kendi adıyla oluşturulan galeri alanında düzenlenen programa, Bursa Zeki Müren Güzel Sanatlar Lisesi, Emin Ayışığı Anaokulu ve Bursa Kent Konseyi Ressamlar Grubu katıldı. Malik Aksel'in orijinal tablolarının bulunduğu galeri alanındaki programda, Sergi ve Müze Küratörü Mehmet Lütfi Şen tarafından Malik Aksel'in hayatına ve eserlerine yönelik bir sunum yapıldı. Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifiyle yurt dışında resim alanında eğitim gören Malik Aksel'in resimde özgün bir dil oluşturduğunu söyleyen Şen, Malik Aksel'in taklit etmeden her zaman kendi kimliğiyle üretmeye önem verdiğini hatırlattı. Anadolu topraklarının en önemli medeniyetlere ev sahipliği yaptığını, bu değerlere toplum olarak sahip çıkmamız gerektiğini belirten

Şen, sahip olunan kültürü çağdaş dille dünyaya da yaymak gerektiğini aksi takdirde yeni nesillerin başka toplumları örnek alarak onlar gibi yaşamaya başlayacağını ifade etti. Malik Aksel'in tüm yaşamı boyunca bu konuyla dertlendiğini, bu yükü omuzladığını anlatan Şen, Malik Aksel'in sadece bu yönüyle dahi önemli bir isim olduğunu dile getirdi.

Programına katılan Yaşar Elmas, Malik Aksel'in Türk sanatına çok önemli katkılar sunduğunu hatırlatırken, oğlu Murat Aksel'e orijinal ve özel tabloları Bursalıların izlemine sunduğu için teşekkür etti.

Bursa'nın Yaşam Kültürü

geleceğe taşıyor

Müzeleriyle gözde kent Bursa, yeni bir müzeye daha kavuştu. Bursa'nın kültürel zenginliklerini orijinal kimliğiyle geleceğe taşıyacak olan 'Bursa Yaşam Kültürü Müzesi', törenle ziyarette açıldı.

Büyükşehir Belediyesi tarafından kentin sosyal ve kültürel yaşamına kazandırılan 'Bursa Yaşam Kültürü Müzesi, AK Parti Genel Başkan Yardımcısı ve İstanbul Milletvekili Ravza Kavakçı Kan'ın da katıldığı törenle hizmete sunuldu.

Büyükşehir Belediye Başkanı Alınur Aktaş, pek çok güzelliği bir arada bulunduran Bursa'nın müzeleriyle de ünlü bir şehir olduğunu söyleyerek, "Tarihi birikiminden kültürel zenginliğine, turizminden ticaretine, tarımından sanayisine dek Bursa, çok özellikli bir şehir. Bu bakımdan, ne kadar şükretsek azdır ama bize düşen bu değerleri tanımak, tanıtmak, tüm Türkiye'ye ve dünyaya duyurmaktır" dedi.

Başkan Aktaş, kentin birikimine

dikkati çekerek, "Bursa, müzecilik konusunda çok zengin. Belediyemiz bünyesinde faaliyet gösteren 16 müzemiz var. Her biri farklı konseptlerle tarihimize, kültürümüze, gelenek ve göreneklerimize, bilgi birikimimize ışık tutuyor. Müzelerimiz sanayi tarihimizden köy kültürüne, arkeolojik bulgulardan Karagöz değerimize, tekstilden bilim ve teknolojiye kadar geniş bir yelpazede hizmet veriyor" diye konuştu.

Gelenekler yansıtılacak

Bursa'ya yeni bir müzeyi daha kazandıranın heyecanını yaşadıklarını ifade eden Başkan Aktaş, "Müzemiz 18. yüzyıl olarak tarihlendiriliyor. Tarihi Bursa mahallelerinden biri olan Alipaşa Mahallesi'nde kaderine terk edilmiş özel mülkiyetteki bir yapıydı. Kamulaştırılarak belediyemize kazandırıldı. Restorasyon projeleri doğrultusunda özgün yapısına sadık kalınarak ilk günkü haliyle Bursa'ya kazandırıldı. Yapı, restorasyon sonrası Prof. Dr. Ayten Sürür ve Ahmet Erdönmez danışmanlığında 'yaşayan müze' konseptine uygun olarak düzenlendi" dedi.

'Bursa Yaşam Kültürü Müzesi'nin de geleneksel yaşama dair önemli detayların ve değerli koleksiyonların sergileneceğini de hatırlatan Başkan Aktaş, "Çeyiz geleneğinden sünnet adetlerine, misafir ağırlamadan hacı tehniyelerine kadar geleneksel kültü-

rümüzün yansımalarını müzemizde görmek mümkün olacak" şeklinde konuştu. Aktaş, yapıdaki sofa ve odaların etkinlik alanı olarak da kullanılabileceğini ve mahalle halkının buluşma yeri olacağını ifade etti.

Üç yeni müze daha

Haftanın belirli günlerinde geleneksel el işi kurslarının planlandığını da açıklayan Başkan Aktaş, "Bursa Yaşam Kültürü Müzesi, kültürel değerlerimizi gelecek kuşaklara aktaracak. Bursa bir payitaht şehridir. Bu zenginliğimizi gelecek kuşaklara aktarmamıza bu mekanlar aracı olacak. Büyükşehir Belediyesi Müzeler Şube Müdürlüğü'nün çalışmaları yoğun bir şekilde devam ediyor. 3 yeni müzeyi daha Bursa'ya kazandıracacağız. Mart ayı içinde Sağlık Tarihi Müzemizi açacağız. Kur'an ve El Yazmaları Müzesi de kısa süre içinde hizmete açılacak" diyerek Bursa'nın turizm anlamında daha fazla değer kazanacağını kaydetti.

Düünden Kalanlar

Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından son 3 ayda hayata geçirilen projeler, kentin sosyal ve kültürel hayatına renk kattı. Bir taraftan restorasyonu tamamlanan İnegöl'deki Cafer Paşa Hanı ilçe halkının hizmetine açılırken, düzenlenen kültürel ve sanatsal etkinlikler toplumun tüm kesimlerini kucakladı.

Tarihi han küllerinden doğdu

İnegöl ilçesinde 2013 yılında çıkan yangında tamamen kül olan ve sadece doğu - batı beden duvarları ayakta kalan Cafer Paşa Hanı (Beylik Hanı), Büyükşehir Belediyesi tarafın-

dan yaptırılan restorasyonun ardından geçtiğimiz yılın son günlerinde özgün kimliğiyle yeniden hizmete açıldı. Akarsu Güven Çarşısı veya Beylik Hanı isimleri ile de bilinen, bazı

kaynaklara göre 200, bazı kaynaklara göre de 450 yıllık olduğu sanılan tarihi han, ilk günkü orijinal görüntüsüyle yine alışveriş mekanı olarak hizmet vermeye başladı.

Bursa müzeleri ile yaşıyor

Büyükşehir Belediyesi'nin tarihi ve kültürel mirasa yönelik çalışmaları kapsamında projelendirilen müzeler, yıl boyunca ziyaretçi akınına uğradı. Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Turizm Daire Başkanlığı, Müzeler Şube Müdürlüğü'ne bağlı olarak faaliyetlerini sürdüren 18 müze, 2017 yılında yerli yabancı yaklaşık 781 bin kişi tarafından gezildi. El yazması asırlık bir Kur'an-ı Kerim ve Osmanlı dönemine ait köy hayatına ilişkin materyallerin bulunduğu Cumalıkızık köy müzesi 151 bin kişi ile en fazla ziyaretçi çeken müze oldu. Karagöz ve Hacivat gölge oyunu figürlerinin bulunduğu, hafta içi ve Cumartesi günleri çocuklara

yönelik gölge oyunlarının sergilen- diği Karagöz Müzesi'ni ise yaklaşık 131 bin 500 kişi ziyaret etti. Bursa'da Spor Tarihi, Sahne Bursa, Atatürk ve Bursa, Arabesk Yıllar gibi birbirinden iddialı sergilere ev sahipliği yapan Bursa Kent Müzesi ise geçtiğimiz yıl 81 bin 500 kişi tarafından ziyaret edildi. Türkiye'nin ilk Tekstil ve Sa-

nayi Müzesi ise 2017 yılında 54 bin kişiyi ağırladı. Bursa Vakıf Kültürü, Enerji ve Göç Tarihi Müzeleri ise geride bıraktığımız yıl 136 bin ziyaretçi sayısına ulaştı. Aktopraklı Höyük Bursa Arkeopark Açık Hava Müzesi ile Hünkâr Köşkü de müze meraklıları tarafından ilgi gören kültürel mirasın yaşayan merkezleriydi.

70'li yıllara canlı yolculuk

Bursa Kent Müzesi'nde düzenlenen ve Bursa'nın 1970'li yıllarının sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamının bir panoramasının sunulduğu 'Bursa'da Arabesk Yıllar' sergisi, canlı performanslar ve teatral gösterilerle davetlileri adeta o yıllara götürdü. Büyükşehir Belediyesi Müzeler Şube Müdürlüğü'nün

koordinasyonunda ve İlhan Özer'in küratörlüğünde düzenlenen 'Bursa'da Arabesk Yıllar' sergisi, Çağdaş Drama Derneği Bursa Gönüllülerinin gösterileriyle davetlilere keyifli anlar yaşattı. O yıllara ait reklam filmlerini, şarkı klipleri ve dönem sinemasının önemli karakterlerini canlandıran sanatçılar, sergiye renk kattı.

BTM'ye rekor ziyaretçi

Bilim ve Teknoloji Merkezi de (BTM), 2017 yılında bilim meraklılarının gözdesi oldu. Yıl içerisinde ulusal ve uluslararası onlarca etkinliğe imza atan BTM'yi yerli yabancı 155 bin kişi ziyaret etti. Teknik imkânları, organizasyon kabiliyeti ve vizyonu ile kısa sürede uluslararası arenada saygın bilim merkezleri arasındaki yerini alan Bursa Bilim ve Teknoloji Merkezi, geride bıraktığımız yıl da bilimle iç içe nitelikli zaman geçirmek isteyenlerin adresi haline geldi. 12 bin metrekare kapalı alanda faaliyetlerini sürdüren Türkiye'nin en kapsamlı bilim merkezi; deney düzenekleri, sergi salonları, planetarium, sanal park ve atölye alanlarıyla

tüm yıl boyunca yüzlerce farklı atölye çalışması ve bilimsel etkinliğe sahne oldu. BTM'de Bir Gece ve Bilim Oteli en çok ilgi gören bilimsel faaliyetler arasında yer alırken, klasik eğitim kalıplarının dışına çıkarak eğitimde bilimsel farkındalığı artırmak amacıyla projelendirilen Öğretmenler Loncası ise 370 üyeye ulaştı.

Tarihi Kudüs Sergisi

Bursa Büyükşehir Belediyesi Vakıf Kültürü Müzesi ve İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA) tarafından düzenlenen 2. Abdülhamid'in Albümünden Tarihi Kudüs Sergisi ile "Kudüs ve Mescid-i Aksa'da Osmanlı İzleri" konulu konferans, Vakıf Kültürü Müzesi'nde yapıldı. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Mefail Hızlı, İslam dünyasının Kudüs'ü yapınp söylen kıvılcım gibi değil, hayatın her alanında sürekli gündemde tutması gerektiğini ifade etti.

Kudüs'ün hak din İslam ve diğer iki inancın üzerine titredığı bir şehir olduğunu anlatan Hızlı, bu konunun sadece Cumhurbaşkanımızın sırtına bırakılmaması, siyaset üstü herkesin omuz atması gerektiğini dile getirdi. Etkinlikte 2. Abdülhamid'in Albümünden Tarihi Kudüs Sergisi de ilgi gördü.

Muhteşem kış konseri

Bursa Büyükşehir Belediyesi Orkestrası, Bando, Türk Sanat Müziği, Türk Halk Müziği bölümleri, Çalgıcı Mektebi Roman Orkestrası ve Karagöz Halk Dansları Topluluğundan oluşan dev kadroyla yeni yılın ilk günlerinde düzenlenen 'Kış' konseri, sanatseverlere unutulmaz bir akşam yaşattı.

Atatürk Kongre Kültür Merkezi (Merinos AKKM) Osmangazi Salonu'nda gerçekleştirilen konseri, Büyükşehir Belediye Başkanı Alınur Aktaş, belediye çalışanları ve vatandaşlar beğeniyle izledi. Müzikle dolu gecede, sanatçılar solo ve koro olarak seslendirdikleri eserlerle müzikseverlere unutulmaz bir akşam yaşattı. Türk Sanat Müziği ve Türk Halk Müziği'nin değerli eserlerini seslendiren sanatçılar, yöresel parçalarla da sanatseverleri mest etti. Balkanlardan Kafkaslara, Ege'den Doğu'ya, Karadeniz'den Akdeniz'e kadar birçok farklı bölgeden hareketli parçayı seslendiren sanatçılar, şarkılarla salonu coşturdu.

Bir tutam renk

Bursa Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitim Kursları (BUSMEK), 13. eğitim döneminde de hayatlara pozitif yönde dokunmaya devam ediyor. BUSMEK resim öğretmenlerinden Fatma Sarp ve kursiyerlerinin bir yıl boyunca titiz çalışmalarıyla ortaya çıkardıkları 'Bir Tutam Renk' temalı resim sergisi, Endülüs Park AVM sanat galerisinde sanatseverlerin beğenisine sunuldu. İzleyenlere adeta görsel bir şölen sunan sergide, 38 kursiyerin bir yıllık çalışmalarından oluşan 53 eser yer aldı.

Küçük okurlarla büyük buluşma

Kitabın yerini teknolojik cihazların aldığı günümüzde çocuklara kitap okuma alışkanlığı kazandırmak için farklı etkinliklere imza atan Büyükşehir Belediyesi, küçük okurları yazar Salih Zengin ile buluşturdu. Çocukların severek okuduğu kitapları kaleme alan yazar Salih Zengin, hem küçük okurlarıyla söyleşi yaptı, hem de kitaplarını okurları için imzaladı. Lala Şahin Paşa Çocuk Kütüphanesi ve Hançerli Medresesi Kütüphanesi'nde düzenlenen etkinlikte yazar Zengin, okurlarıyla söyleşi yaptı. Çocukların merak ettiği soruları da yanıtlayan Zengin, oldukça keyifli geçen söyleşinin ardından okurları için kitap imzaladı.

KENTSEL DÖNÜŞÜM

BURSA
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ

BÜYÜK HEDEF GÜÇLÜ ŞEHİR

Kentsel dönüşüm adımlarımız ile yalnızca günü kurtaran ve ihtiyacı karşılayan değil, insan odaklı yaşam alanları oluşturarak, daha sağlıklı, daha güvenli ve yaşanabilir bir Bursa hedefliyoruz.

444 16 00
www.bursa.bel.tr

[f](#) [t](#) [i](#) @bursabuyuksehir

ÇÖZÜM ARADIĞINIZ ANDA BAŞLAR

Şehrimizde belediyecilik hizmetleri ile ilgili yaşadığınız herhangi bir soruna hızlı, ve aracasız çözüm bulmak için **7/24 hizmetinizdeyiz.**

BEYAZ MASA
ALO 153
SORUN, ÇÖZELİM